

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EDİRNE GELENEKSEL KONUT MİMARLIĞINI
ETKİLEYEN SOSYO-KÜLTÜREL
FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

DAMLA ZEYBEKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Yöneticisi: PROF. DR. NEVNİHAL ERDOĞAN

EDİRNE – 2005

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EDİRNE GELENEKSEL KONUT MİMARLIĞINI
ETKİLEYEN SOSYO-KÜLTÜREL
FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

DAMLA ZEYBEKOĞLU
MİMAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

TEZ YÖNETİCİSİ
PROF. DR. NEVNİHAL ERDOĞAN

EDİRNE – 2005

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Edirne Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi

Trakya Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Ana Bilim Dalı

Geleneksel Edirne konutlarının biçimlenişinde, sosyo-kültürel faktörlerin önemli rolü bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı ve önemi, Edirne'nin geleneksel konutlarının biçimlenişinde, sosyo-kültürel faktörlerin nasıl rol oynadığını ayırt edici ve detaylı bir şekilde göstermektir. Çalışmada, yerli ve yabancı kaynak araştırması yapılmış, survey araştırma metodu kullanılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde araştırmanın dayandığı temeller gösterilmiştir. Kültür kavramı, kültür-konut ilişkisi, bu ilişkiyi inceleyen çalışmalar, geleneksel Türk evi ve geleneksel Edirne evi araştırılmıştır. Geleneksel Edirne evine ilişkin bilgiler, 18.yy.da Lady Montague'nin mektuplarına göre, 1933 tarihine kadar Dr. Rıfat Osman'a göre ve Kaleiçi konutları olmak üzere üç bölümde anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, konut biçimlenişine etki eden iklim, malzeme, konstrüksüyon ve teknoloji gibi fiziksel faktörlerin yanı sıra, aile, mahremiyet ve sosyal ilişkiler gibi sosyo-kültürel faktörler açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca, konutların yönlendirilmesi, kişisel mekan ve sınırlar gibi konutları biçimlendiren kültürel değerler ve normlar ele alınmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde, kültür ve mimarlık ilişkisi analiz edilerek, sosyal değerler ve mimarlık arasındaki ilişkiyi açıklayan dört aşamalı bir sosyo-fiziksel model tanımlanmıştır. Bu model, tez kapsamında Edirne'nin geleneksel mahallelerinden seçilen iki konutta uygulanmıştır. Sosyal değerlerin, sosyal normların ve mimari değerlerin, mimari ürün seçimine etki ederek, konutun nasıl biçimlendiği açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde ise, seçilen konutların analizinden elde edilen sonuçlar ortaya konarak, geleneksel Edirne evine ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışma Temmuz 2005 tarihinde tamamlanmış olup, 189 sayfadan oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler:

- Geleneksel Türk Evi
- Geleneksel Edirne Evi
- Sosyo-Kültürel Faktörler
- Kültür-Mimarlık İlişkisi
- Sosyal Değerler
- Sosyal Normlar
- Mimari Değerler
- Mimari Ürünler

SUMMARY

Master Thesis

The Analysis of Socio-Cultural Factors That Effect Formation of Traditional Edirne Houses

Trakya University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Architecture

Socio-cultural factors have an important role in formation of traditional Edirne houses. The aim and the importance of this study are to show how the socio-cultural factors play a role in the formation of traditional Edirne houses in a distinguishing and detailed way. Local and foreign sources have been researched and survey researching method is used in the study.

In the second part of the thesis, the basic information which this research is depending on is shown. The concept of culture, culture-house relationship and the studies about this relationship, traditional Turkish houses and traditional Edirne houses are researched. The information about traditional Edirne houses is explained over three parts; according to the letters of Lady Montague in the 18th century, according to Dr. Rıfat Osman up to date 1933 and the houses in Kaleiçi.

In the third part, beside the physical factors such as climate, material, construction and technology, also the socio-cultural factors such as family, privacy and social relationships are explained. In this part, the cultural values and norms such as orientation of houses, personal spaces and boundaries that effect the formation of houses are also taken up.

In the fourth part of the thesis, with analyzing culture and architecture relationship, a four-step model which explains the relationship between social values and architecture is defined. This model is applied to the traditional Edirne houses which have been chosen within the concept of the thesis. The way of formation of houses is explained within the choice of architectural artifacts affected by the social values, social norms and architectural values.

Finally, by bringing out the results obtained from the analysis of chosen houses, an evaluation related to the traditional Edirne houses is done.

This study is completed in July 2005 and is constituted of 189 pages.

Keywords:

- Traditional Turkish House
- Traditional Edirne House
- Socio-Cultural Factors
- Culture-Architecture Relationship
- Social Values
- Social Norms
- Architectural Values
- Architectural Artifacts

ÖNSÖZ

Geleneksel konutların biçimlenişine etki eden coğrafi ve tarihi faktörlerin yanı sıra, sosyal yaşamla ilgili konular da önem kazanmaktadır. Geleneksel konutların sosyo-kültürel yaklaşımlarla incelenmesinde en önemli kriterlerden birisi, konutların mekansal yorumuna etki eden eski yaşam koşullarının belirlenmesidir. Bunun sebebi, konutların yapıldığı devrin yaşama biçimi, aile düzeni, günlük hayattaki davranışlar, kurallar, inançlar gibi konuların fiziki plana yansımalarıdır.

Geleneksel yaşamın, dini inanç ve davranışların hakim olduğu geleneksel konutlarda, Cumhuriyet döneminin modern anlayışıyla gelen ve dinin günlük yaşamdaki gücünü azaltan yaklaşım, toplumdaki kadın-erkek ayırımının ve görsel mahremiyet ilkelerinin büyük çapta geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur. Sanayi döneminde ise, göçlerle ve nüfus artışıyla birlikte şehir dokusunu oluşturan geleneksel konutlar bozulmaya başlamış; ataerkil aile düzeninin değişmesiyle birlikte, bu düzene göre planlanan geleneksel evlerin fonksiyonları da değişmiştir.

Araştırmada bir takım problemlerle karşılaşmıştır. Örneğin, yazılı kaynak yetersizliğinden, hızla yok olan geleneksel konutlarda oluşan plan gelişmelerini ve mimari değişimleri belgelemek zor olmuştur. Konutların yapılış tarihlerini gösteren kitabelerin az sayıda olması, ilk sahiplerinin hayatta olmaması ve şimdiki sahiplerinin verdiği bilgilerin doğruluk ve güvenilirlik derecesi ile ilgili belirsizlikler de geleneksel konutların araştırılması ile ilgili diğer sorunlar arasında yer almaktadır.

Geleneksel konutların biçimlenişlerini ve değişimlerini incelediğim “Edirne Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi” konulu çalışmamda, bana yön gösteren ve farklı bakış açılarıyla çalışmama katkı sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Nevrihal Erdoğan’a, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili aileme, yardımlarından dolayı Atik ailesine, incelediğim konut sahipleri sayın Ayten Akbal ve sayın Şinasi Dörtok’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez, Trakya Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi Komisyonu tarafından desteklenmiştir.

Mimar Damla Zeybekoğlu

ÖZET.....	i
SUMMARY.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
RESİM LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
BÖLÜM 1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç ve Önem.....	2
1.2. Materyal ve Metot.....	3
BÖLÜM 2. TEZİN DAYANDIĞI TEMELLER ve	
KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	5
2.1. Kültür Kavramı.....	5
2.2. Kültür–Konut İlişkisi.....	7
2.3. Kültür–Konut İlişkisini İnceleyen Çalışmalar.....	9
2.4. Geleneksel Türk Evi.....	13
2.5. Geleneksel Edirne Evi.....	23
2.5.1. Lady Montague’nin Mektuplarına Göre, 18.yy.da	
Edirne Evleri.....	24
2.5.2. Dr. Rıfat Osman’a Göre 1933 Tarihine Kadar	
Edirne Evleri	27
2.5.3. Kaleiçi Konutları.....	45
BÖLÜM 3. KONUT BİÇİMLENİŞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	58
3.1. Fiziksel Faktörler.....	58
3.1.1. İklim ve Barınak İhtiyacı.....	59
3.1.2. Malzeme, Konstrüksiyon ve Teknoloji.....	59
3.1.3. Koruma.....	59

3.1.4. Ekonomi.....	60
3.1.5. Din.....	60
3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler.....	61
3.2.1. Temel İhtiyaçlar.....	62
3.2.2. Konutta Kültürel Değerler ve Normlar.....	68

BÖLÜM 4. SOSYAL DEĞERLER VE MİMARLIK İLİŞKİSİNİ AÇIKLAYAN

SOSYO-FİZİKSEL MODEL.....72

4.1 Sosyo-Fiziksel Modelin Geleneksel Edirne Evinde Uygulanması.....	84
4.1.1. Örnek 1: Ayten Akbal Evi.....	84
4.1.2. Örnek 2: Şinasi Dörtok Evi.....	101

BÖLÜM 5. SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME.....114

KAYNAKLAR.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	122
EKLER.....	123
EK-A. Ayten Akbal Evi.....	124
EK-B. Şinasi Dörtok Evi.....	151

Resim Listesi**Sayfa No**

Resim 2.1. İzmir’de Bir Sokak.....	14
Resim 2.2. Bulgaristan Plovdiv (Filibe)’de Bir Sokak.....	15
Resim 2.3. İstanbul Süleymaniye’de Ayşekadın Hamam Sokağı ve Süleymaniye Camii.....	15
Resim 2.4. Lady Montague’nin Edirne’de Bir Sene Kaldığı Sarayın Misafir Dairesi, Tunca Kenarında Timurtaş Sahil Serası.....	25
Resim 2.5. Kirişhane’de 1223 (1808) Tarihli Bir Evin Havuzlu Avlusu.....	25
Resim 2.6. Edirne’de Muradiye ve Selimiye Camileri Arasındaki Sokakta Günümüzde Halen Mevcut Olmayan Evler ve Mescit	26
Resim 2.7. 1908 (1686) Tarihli Belediye Hastanesi Civarında Hacı Paşa Evi 1910’da Yıkılmıştır.....	26
Resim 2.8. Vezir Konağında Yazlık Havuzlu Sofa.....	29
Resim 2.9. Bir Eski Ev (Maşallah Levhalı).....	29

Şekil Listesi**Sayfa No**

Şekil 2.1. Dış Sofalı Plan Tipi.....	18
Şekil 2.2. İç Sofalı Plan Tipi.....	19
Şekil 2.3. Orta Sofalı Plan Tipi.....	20
Şekil 2.4. Tavan Bezeme Örnekleri.....	54
Şekil 4.1. Mimarlık ve Sosyal Değerler Arasındaki İlişki Modeli.....	72
Şekil 4.2. İran’da Pehlevi Öncesi Dönemde Sosyo-Fiziksel İlişkileri Gösteren Model.....	77
Şekil 4.3. İran’da Pehlevi Dönemde Sosyo-Fiziksel İlişkileri Gösteren Model.....	80
Şekil 4.4. 1924 Öncesi Dönem (Miralay Fethi Bey Evi).....	85
Şekil 4.5. Miralay Fethi Bey Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları.....	93
Şekil 4.6. 1924 Sonrası Dönem (Aksüt Ailesi Evi).....	95
Şekil 4.7. Ayten Akbal Evi Zemin Kat Planı.....	100
Şekil 4.7. Ayten Akbal Evi Birinci Kat Planı.....	101
Şekil 4.8. 1929 Öncesi Dönem (Ermeni Dr. Artin Evi).....	102
Şekil 4.9. Ermeni Dr. Artin Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları.....	107
Şekil 4.10. 1929 Sonrası Dönem (Dörtok Ailesi Evi).....	109
Şekil 4.11. Şinasi Dörtok Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları.....	113

Tablo Listesi**Sayfa No**

Tablo 2.1. İç Sofalı Plan Tipleri.....	46
Tablo 2.2. Dış Sofalı Plan Tipleri.....	46
Tablo 2.3. İki Katlı Konutlarda Merdiven Konumuna Göre Plan Düzenleme Seçenekleri.....	47
Tablo 2.4. İki Katlı Konutlarda Çıkma ve Balkon Düzenlemeleri.....	49
Tablo 2.5. Çatı Bitişleri ve Saçak Düzenlemeleri	50
Tablo 2.6. Ana Giriş Kapıları ve Sahanlık Düzenlemeleri.....	52
Tablo 2.7. Pencere Düzenleme Seçenekleri.....	53
Tablo 2.8. Dış Merdiven Formları.....	55
Tablo 2.9. Bodrum + 1 Katlı Konutlarda İç Merdiven Formları.....	56
Tablo 2.10. İki Katlı Konutlarda İç Merdiven Formları.....	56
Tablo 4.1. Geleneksel ve Modern Konutlar Arasında Genel Planlama ve Tasarım Farkları.....	83

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Geleneksel konutlardaki plan anlayışı, toplumların sosyo-ekonomik yapısı ve kültürel değerlerinin etkisiyle meydana gelmektedir. Bu konutların biçimlenişini etkileyen iklim, coğrafya ve malzeme gibi fiziksel faktörlerin yanı sıra, günlük yaşam ve aile yapısı gibi sosyal faktörler ile, gelenek-görenek, inanç ve davranışlar gibi kültürel faktörler de önemli olmaktadır.

Şehir dokusunu oluşturan bu geleneksel konutlar, sanayileşmenin getirdiği göçlerle ve nüfus artışıyla birlikte bozulmaya başlamış; ataerkil aile düzeninin de değişmesiyle birlikte, bu düzene göre planlanan evler de fonksiyonlarını yitirmişler, yerini apartmanlara bırakmışlardır. Birer tarihi ve kültürel miras olan bu geleneksel konutlar, halkın yeterince bilinçli olmaması, yerel yönetimlerin yeterince sahip çıkılmaması ve bunun gibi nedenler sonucu yok olmaya yüz tutmuşlardır.

Geleneksel konutlar, işlevleri ve tarihi özellikleri ile toplumların tarihlerine, sosyo-ekonomik yapılarına ve kültürlerine ışık tutarlar. Bu konutlar içinde yaşayan insanlarla birlikte çeşitli dönemlere tanıklık ederler. Toplumların tarih içinde geçirdikleri siyasal ve kültürel süreçleri, değer yargılarını, geleneklerini, inançlarını ve günlük yaşamlarını içinde barındırırlar. Bu sebeplerden dolayı geleneksel konutlar önemlidir ve günümüzde koruma bilincinin de artmasıyla bu konutlara verilen önem de artmaktadır.

Geleneksel Edirne konutları, Edirne'nin tarihini ve kültürünü yansıtmaktadır. Edirne ili tarihi boyunca bir çok saldırı, işgal, yangın, deprem ve su baskını gibi doğal afetlerle yıkıma uğramış; bu afetler sırasında çeşitli etnik toplulukların egemenliğinde kalmıştır. Bu topluluklar kendi geleneklerini, kültürlerini ve dini değerlerini Edirne' ye taşımışlardır. Bunun sonucu olarak, Edirne'de pek çok sayıda farklı yapılar ortaya çıkmıştır. Sivil mimari açısından zengin örnekler barındıran Edirne'de, Rum ve Ermeni evlerinin yanı sıra, Osmanlı döneminden kalma Türk konakları da halen varlıklarını sürdürmektedir.

Edirne, Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze ulaşan coğrafi konumu, kültürel değerleri ve sivil mimarisi bakımından önem teşkil eden bir kentimizdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olarak yaklaşık bir asır görev üstlenmiştir. İstanbul'un alınışından sonra bile padişahlar kenti terk etmemişler ve mesire yeri olarak değerlendirmişlerdir.

Günümüz Edirne'sinin halkını Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk'tan gelen göçmenler teşkil eder. Kökü, yüz-iki yüz yılı aşabilen yerli aile sayısı azdır. Yerli sayılan halk ile göçmen olanlar arasında büyük bir kaynaşma gözlenmektedir. Çünkü yerli sayılanların önemli bir kısmı da Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Savaşından sonra Edirne'ye göçmen olarak gelenlerdir. Bu yüzden halk arasında bir birlik ve beraberlik söz konusudur.

Mimarideki kültürel farklılıklar ve kültür-mimarlık ilişkisinin analiz edilmesi konuları son yıllarda önem kazanmıştır. Bu akımla birlikte tez kapsamında, kültürel ve sosyal değerlerin mimarlıkla olan ilişkisi incelenmiş; farklı kültür ve etnik grupların yaşadığı Edirne evlerinde anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.1. Amaç ve Önem

Edirne'nin geleneksel konutlarının büyük bir kısmı, özgün durumlarıyla halen varlıklarını korumaktadırlar. Geleneksel konut tasarımlarını etkileyen faktörler arasında, fiziksel ve sosyo-kültürel faktörler önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı ve önemi, ülkemizin kuzeybatısında yer alan ve Avrupa'ya sınır teşkil eden Edirne kentindeki geleneksel konutların biçimlenişlerine etki eden sosyo-kültürel faktörlerin nasıl rol oynadığını ayırt edici ve detaylı bir şekilde göstermektir.

Ülkemizde, geleneksel konut biçimlenişlerini etkileyen fiziksel faktörlere ilişkin araştırma ve yayın bulunmasına karşın, sosyo-kültürel faktörlerin konut biçimini nasıl etkilediğine ilişkin araştırmalar yetersizdir. Bu bağlamda Edirne'nin geleneksel konut mimarlığını etkileyen fiziksel ve sosyo-kültürel faktörler incelenerek, araştırma alanına katkıda bulunacağı ümit edilmektedir. Araştırma kapsamında Kıyık semtinden ve Karanfiloğlu mahallesinden birer geleneksel konut incelenmiştir.

1.2. Materyal ve Metot

Yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak, geniş bir literatür taraması yapılmış ve ilgili web siteleri de incelenerek, tezin teorik dayanağı oluşturulmuştur.

Tezde yer alan Türk evi geleneğine ve geleneksel Edirne evine ilişkin bilgiler, kültür kavramı, kültür-konut ve konut-yerleşme ilişkisi, bu konuları inceleyen daha önceden yapılmış çalışmalar, konut biçimlenişini etkileyen faktörler ve Türk-İslam geleneğinde sosyo-kültürel faktörlere ilişkin bilgiler, literatürün gözden geçirilmesi ve ilgili web sitelerinin araştırılması ile edinilmiştir.

Bu çalışmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda incelenmek üzere seçilen geleneksel konutlar üzerinde daha önceden yapılmış araştırmalar ve yayınlar tespit edilemediğinden dolayı, seçilen konutlar survey çalışmaları yapılarak incelenmiştir. İlgili kurumlardan harita, plan ve çeşitli dokümanlar elde edilmiştir.

Kasım 2003 – Haziran 2005 tarihleri arasında, yerinde yapılan çalışmaların fiziksel verileri olarak, incelenen geleneksel konutların 1/1000 ölçekteki imar ve kadastro paftaları temin edildi ve yakın çevresi incelenerek, konutların fotoğrafları çekilmiştir. Tüm rölöve ve çizim çalışmaları araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Çalışmanın sosyo-kültürel verileri ise, görsel survey, katılımcı gözlem, kullanıcılarla görüşme (anket survey), ve kaynak kişilere başvurma (konut sahipleri ve gerekli durumlarda komşularıyla, yüz yüze görüşmeler yapılarak) yöntemlerini kapsayan “survey araştırma metodu” kullanılarak elde edilmiştir.

Kültür-mimarlık ilişkisinin analiz edilmesi, kültürün veya toplumun, mimari ürünlerin seçimini ve gelişimini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Konut biçimlenişlerine etki eden sosyo-kültürel faktörlerin incelenmesi kolay olmamaktadır. Bina biçimi ve onu etkileyen sosyo-kültürel faktörler arasındaki ilişki, Mazumdar & Mazumdar’ın (1994), mimarlık ve sosyal değerler arasındaki dört bölümlü ilişki modeli kullanılarak açıklanmıştır. Bu model, kültür-mimarlık ilişkisini anlamamıza ve araştırmamıza yarayan bir metodolojik araç kullanmamıza imkan sağlamıştır. Mimari ürünler, davranışsal normlar ve sosyal değerler arasındaki ilişki, model kullanılarak sistematik olarak analiz edilmiştir. Model, toplum ve mimarlık ilişkisini açıklayarak, sadece mimari ürünlere ve sosyal değerlere değil, aynı zamanda mimari değerlere ve sosyal normlara da dikkat çekmektedir.

Daha önceki çalışmalardan sosyal değerlerin mimarlığı doğrudan etkilediği bilinmektedir. Bu çalışmada, kullanılan model ile sosyal değerlerin yanı sıra, sosyal normlar, mimari değerler ve mimari ürünler de ele alınmış; sosyo-kültürel yaklaşımla model detaylandırılmıştır. Böylece sosyal değerlerin değişebilen nitelikleri ve onunla ilgili olan mimari ürünler analiz edilmiştir.

BÖLÜM 2

TEZİN DAYANDIĞI TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Kültür Kavramı

Kültür kavramının çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Örneğin, İngiliz antropologu Tylor'un kültür tanımı şöyledir: "Bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerden ve insan toplumunun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bütün". Kültür mekan çalışmalarında normlar, kurallar, yaşam stilleri, sosyal ve lokal ritüeller, çevresel ihtiyaçlar, din aile ve sosyal strüktürü içeren konularla ilgilidir (Lawrence, 1987). Kültür sistemi ve kültürel çevre incelendiğinde kültür, toplumsal yapı ve kurumların kavramsal ve bir modeli olduğundan, toplumda bütünleştirici bir rol oynar (Yürekli, 1980).

Amerikalı iki antropolog Kroeber ve Kluckhohn, kültür konusunda yayınladıkları antolojide, kültür kavramının 164 farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır. Kültür sözcüğünü tanımlama güçlüğü, sözcüğün çok anlamlı oluşunda aranabilir. Kültür antropoloji dilinde ve eserlerinde, şu temel kavramlar karşılığında kullanılan soyut bir sözcüktür:

- Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
- Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
- Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.

Bilimsel alandaki kültürü, "uygarlık ya da belli bir toplumun uygarlığı" anlamında kullananlar, çoğunlukla filozoflar, eğitimciler, sosyal-beşeri bilimciler ve antropologlar olmuştur. Sosyal miras ve gelenekler birliği açısından bakıldığında kültür, varlığımızın yapısını ve ilişkilerini belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir. Çevreye uyum olarak incelendiğinde ise, insanların içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyumlarının toplamı, onların

kültürüdür. Geniş anlamda eğitim olarak ele alındığında kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşıl原因an davranış örgütleri ya da kalıplardır. Oluşumu ve kökeni yönünden incelendiğinde kültür, yaşam çevremizin, insan yapısı olan kesimidir.

Rapoport ise insan-çevre ilişkilerinde kültürü birbirini tanımlayan bütünleşik üç bakış açısı ile tanımlamaktadır. Birinci yaklaşıma göre kültür, tipik bir grubun yaşam şeklidir. İkincisi kültürün, sembolik kodlarla oluşmuş bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi olduğudur. Üçüncüsü ise kültürün ekoloji ve kaynaklarla ilgili olarak hayatta kalabilme için uyum sağlama stratejileri seti olduğunu savunan bakış açısıdır. Rapoport aynı zamanda geniş kapsamlı olarak ele aldığı kültürü bileşenlerine ayırarak kültür ve insan davranışı arasındaki ilişkiyi, dünya görüşü, inanışlar, değerler, imge yada şemalar ve yaşam şekilleri, eylemler zinciri olarak soyuttan somuta bir süreç ile açıklamaktadır (Rapoport, 1969).

Kültür, toplumun taşıyıp getirdiği sosyal mirasın bütünüdür. Böylece sürekliliği insanın öğrenebilmesi yeteneğine dayanır. Kültür öğrenilen tavır ve harekettir. İnsan eğer belli bir tarzda hareket ediyorsa, bunun nedeni belirli bir kültür geleneği içinde doğmuş ve yetiştirilmiş olmasıdır. İnsanın hareketlerini ve tavırlarını belirleyen olgu, kültür gelenekleridir (Güvenç, 1984). İşte bu bağlamda konut biçimlenişini etkileyen sosyo-kültürel faktörler önemli bir yer teşkil eder.

İnsanlar gruplar halinde örgütlenirler. Aynı coğrafyasal koşullara karşı uzun süre başa çıkma uğraşımı vermiş, tutarlı, dengeli, bütünlük arz eden, ortak değerleri, sanat, zanaat, beceri ve alışkanlıkları olan ve bunları çeşitli mekanizmalarla nesilden nesile aktarmış insan topluluklarından kısaca kültür diye söz ediyoruz (Gür, 2000). Kültürlerin dünya görüşü, o gruba ait olduğuna inanan bireylerin hal ve hareketlerini, seçimlerini ve kararlarını sınırlayan bir takım idealleri belirler.

Rapoport, çevre davranış ilişkileri konusundaki araştırmaları ve bu yaklaşımı, çevre davranış etütleri olarak tanımlar ve kültürün tasarımdaki rolünü bu çerçeve içinde ele alır (Rapoport, 2004). Buna bağlı olarak kültür iki yoldan önemlidir: Birincisi, kültürün rolünün çeşitli açıklamalarda, modellerde ve giderek çevre-davranış ilişkilerindeki rolünün tanımlanmasında, yani bilim dalının tümü içindeki rolünde; ikincisi de, çevresel tasarıma daha yakından bağlı olarak kültürün belli, özgül kullanıcı gruplarının, durumlarının ve çevrelerinin anlaşılmasının ne kadar önemli olduğundadır.

Sonuç olarak tasarımın özgül sorunlarına cevap olarak kültüre gösterilen ilgi her zaman var olmuştur ve devam etmektedir (Rapoport, 2004).

2.2. Kültür – Konut İlişkisi

Rapoport'a göre (1969), konutların aldığı değişik formlar komplike bir olgudur. Dolayısıyla bu formların oluşumlarının açıklanması kolay olmamaktadır. Tüm açıklamaların tek bir çıkış noktası vardır; o da değişik tutumlardaki insanlar ve onların çevreye olan tavırlarıdır. Bu tavırlar, bulunulan yere göre farklıdır çünkü, sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel faktörlerdeki değişiklikler, bu tavırlarda önemli rol oynar. Bu faktörler aynı mekanda, farklı zaman zarflarında da farklılık gösterebilmektedirler.

Konutlar sadece birer strüktür değil, aynı zamanda enstitüdürler. Birçok amaca hitap ederler. Çünkü konut, kültürel bir olgudur ve ait olduğu toplumun kültürel değerlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. İlk çağlardan beri bilindiği gibi konut, insanlar için sadece bir barınma mekanı olmaktan çıkmış, aynı zamanda birçok fiziksel aktivitenin yer aldığı bir mekan haline gelmiştir. Dini seremoniler de, bu aktiviteler içerisinde önde gelen bir faktördür (Rapoport, 1969).

Konut formlarının incelenmesi ve sınıflandırılması, ekonomi, teknoloji ve iklim gibi değerlerin analizine bağlı olmaktadır. Bu nedenle, hem fiziksel hem de sosyo-kültürel bakış açıları göz önünde bulundurulmalıdır. Önce bir kültürün kimliği ve karakteri anlaşılır; onun değerleri kazanılır ve böylece, hem kültürel hem de fiziksel ihtiyaçlara cevap veren bir konut biçimi ortaya çıkar. Konut tasarımlarında dikkat edilecek bir başka husus, konutun tasarlandığı bölgenin kültürünün belirgin özelliklerinin göz önünde bulundurulmasıdır. Çünkü bu özellikler de konut biçimlenişine etki etmektedir. Bazen çok belirgin özellikler olsa da, kültür bazı etkenleri aleni veya gizli bir şekilde yasaklar (Rapoport, 1969).

Konut kullanımı için önerilen çözümler ve adaptasyonlar, her zaman basit bir şekilde yer almazlar. Tabular, adetler ve kültürün geleneksel seçenekler arasından mümkün olan fiziksel donatılar vardır. Bu fiziksel imkanların sayılı olmasına rağmen, seçeneklerin çoğu kültürel matrix tarafından sınırlandırılır. Bu sınırlama da, bir kültürün değerlerindeki ve konutlarındaki yansımanın tipik örneğini oluşturur (Rapoport, 1969).

Konut biçimlenişi sadece fiziksel etkilerin ya da tek bir etkenin sonucu değil, tüm sosyo-kültürel faktörlerin sonucudur. Form, iklimin, konstrüksüyunun, kullanılan malzemenin ve teknolojinin sonucudur. (Rapoport, 1969)

Konut ve yerleşme ilişkisi içerisinde incelendiğinde, insanlar yerleşmelerin bir parçası olan konutlarda yaşarlar. Yerleşmeler de konut biçimlenişlerini etkiler. “Bazı bölgelerde insanların görüşme yerleri ev iken, bazı bölgelerde bu buluşma yeri, meydan ve caddeleriyle yerleşmenin kendisidir. Coğrafya da mimarlık gibi konutu ve yerleşmeyi birbirinden ayırır. Konut, içinde yaşanan eylemlere göre biçimlenir, konut içinde ve dışında yaşanan eylemler farklılık gösterir. Örneğin, Latin Amerika gibi diğer gelişen ülkelerde, ev sadece uyumak ve eşya depolamak amacıyla kullanılır; günlük yaşamın çoğu ev dışında geçer” (Rapoport, 1969).

Yerleşmelerle ilişkili olarak birçok sınıflandırma yapılır. Bu sınıflandırmalarda ortak olan, yerleşmelerin şüphe götürmez bir şekilde konut biçimlenişine etki ettiğidir. Yerleşme ve konut biçimleniş ilişkileri, anlaşılması zor olan en yoğun yerleşmelerde bile kendini hissettirir.

Rapoport’a göre (1969), yoğun yerleşmelerde genelde iki gelenek vardır. Birincisinde tüm yerleşme, bir yaşam tarzı olarak değerlendirilir ve bunların içinde konut, içe dönük ve özel bir birimdir. İkincisinde ise konut, tüm yerleşmenin ve hayatın temeli olarak ele alınır ve bağlayıcı özelliği bulunur. Burada bahsedilen ayırım, uç formlardır. Bu iki tip arasında, dış mekan kullanımlarındaki farklılık göze çarpar.

Konut araştırmalarının önemi; küresel mobilitenin ortaya çıkardığı gereksinimleri sağlıklı ve nitelikli bir biçimde karşılamak, aynı toplum içindeki farklı alt kültürlerin taleplerini daha iyi anlamak, farklı yaş grupları barındıran bu mekan türünde herkesi memnun etmek, “normal” insanın yanında “özürlü” ye de “engelsiz bir çevre yaratmak”, kentlileşmenin farklı aşamalarındaki insanları tatmin etmek ve böylece toplumsal iç huzuru sağlamak, sağlıklı yapılarla kullanıcının sağlıklı kalmasına destek olmak, fiziksel, sosyal ve teknolojik eskimeyi geciktirme yoluyla ekonomi sağlamak, konutun içinde ve dışında çeşitlenmeyi arttırarak çevreye kimlik kazandırmak, uyum yoluyla geçmişi geleceğe bağlamak ya da şaşırtma yoluyla gözlemciye yeni şeyler öğretmek gibi savunulabilir (Gür, 2000).

Bir çok kültürde kişilik ve ayrıcalık elde etmek amacıyla tasarlanıp, donatılan konut aynı zamanda insanları birbirine ve kültürüne yaklaştıran yaşamsal bir varlıktır.

Birey ayrıcalık ararken, kültür ortak değerleri yaratır. Kişilik-kültür bağlamında konut bir paradokstur (Gür, 2000).

Geleneksel yerleşmeler ve konutların, toplumsal alışkanlıkların daha rahat sürdürülmesini sağladığı; dolayısıyla yeni kentlileşen nüfusların kentsel çevreye daha kolay ve ezinçsiz uyum sağlayabilmeleri için geleneksel ve çağdaş değerleri entegre eden sentezci önerilerin geliştirilmesinin şart olduğu; böyle önerilerin uyumu destekleyen ve sosyal sınıflar arası gerilimi azaltan çevreler yaratacağı savları mevcuttur (Rapoport, 1982).

2.3. Kültür – Konut İlişisini İnceleyen Çalışmalar

Bugüne kadar pek çok araştırmacı, kültür – konut ilişkisini incelemiştir. Örneğin Rapoport’ a göre binalar, özellikle de konutlar sadece fiziksel ürünler değil, aynı zamanda birer kültürel ürünlerdir. Mimari formlar, kültürel değerlerle biçimlenir. Konut biçimlenişlerini ve mimari formları birçok değer etkiler. Bunlar, Rapoport’ a göre kültürel değerler ve seçimler (Rapoport, 1969a, 1969b, 1985a); Mazumdar’ a göre kurallar, normlar ve sosyal ilişkiler (Mazumdar and Mazumdar, 1994); Lawrence ve Low’a göre ise sembolik anlamlardır (Rapoport, 1969a, 1982; Lawrence, 1985; Low, 1988).

Cunningham (1972)¹, konutun bölümlerden, formdan, sembollerden ve düzenlemelerden oluştuğunu ve insanlar tarafından belirlenen bir evren modeli olduğunu savunmuştur. Errington ise (1979)¹, Buginese konutlarını incelediği çalışmasında, Buginese konutlarının sembolik olarak dünyayı temsil ettiğine ve gruplar arası sosyal ilişkileri yansıttığına dikkat çekmiştir.

¹: Mazumdar & Mazumdar, 1997, “Religious Traditions and Domestic Architecture: A Comparative Analysis of Zoroastrian and Islamic Houses in Iran”, JAPR, 14:3, s.182

Bourdieu'ya göre ise (1973), “Berber” konutları tüm evrene hükmeden zıtlıklara göre organize edilmiş ve Berber halkının küçük dünyasını temsil eden yapılardır. Benzer şekilde Hardie (1985), Tswana'nın dışavurumcu konut mekanlarını oluşturan konseptlerin, Tswana halkının evrene bakış açlarına ve inançlarına bağlı olduğunu ve atalarının yer yüzünde yaşayan ruhlarının etkileriyle ilişkilendirildiğini göstermiştir.

Konut tasarımlarına etki eden sosyo-kültürel faktörler kapsamında incelenen din, insan ilişkilerini etkileyen ve düzenleyen bir olgudur. Aynı zamanda mimariye yansıyan önemli bir faktördür. Bu özelliği ile de kültür – konut ilişkisi kapsamında ele alınmaktadır. Aslında dini inançlar ve ideolojiler birçok çalışmanın konusu olmuştur. Örneğin Eliade, Tuan ve Sopher gibi araştırmacılar, dini inançları mikro ölçekte incelemişler ve konuttaki yansımalarını çalışmışlardır (Eliade, 1959, 1985; Tuan, 1974; Sopher, 1967). Eliade'ye göre (1959) konut, kutsal bir mekandır; konutta yapılan dini ritüel ve uygulamalar onu kutsal yapar. Raglan (1964)², kültür kapsamında konutlar içerisindeki “dini semboller” konusunu çalışmıştır. Bir çalışmasında Rapoport, dinin çevreyi ve insanları etkileyen bir faktör olduğundan bahsetmiştir (Rapoport 1969). Hint evlerindeki hiyerarşik mekan düzenleri ve kutsal mekan, Mazumdar ve Mazumdar (1992, 1993, 1994) tarafından çalışılmıştır. Saile (1985), Pueblo konutlarındaki ritüellerin, mekanı nasıl kutsal ve güvenli kıldığını ve ev sahipleri için nasıl yaşanılır hale getirdiğini incelemiştir. Pavlides ve Hesser' a göre ise (1989)², ritüeller konutların kutsal doğasını ifade etmekte ve konuta kutsal bir anlam kazandırmaktadır.

Din üzerine yapılan bir çok çalışma, dini sembol, anlam ve ritüel üzerine odaklanırken, sadece birkaç araştırmacı dini temellere dayanan cinsiyet ayrımlarını ve mekanı araştırmıştır (Donley, 1982; Donley-Reid, 1990; Duncan, 1981; Khatib-Chahidi, 1981; Pellow, 1988)². Aynı şekilde, mekan oluşumlarında “güç” konsepti geniş ölçüde araştırılmış; ancak “din farklılıklarından kaynaklanan, gruplar arası sosyo-kültürel ilişkiler ve mekan” konusu daha az araştırılmıştır (King, 1976; Castells, 1978; Kuper, Watts and Davies, 1961; Giddens, 1979; Donley – Reid, 1990)².

²: Mazumdar & Mazumdar, 1997, a.g.e., s.182

Pek çok sayıda, kıyaslamalı kültürel çalışmalar yapılmıştır, ancak din ağırlıklı sosyal ilişkiler ve mimarlık konusu pek az araştırmacı tarafından incelenmiş ve çalışılmıştır. Din ve mekan üzerine yapılan çalışmaların çoğu, dini ritüel ve sembolik anlamlar üzerine yoğunlaşır (Rapoport, 1969a, 1969b; Lawrence 1983, 1985).

Kültür-konut ilişkisini inceleyen çalışmalardan, tez kapsamını doğrudan ilgilendiren örnekler, daha detaylı olarak şu şekilde özetlenmiştir:

Shampa ve Sanjoy Mazumdar, Hint evlerinde kültür, din ve mimarlık ilişkisinin analizini yapmışlardır. Çalışmada Hint kültürü ve gelenekleri açıklanmıştır. Konutun önemi, konutların tapınak olarak ele alınışından ileri gelmektedir. Hint halkı, evlerinde dua eder; meditasyon ve ayin gibi ritüelleri evinde gerçekleştirir. Konutlarda bu gibi seremoniler için özel mekanlar bulunur. Bu özel tasarlanmış kutsal mekana “pooja” adı verilir. Hint evlerinin tasarımı pooja odasının konumuyla ilgilidir. Ev başlıca üç kısma ayrılır: kutsal alanlar (pooja), yarı kutsal alanlar (pooja ile bağlantılı olan yatak odası ve mutfak), kutsal olmayan alanlar (diğer mekanlar). Sonuç olarak Hint kültürünün önemli bir bölümünü oluşturan dini inançlar ve uygulamalar, Hint evlerinin tasarımında önemli bir rol oynamaktadır (Mazumdar & Mazumdar, 1992).

Shelly Errington çalışmasında Buginese halkının yemek yeme eylemi sırasında gerçekleştirdikleri ritüelleri ve uygulamaları açıklamıştır. Adeta bir seremoni haline dönüşen yemek yeme eylemi için, pencereler ve kapılar kapatılmakta, perdeler örtülmektedir. Böylece, dış dünya ile ilişki kesilir ve meditasyon yapılabilir. Yemek yeme esnasında uygulanan bu seremonilerle, ev halkının sembolik olarak içe dönmesi, Buginese konutlarının sembolik olarak dünyayı temsil etmesinden ileri gelmektedir. Yemek yeme odası ve kullanılan araç-gereçler de, eylemin kutsallığına uygun olarak özel bir titizlik ve gizlilik içinde tasarlanmaktadır. Mutfak bölümü, yabancıların ulaşamayacağı bir şekilde, adeta ev halkının mahremiyetine yönelik kullanım amacıyla, evin iç kesimlerinde yer almaktadır. Bu uygulamalar, Buginese konutlarının tasarımına etki eden faktörleri açıkça ortaya koymaktadır (Errington, 1979).

Charles O. Frake, Yakan kültüründeki sosyal ve günlük yaşama ilişkin kuralları incelediği çalışmasında Yakan evinin, Yakan kültüründe yer alan sosyal olayların çeşitliliğine göre tasarlandığını belirtmektedir. Frake, bir yabancıya eve girerken uyması gereken kurallardan, ve aynı şekilde ev sahibinin karşılık olarak gösterdiği davranış ve tutumlardan bahsederek, ev sahibi-yabancı arasındaki ilişkileri bir oyun

niteliğinde anlatmaktadır. Ayrıca, Yakan kültüründe tek bir binanın, yani konutun, geniş çeşitliliğe sahip olan sosyal ilişkiler için kullanıldığı belirtilmektedir (Frake, 1975).

Tarik M. Al-Soliman'ın çalışmasında, dinin bir inanç olmaktan öte, günlük davranışları belirlediği ve bir yaşam felsefesi haline geldiği Suudi Arabistan' da, 1970'lerin başında başlayan sosyal değişimler anlatılmıştır. Hem şehir ölçeğinde bir çok yapıya hem de konut tasarımlarına yansıyan bu değişimler, dini değerler, komşuluk ilişkileri ve aile değerleri gibi sosyo-kültürel alanlarda olduğu kadar, ekonomi, eğitim ve teknoloji gibi sosyo-ekonomik alanlarda da farklılık göstermiştir. Bu doğrultuda konutlar geleneksel evreden çıkıp, modern evre olarak adlandırılan değişim süreci içerisindeki tasarım ölçütlerine uygunluk göstererek planlanmıştır (Soliman, 1991).

Hint evlerinin tasarımını etkileyen dini faktörlerin açıklandığı başka bir çalışmada Shampa ve Sanjoy Mazumdar, din, kutsallık ve mekan kavramlarını açıklamışlardır. Hint halkının yaptığı dua, ayin ve ritüeller, konut içerisinde yer almaktadır. İçinde geçen eylemler kutsal olduğu için, seremonilerin düzenlendiği mekanlar da kutsal sayılmaktadır. Hint kültüründe bu kutsal mekanlar konut içerisinde tasarlanmaktadır ve böylece Hint evlerinin tasarımını etkileyen ana faktör açıklanmaktadır (Mazumdar & Mazumdar, 1993).

Peter Z. Snyder, Amerika'da yaşayan yerli grup Navajoların konut kültürünü incelemiştir. Konutu bir barınak olmasından öte, sosyo-kültürel bir ürün olarak ele alan; kültürün tutumunu, değerlerini, inançlarını, yaygın olan sosyal ve ekonomik organizasyonu yansıtan bir kavram olarak kabul eden anlayışla, Navajo konutlarındaki kullanıcı memnuniyetini incelemiştir. Sosyo-kültürel ve ekonomik etkilere bağlı modern konut ve yerleşke tasarım çalışması önermiştir (Snyder, 1976).

Shampa ve Sanjoy Mazumdar tarafından yapılan diğer bir çalışmada da, dini gelenekler ve vernaküler mimari arasındaki ilişki incelenmiştir. Zerdüştler ve Müslümanlar olmak üzere İran' da yaşayan iki farklı din grubunun karşılaştırmalı çalışmaları yapılmış, her iki grubun dini gelenekleri, inanç ve değerleri, yaptıkları seremonileri incelenmiş ve tüm bunların konut mimarisine nasıl yansıdığı araştırılmıştır. Farklı iki din grubu bulunduğu için, baskın olan din grubunun sosyal yaşamdaki etkisi ve baskısı, azınlık grubun bir takım mimari adaptasyonlar geliştirmesine sebep olmuştur. Her iki din grubu da kendi geleneklerine göre yaşamaktadırlar ve bu doğrultuda kendi değerlerine sahip çıkmaktadırlar (Mazumdar & Mazumdar, 1997).

Konutun, bir din kurumu gibi ele alındığı başka bir çalışmada David G. Saile, ritüellerin ve seremonilerin konutlardaki uygulamalarını açıklamıştır. Konutun bu uygulamalardaki önemi, yıl dönümleri, kutlamalar ve düzenlenen yemeklerle arttırılmakta; dua ve ayinlerle pekiştirilmektedir. Böylece, sosyal iletişim ve paylaşım olanağı doğmaktadır. Ayrıca başka bir çalışmada aile ritüellerinin otobiyografilerde çalışıldığı ve en az üçte birinde dini aktivitelerin, tatil ve yıldönümlerinin, aile toplantılarının ve ev ziyaretlerinin bulunduğu açıklanmıştır (Bossard & Boll, 1950). Bu kutlama ritüelleri, konutun içinde geçen ve konutun maneviyatını güçlendiren, konutu diğer tatil ve konut dışı aktivitelerden ayıran önemli bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Bossard ve Boll' un çalışmaları aynı zamanda, konutla ilişkili olarak diğer kutlamaları da içermektedir. 400' ü aşkın aile ile yaptıkları çalışmalarda edindikleri bilgi, ritüellerin bir çok kategorisi olduğunu göstermektedir. Bir çok aileye göre yemekler, hazırlık, servis, oturma ve yeme düzenleriyle oldukça yüksek ritüel değere sahip olaylar olmaktadır (Saile, 1985).

2.4. Geleneksel Türk Evi

Türk evi tarih boyunca Türklerin içinde oturdukları ev tipleri olarak tanımlanabilir. Ama Türklerin tarih sahnesine ilk çıktıkları zamandan bu yana mekanları da çok değişmiş, Orta Asya'dan Balkanlar'a, Kuzey Afrika'dan Arabistan'a, oradan Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanmışlar, ayrıca pek çok da devlet kurmuşlardır.

Türk Evi, eski Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Rumeli ve Anadolu bölgelerinde oluşmuş ve 500 sene kadar devam etmiş, kendi özellikleri ile belirginleşmiş bir ev tipidir. Türk evi, bu süre içinde büyük gelişmeler geçirmiş ve yayılıp kök saldığı iklim, tabiat ve folklor bakımından birbirinden farklı ve uzak memleketlerde çeşitli tipler meydana getirmiştir. Bu farklar yöresel malzeme ve iklim koşullarına uymak zorunluluğundan ve yerli geleneklerin benimsenmesinden doğmuştur (Eldem, 1968). Yerel ev geleneğinin çok güçlü ya da ahşap malzeme sağlamanın zor olduğu yörelerde, önce bezeme ve yapı öğeleriyle başlayan Türk evi etkisi 19. yüzyıldan itibaren Kuzey Afrika (Mısır), Suriye-Filistin, Ege Adaları, Orta ve Güneydoğu

Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde plan ve yapım tekniklerinin de kısmen uyarlanması ile biraz daha belirginleşir (Günay, 1998).

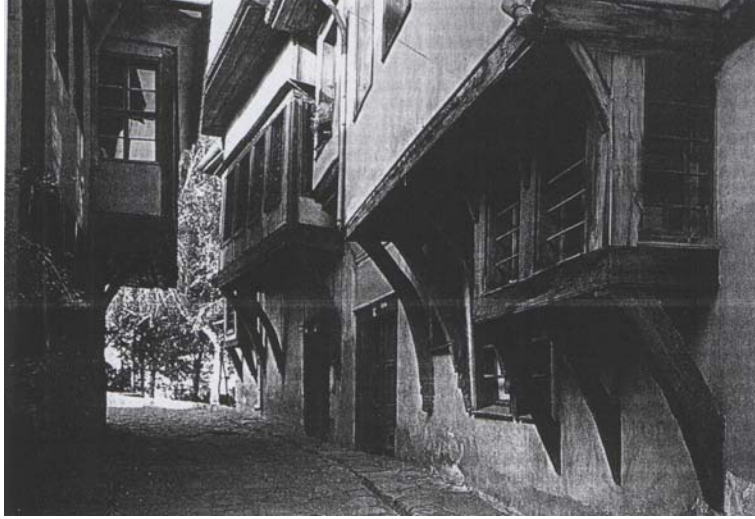

Resim 2.1. İzmir'de Bir Sokak / Allom 1837 (Günay, 1998)

Başta ev geleneği ve yaşama biçimi olmak üzere, iklim, malzeme, teknoloji ve ekonomi, yerel ev biçimlerini Osmanlı'dan önce zaten belirlemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürünü etkin olarak götürebildiği yerlerde görülen ev mimarisi, Türk evinin tümüyle kendine özgü özellikleriyle ortaya çıkar (Günay, 1998).

Anadolu'daki ev tipleri, araştırmacılar tarafından çeşitli gruplara ayrılmıştır. Gruplamalar hep yapı malzemesine göre olup, ahşap çatkı, taş ve yığma ahşap ev tipleri incelenmiştir. Bu değişik ev tipleri arasında büyük bir çoğunluk geleneksel Türk evi kapsamı içindedir, ancak Ege kıyıları ve adaları, Bodrum, Toros yaylaları, kısmen İç Anadolu, Kayseri, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu evleri, genellikle yapım tekniği ve plan özellikleri açısından dış etkiler kadar yerel etkiler taşırlar. Yine de bu bölgelerde

yönetici yapıları ve ondan esinlenmiş bazı evler Türk evi özellikleriyle ortaya çıkarlar. İstanbul ve Edirne merkez olmak üzere, bugünkü Türkiye sınırları içinde Marmara, Trakya ve Anadolu'nun geniş bir kıyı şeridi, doğal olarak Türk evi sınırları içindedir (Günay, 1998) (Resim 2.1, 2.2, 2.3).

Resim 2.2. Bulgaristan Plovdiv (Filibe)'de Bir Sokak (Günay, 1998)

Resim 2.3. İstanbul Süleymaniye'de Ayşekadın Hamamı Sokağı ve Süleymaniye Camisi (Günay, 1998)

Bütün bu ev tiplerine özgü bazı karakteristikler vardır ki, bunlar her yerde karşımıza çıkarlar. Bunların başında ev planı gelir. Birbirinden yüzlerce kilometre mesafede ve çok farklı şartlar altında inşa edilmiş evlerde bile planın ana hatları bakımından daima aynı olduğu göze çarpar. Bir evin esas bünyesi, planı ile ifade edildiği gibi, ekonomik ve sosyal durumu da yine planda aynısını bulur (Eldem, 1968).

Türk evi plan tiplerini Sedat Hakkı Eldem şöyle sınıflandırmıştır: (Eldem, 1968):

- Sofasız Plan Tipi
- Dış Sofalı Plan Tipi
- İç Sofalı Plan Tipi
- Orta Sofalı Plan Tipi

Bu tiplerden hiçbirine uymayan ev tiplerine de rastlanmıştır. Fakat bunlar için ayrı bir sınıflama yapılmamıştır. Üstteki sınıflama plan şekli ve kompozisyonlarına göre yapılmış olup, tarih sırasına göre yapılmamıştır. Fakat zamana göre bir sıralama yapıldığında, yukarıdaki sıralama geçerli olmaktadır. Çünkü en eski tipler sıra odalı ve dış sofalı, daha yenileri iç ve orta sofalı evlerdir. Zaman içindeki gelişme yörelere göre farklı olmuştur. Yani bazı yerler daha eski tiplere sadık kalmış, bazıları ise daha çabuk tip değiştirmiştir (Eldem, 1968).

Sofasız Plan Tipi

Ev planlarının en ilkeli olan bu tipte, odalar yan yana dizilerek plan şeması oluşturulmuştur. Odaların önündeki bağlantı, bir kaldırım, tretuar veya avlu ile sağlanmıştır. Odalar üst katta oldukları zaman geçit, bir balkon karakterini alır. Bu tip, genellikle iklimin sıcak olduğu güney bölgelerinde belirlenmiştir. Bu açık geçitlerin soğuk yerlerde doğurduğu zorluklardan dolayı geçitlerin üzeri örtülmüş ve bu tip daha fazla kullanılmamıştır.

Dış Sofalı Plan Tipi

Bu tipte oda sıraları bir sofa ile birbirlerine bağlanmıştır (Şekil 2.1). Türkler Anadolu'ya yerleşmeden önceki Hitit ve Helenistik evlerinde de bu plan uygulanmıştır. Bu tip, planın şekline ve yerine göre; ön, köşe açık sofalı, hayatlı, sergahlı ve sayvanlı ev diye adlandırılabilir. En ilkel tipinde sofa, açık bir direklik olup, üzeri damlıdır. İklimin elverişli olduğu yerlerde bu tip zamanımıza kadar uygulanmıştır. Dış sofalı planları kendi aralarında şöyle sınıflayabiliriz:

- Dış sofalı, tek odalı plan tipi
- Dış sofalı, iki odalı plan tipi
- Dış sofalı, eyvanlı plan tipi
- Dış sofalı, iki odalı ve köşklü plan tipi
- Dış sofalı, köşklü ve eyvanlı plan tipi
- Dış sofalı, bir ucu odalı plan tipi
- Dış ve köşe sofalı plan tipi
- Bir veya iki kollu oda sırasıyla çevrilmiş dış sofalı plan tipi

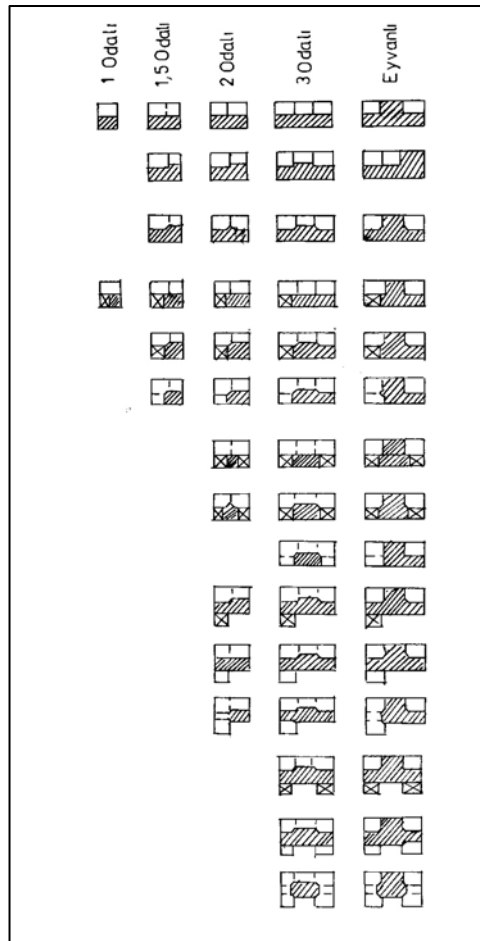
Dış sofalı evlerde simetri ve aksiyaliteye fazla önem verilmez, plan genellikle serbesttir. Dış sofalı plan en basit ve orijinal şekliyle, bir oda sırası ve önündeki sofadan oluşmuştur. Bu sade plana zenginlik veren eyvanlık ve köşklere. Eyvanlar oda sıralarını kesmeye ve sofayı genişletmeye yararken, köşkler plana büyük değişiklik veren unsurlardır. Köşkerin köşk-oda şeklinde gelişmesiyle sofanın bir veya iki yüzünün oda ile çevrilmesi yolunda ilk adım atılmıştır.

İç Sofalı Plan Tipi

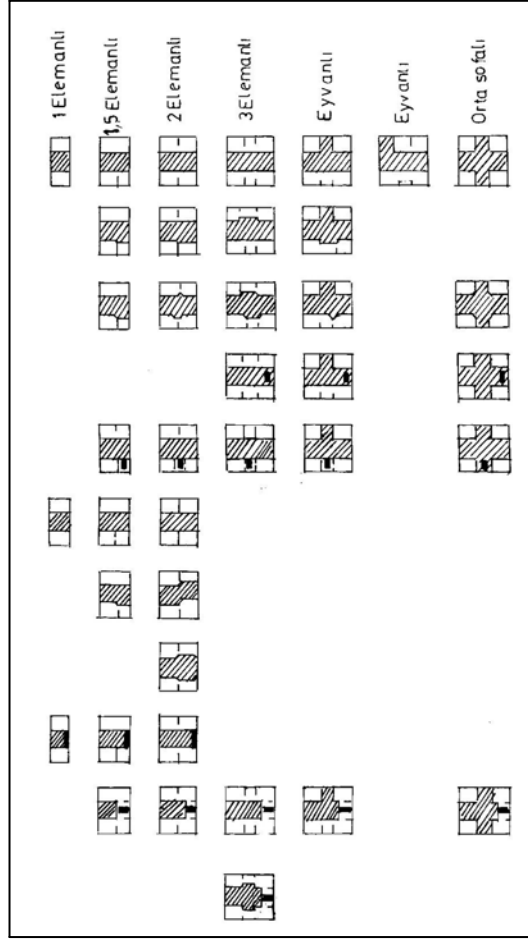
Bu tipte sofanın iki yanı oda sıraları ile çevrilmiştir (Şekil 2.2). Bu tipe “Karnı-yarık” ismi de verilmektedir. Bu tipi kendi arasında şöyle sınıflayabiliriz:

- İki yüzlü, iç sofalı, iki odalı plan tipi
- İki yüzlü, ikiden fazla odalı, iç sofalı plan tipi
- Bir yüzlü, iç sofalı plan tipi
- Eyvanlı ve yan sofalı plan tipi

Sofanın iki tarafına dizili oda sıralarından birinin küçük olmasıyla iç sofa biraz dışarı taşar. Bazen sofanın pencereli duvarına birer köşk ve sekilik ilave edildiğini görürüz. İç sofalı evlerde genellikle iki yüzlü sofa yani iki cephesi açık ve pencereli olan sofa tercih edilmiştir. Sofa cephelerinden birinin sağır olması, genellikle kullanma ve topografik nedenlerden dolayı yapılmıştır. İç sofa ihtiyaca göre yan sofa, eyvan veya merdiven sofası ilave edilerek yer yer genişletilmiştir.

Şekil 2.1. Dış Sofalı Plan Tipi (Eldem, 1968)

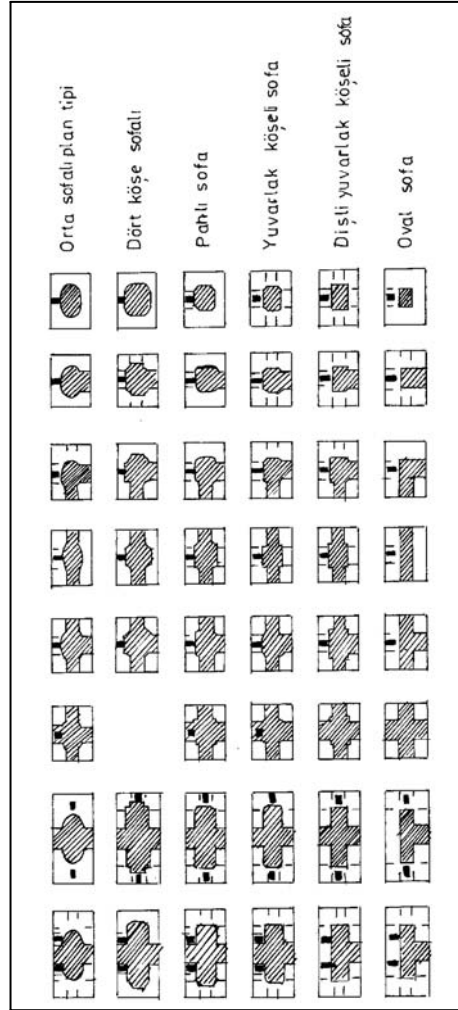
Şekil 2.2. İç Sofalı Plan Tipi (Eldem, 1968)

Orta Sofalı Plan Tipi

Sofa evin merkezinde ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilidir (Şekil 2.3). Sofanın aydınlık olması için oda sıralarının arasında eyvan şeklinde boşluk bırakılır. Bu eyvanlar daima sofanın merkezinde oluşturularak sofa ile bir bütünlük sağlarlar. Bu tipin iç sofalı tip ile benzerliği sofayı aydınlatan eyvanların aynı doğrultuda oldukları zaman göze çarpar. Sofaya açılan eyvan sayısının birden dörde kadar çıkarılmasıyla, bu plan tipinin en gelişmiş şekilleri oluşturulmuştur. Bu sebepten bu planlar daha çok, büyük ve zengin evlerde uygulanmıştır. Sofanın dış hava tesirlerinden korunması, planın toplu bir halde olması, odalar arasındaki mesafenin azalması bu tipin büyük şehirlerde ve özellikle İstanbul'da çok kullanılmasına sebep olmuştur.

Orta sofalı plan tipini kendi içinde şu bölümlere ayırabiliriz:

- Dört köşeli, orta sofalı plan tipi
- Pahlı köşeli, orta sofalı plan tipi
- Yuvarlak ve beyzi, orta sofalı plan tipi

Şekil 2.3. Orta Sofalı Plan Tipi (Eldem, 1968)

Zaman ile orta sofaya bir çok şekiller verilmiştir. En fazla sevilen sistem, köşeleri pahlamaktır. Sofa düzgün olmayan bir sekiz köşe şeklini almaktadır. Bu pahlanmış köşeler eğrisel olarak da yapılmaktadır. Bu usul yavaş yavaş sofa planını tamamiyle yuvarlak, daha doğrusu beyzi bir şekle sokmuştur. Merkezi ve özellikle pahlı

veya sekiz köşeli merkezi plan kompozisyonu, Müslüman Asya’da sık sık ev ve köşklere uygulanmıştır. Bu esasa göre yapılmış doğu kasır ve köşkleri çoktur. Fakat beyzi ve yuvarlak sofalı planlarda, batının etkisi inkar edilemez. Bu tesir de yalnız dekoratiftir.

Birbirinden farklı iki tipin karakteristik unsurlarını bir arada bulunduran planlar, kompozit planlardır. Bu planlarda iç ve dış sofa bir arada kullanılır. Fakat bunlar ayrı bir tip oluşturmazlar.

Türk evi plan tiplerini oluşturan başlıca elemanlar, Sedad Hakkı Eldem (1968) tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

Odalar

Odaların sayısı ve şekilleri, plan tipinin meydana gelmesinde en fazla etkili olan unsurlardır. Odalar fazla veya az olduklarına göre plan tipi değişmekte veya gelişmektedir. Örneğin orta sofalı planda en az dört oda gerekir, köşe sofalı evlerde ise oda sayısı iki veya üçten fazla olamaz. Odaların yönü (doğrultusu) de, plana etki eden unsurlardır. Bütün odalar aynı yöne açılıyorsa, o zaman dış sofalı plan tipi uygulanır. Dört yöne de oda yapılması isteniyorsa, orta sofalı plan tipi tercih edilir. Bazen odaya “göz”, “hane” de denilir. Hepsi odayı ifade etmekle birlikte, “hane” denildiği zaman bir dereceye kadar müstakil olduğu anlaşılır.

Ara oda, genellikle ikinci derecede bir odadır. Baş oda, evin en önemli odası demek olduğuna göre, ismini plan içindeki yerinden almış olamaz, fakat genellikle bir köşe odasıdır. Köşk-oda veya eyvan-oda, köşk veya eyvandan bozma yerlerdir. İsimleri, plan içindeki yerlerinden ileri gelir. Köşk-oda genellikle kıymetli ve baş oda durumundadır.

Sofalar

Oda veya haneleri ayrı evlere benzettikten sonra, sofayı sokak ve meydanlarla birlikte düşünmemek mümkün değildir. Odalar sofa üzerine açılır, sofa bir veya iki

tarafı kapalı sokak durumunda olabileceği gibi, ortada meydan durumunda da olabilir. İşte Türk evini, Batı Avrupa evinden ayıran en önemli nokta, odaların ayrı ayrı sofalara açılarak sofanın hareket merkezi olmasıdır. Bu fark, kullanım bakımından önemli bir üstünlük getirmektedir. Sofanın şekli ve yeri, plan tipini oluşturan en önemli etkidir. Sofa, odaların önünde, arasında ve ortasında olmak üzere üç ana plan tipi oluşturur.

Sofa bir geçit olmakla beraber aynı zamanda bütün ev halkının toplandığı, düğün ve eğlencelerin düzenlendiği bir yerdir. Bu yönleriyle Sakson ve İngiliz hollerine benzer. Önemli ve hareket alanı dışında kalan bölümleri oturmaya ayrılmıştır. Bu yerle oda sıralarının arasında eyvan şeklinde bir boşluk bırakılmak veya sofanın önüne sekil tarzında bir çıkıntı ilave etmek suretiyle sofadan ayrılırlar.

Sofanın kısımlarından olan yan, ara sofalar ve eyvanlar, sayıları ve şekilleriyle ev planında çeşitli sınıflar meydana getirirler. Yan sofa esas sofaya dik olarak eklenmiş dar, genellikle geçit kısmıdır. Eyvan ise oturmaya ayrılmış yerlerdir. Eyvan ya oda sıralarının arasında (orta eyvan), ya da sofanın kenarlarındadır (yan eyvan). Eyvancık veya eyvançe, küçük eyvandır. Eyvanın sofaya açılan ağzı, kemer, bursa kemeri veya direklik şeklindedir.

Geçitler

Geçitler iki odayı birbirine bağlayan kısımlardır. Bunlar yüklük bölmeleri içinde gizli kapılı bağlantılar şeklindedir. Yani genellikle geçit, yüklük derinliğinden çalınarak oluşturulur. Zamanla bu geçitlere planda yer ayrılarak, koridorlar oluşturulmuştur. Koridorlar gayet dar ve ışıksızdır. Daha sonraları aydınlanarak genişlemişlerdir. 19.yy. da yapılmış büyük evlerde sofalar arasında kalan odaların böyle koridorlara açıldığı görülmektedir.

Merdivenler

Merdivenler sofa içinde olduğu sürece plana fazla tesir etmemektedir. Ancak sofanın dışında ve özel yerlerde oldukları zaman plana tesir ederler. Merdiven yan, ara,

veya merdiven sofası içine alınarak ilk değişiklikler yapılmıştır. Dış sofalı evlerde, merdiven sofanın bir yerinde ve nadiren oda sıraları arasındadır. İç sofalı evlerde ise, merdivene ayrı bir yer yapılmaktadır. Zamanla, daha çok 19.yy. sonlarına doğru merdiven sofası önemli bir hale gelmiştir. Etrafı galerilerle çevrilir, ışığını tavandan alırlar. Planların büyümesiyle evlerde aydınlık avluları kullanılmaya başlanmıştır. Buralara oturma odaları açılmaz, ikinci derecedeki yerlere ışık ve hava verirler.

Bölüm ve Birleşmeler

Türk evinin en karakteristik taraflarından biri de, çeşitli bölümlerin birleşmesiyle oluşan plan kompozisyonlarıdır. Bütün Doğu ve Akdeniz memleketlerinde olduğu gibi Türk evinde de hayat, Selamlık ve Haremlik gibi kısımların doğmasına sebep olan iç ve dış kısımlara ayrılmıştır. Bu ayırma küçük binalarda bölüm şeklinde yapılıyor, sadece belirli odaların “Harici” veya “Selamlık” odaları diye adlandırılmasıyla temin ediliyorsa da, biraz daha büyük evlerde “bölüm” yerine “birleşme” usulü uygulanıyordu. Yani ev selamlık ve haremlik gibi iki veya daha fazla evin birleşmesiyle oluşuyordu. Bu birleşme yeni bir ev tipi oluşturmuyor; yalnız aynı tiplerin tekrar edilmesini getiriyordu. Bu birleşme kendini, sofa sayısının artmasıyla belli ediyordu. İki, üç ve daha fazla sofalı evler, daha doğrusu iki, üç ve daha fazla kısımlardan oluşan evler, bu bölümlerin fazlalaşmasıyla, konak veya sarayın büyümesi ile eş değerdir.

2.5. Geleneksel Edirne Evi

Türkler tarafından 1361 tarihinde alınan Edirne, İstanbul’un fethine kadar imparatorluğun başkenti olmuştur. İstanbul’un başkent olmasından sonra da önemini koruyan Edirne, 18.yy.a kadar ikinci başkent olarak padişahların tercih ettiği kent olma özelliğini korumuştur.

Kentte bu dönemde, yüzlerce büyük konağın ve binlerce konak büyüklüğündeki evin varlığından söz edilir. Edirne’ de meydana gelen 1752 depremi, yangınlar ve Balkan Savaşı gibi nedenlerden dolayı yapılar büyük zarar görmüş, insanların evlerini

boşaltmış olması sonucu da sahipsiz kalan yapılar kısa sürede yok olmuşlardır. Bu konaklardan hiç biri günümüze kadar varlığını koruyamamıştır.

Ayakta kalmayı başaran az sayıdaki 18.yy. ve 19.yy. a ait yapılarla ilgili bilgiler, Dr. Rifat Osman'ın Edirne Evleri üzerine yapmış olduğu çalışmalardan edinilmektedir. Aynı çalışmada yer alan ve 1717 tarihinde Edirne'de bir yıl kalan İngiliz sefiresi Lady Montague'nin (Resim 2.4), Edirne evleri ve yaşantısı ile ilgili olarak Avrupa'daki arkadaşlarına yazmış olduğu mektuplardan da bilgi edinilmektedir (Osman, 1983).

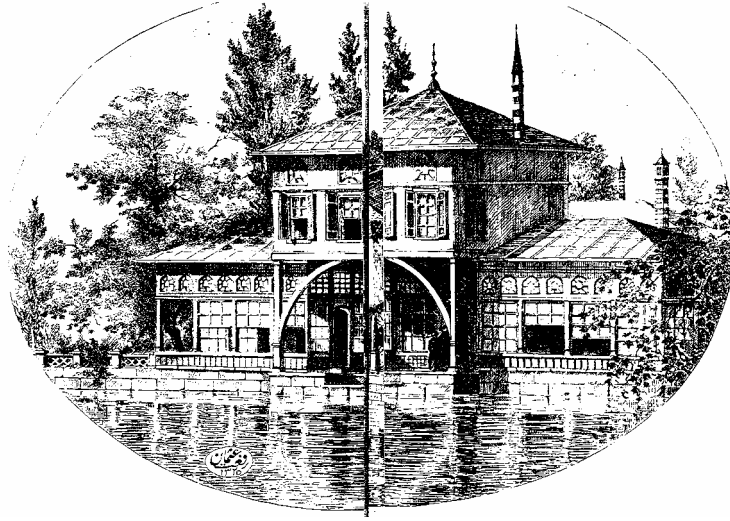
Yazılı ve mevcut kaynaklara dayanarak, geleneksel Edirne evleri şu şekilde gruplandırılmıştır:

2.5.1. Lady Montague'nin Mektuplarına Göre, 18.yy.da Edirne Evleri

Lady Montague, bu güzel kentin özelliklerini, hayranlığını gizlemeden mektuplarında yazmıştır. Padişaha tahsis edilen sarayların bile sadeliğini, dış süslemenin hemen hemen hiç olmadığını, mimari üslubunun gayet zarif ve memlekete uygun olduğunu, büyük küçük tüm evlerin iki kısımdan meydana geldiğini ve bu iki kısmın dar bir geçitle birleştirildiğini, birinci kısmın önünde geniş bir avlu ve etrafında üstü örtülü galerilerin bulunduğunu, odaların bu galeriyle bağlandığını ve evlerin hemen hemen hepsinin geniş bahçeler içerisinde yer aldığını söylemiştir.

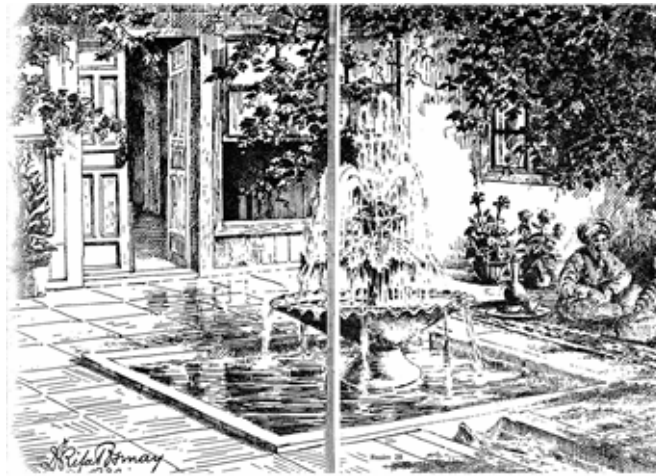
Bu dönemde Edirne evlerinin hemen hemen tümü ahşapmış. Dış yüzey bağdadi sıva ya da ahşap kaplama imiş. İki kattan fazla ev, hemen hemen yok gibiymiş. Selâmlıklar, yola daha yakın ve konukların rahat ulaşabilecekleri yerlere yapılmış. Harem daireleri ise sokaktan görünmeyecek şekilde geride bahçe içinde inşa edilmiş.

Bahçeler bol ağaçlı ve gölgeli yüksek duvarlarla çevresinden arındırılmış. İnsanları evlerine bağlayan güzellikte bir iç dünya oluşturulmuş. Evlerin tümü bahçe içinde yer almış. Edirne' deki eski evlerin hepsi kullanışlı imiş. Bu evlerin tavan tezyinatına fazla önem verilirmiş. Tavanların oyma ve nakışları çok sanatkarane imiş. Büyük konaklardaki geniş salonların ortasında havuzlar bulunur; bunların ortasından fışkıran su etrafa serinlik verirmiş (Resim 2.5). Kadınlar zaman zaman toplanarak, aralarında oyunlar tertip ederler ve şarkı söylerlermiş.

Resim 2.4. Lady Montague'nin Edirne'de Bir Sene Kaldığı Sarayın Misafir Dairesi; Tunca Kenarında Timurtaş Sahil Kasrı (Osman, 1983)

Evler, bir kat üzerine bahçe ortasına yapılır ve bu bahçelerde sümbül, şebboy, gül, karanfil, lale gibi çeşitli çiçekler yetiştirilirmiş. Evlerin cepheleri de güller, hanımelleri, mor salkımlar ve sümbüllerle süslenirdi ki, bu çiçekler hem manzaraları, hem de kokularıyla ruhu okşarmış. Bahçelerde çiçek yetiştirmenin yanı sıra, meyve yetiştirmek de önemli imiş. İlbaharda kiraz, daha sonra kayısı, erik, şeftali ile her çeşit meyve özenle yetiştirilirmiş.

Resim 2.5. Kirişhane'de 1223 (1808) Tarihli Bir Evin Havuzlu Avlusu (Osman 1983)

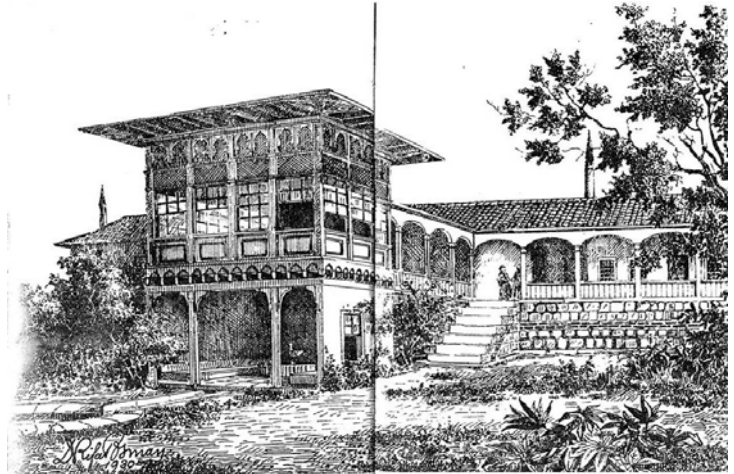
Edirne evlerinde odalardan kibleye dönük olanı, namaz odası olarak ayırmış. Dolaplarda tatlı, şeker, şerbet ve şurup dağıtılmasına yarayan şık kaplar, bardaklar, tabaklar, şık havlular, örtüler, leğen ve ibriklerin en kıymetlileri saklanırmış. Misafir odalarının duvarları boyunca yapılmış “sıra” denilen raflar üzerinde, odayı süslemek amacıyla kıymetli çini ve porselen tabaklar, kaseler ve sürahiler konurmuş. Katlı raf denilen hücrelerde de değerli kaseler, gülabdanlıklar ve çiçeklikler yerleştirilirmiş. Kalınca yapılmış duvarların içine yerleştirilen veya odanın arkasında bir kümbet şeklinde dışarı çıkarılan ocaklar en sağlıklı ısınma aracı imiş.

Bu bilgiler doğrultusunda, Edirne'de yerleşim dokularının bütününde eşsiz güzellikteki, bahçe ve bahçeyle bütünleşmiş mekânlardan oluşan evler var olduğu anlaşılmaktadır. Edirne'nin kent silueti, yeşille haşır neşir olmuş evlerin arasında özel mahalle camileri ve daha sonra Selimiye çevresindeki yüksek minareleri ve nihayet Mimar Sinan'ın ölmez eseri Selimiye ile en yüksek tepede odaklanır (Resim 2.6).

Edirne evleri, yazlık, kışlık, açık ve kapalı daireleriyle tamamen bahçeli ev-konak tiplerindedir (Resim 2.7). Bunlar, XVI ve XVII. Asırlardaki Edirne Sarayı-Cedid-i Amiresindeki, bilhassa Avcı Sultan Mehmet'in zamanındaki (1648-1687), birbirinden ayrı bu düz ve ağaçlarla ve çiçeklerle cennete çevrilmiş, saray sahasına serpilmiş ufak ve büyük ev ve konak yavrularına benzer zenginlere örnek olmuştur.

Resim 2.6. Edirne’de halen Mevcut Olmayan Muradiye ve Selimiye Arasındaki Sokakta Evler ve Mescit (Osman, 1983)

Resim 2.7. 1908 (1686) Tarihli Belediye Hastanesi Civarında Hacı Paşa Evi / 1910’da Yıkılmıştır (Osman, 1983)

2.5.2. Dr. Rıfat Osman’a Göre 1933 Tarihine Kadar Edirne Evleri

Edirne Yalıları

Dr. Rıfat Osman, Edirne yalılarını şöyle anlatıyor (1983):

Edirne’nin en tabii güzelliklerinden biri, çok sulak mümbit olmasından dolayı büyük faydaları dokunan Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinin bir arada bulunmasıdır. Bu derele ve nehirlerin kıymeti bilinmiştir. Bilhassa Saray-ı Cedidi Amireden geçen kısımları rıhtımlarla imar edilmiştir.

Edirne nehirlerindeki yalılardan ilk bahseden Evliya Çelebi olmuştur. Daha sonraki araştırmacı ve tarihçiler ondan faydalanmışlardır. Ancak bu konu ile en çok Dr. Rıfat Osman Bey ilgilenmiştir. Bunların bulunabileceği yerleri tespit etmiş, ve kısmen ayakta kalmış olan bazı temel parçalarını bulmuştur. Resimlerini de Edirne, Saray ve Konakları ile büyükçe evlerin de Edirneli nakkaşların müşahedelerine dayanarak yaptıkları fresk resimlerinden faydalanarak bizzat kendisi tarama usulü ile yapmıştır.

Bu yalılar dere kenarlarında itinalı taş rıhtımlar üzerine yapılmış. Bazen ön bahçelerinde bazen ise arka bahçelerinde yer alan fiskiyeli havuzlar, ağaçlar ve çiçekler ile süslenmiş (Resim 2.8). XVIII. Asırda Edirne evlerinde ahşap yapıların en olgun ve mükemmel olanları Türk zevkiyle yapılmış. Bunlardan bugün hiç kalmamış. Yerlerini bile tahmin etmek güçmüş.

Yalılar çoğunlukla Tunca ve Meriç kenarındaymış. Rıhtımlarında altı düz kayıklar dururmuş. Akşamları ve mehtaplı gecelerde, sırmalı örtülerinin saçakları suları dalgalandırarak dolaşırlarmış. Meriç’te “zevrek kuşu” denilen kayak yarışları varmış. Temellerini gören Dr. Rıfat Osman, Edirne sahil saraylarını şöyle sıralamıştır:

- Değirmen Kasrı, sarayın bahçesinde
- Avcı Sultan Mehmet, Meriç Nehri kenarında sahilsarayı
- Ekmekçizade Ahmet Paşa, Kasımpaşa Camii civarında
- Mihalbeyzadeler S., Bülbül Adasında
- Makbul İbrahim Paşa, Bülbül Adasında
- Rüstem Paşa S., Bülbül Adasında
- Köprülü Paşa S., Kırkkavak bahçeleri kenarında, Meriç sahilinde

- Kırkayak Sinan Paşa, Saraçhanebaşı Köprüsü civarında
- Hoca Vani Efendi S., Eski Köprü civarında
- Kara Mustafa Paşa S., Kirişhane'de Yıldızlı Camii civarında
- Timurtaş Kasrı S., Edirne Saray-ı Cedid-i Amiresine ait Tunca kenarında ecnebi misafirlere mahsus.

Edirne'nin bu sahil saraylarında, Dolaplı Bahçe ve çiftlik eğlence alemleri çok şöhret almış. İstanbul'da oturan bazı zenginler ve devlet büyükleri, yaz mevsimlerinde buralara gelerek tedarik ettikleri bahçe ve çiftliklerinde 3-4 ay yaşarlarmış.

Edirne Bahçeleri ve Mesireleri

Edirne'de meyve ve sebze yetiştirilen bahçelere İstanbul'da bostan denildiği halde, Edirne'de "dolaplı bahçe" denmiştir. Dr. Rıfat Osman Edirne bahçe ve mesirelerini şöyle anlatıyor (1983):

"Zamanın her türlü vasıtalarından faydalanılarak mebzul çiçekli tarhlarla, çağlayanlı havuzlar ve vaz'ı kasırlarla tanzim edilmiş bahçeler, çömlek akpınar bahçesiyle Edirne sarayında Avcı Mehmet'in inşa ettirdiği Dolmabahçeye mutena günlerde halkın duhulleri serbest".

-İskender köyünün garbında ve Beyazıt Camii karşısında Tunca Adası üzerinde Saraylı Bahçesi veya Hanım Bahçesi ve tunca nehrinin adalarından biri olan Mihal Gazi Camii mihrabı cenubunda Şamizade Bahçesi.

-Parlak Oğlu ve Menzilci Oğlu Bahçeleri

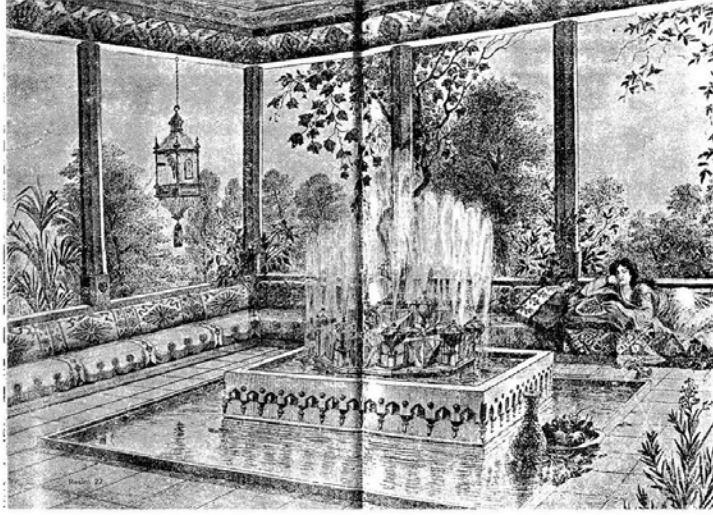
-Demirtaş sahillerinde Civan Perçem Bahçesi

-Bosna Köyü karşısında Tunca sahillerinde Bülbüllü Bahçe (10-11-12. asırlarda)

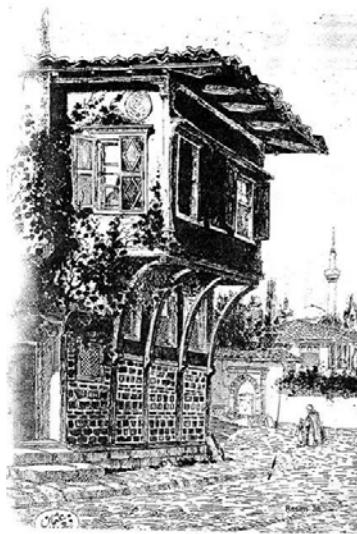
Bu bahçelerin ahval ve efsafı bilinmiyor. Yalnız Saraylı Bahçesinde çiçekli tarhlar (bu bahçe kadınlara mahsus olduğundan) kasrının camlı divanhanesi, sedirleri, her tarafı sedef kaplı nakış ve tezhip tavanlı, havuzu etrafında mermerden dizli kuşlar ve bunların fevvarelerinden gelen sesler. Zemin mermer örtülü; divanları nefis kumaşıdır.

Edirne Ev Levhaları

Dr. Rıfat Osman, Edirne ev ve konaklarından bulabilip görebildiklerini resimli olarak devşirmiş ve mevcut bulunanları toplamıştır. Bunlar hakkında “Türklerin Müslüman’ca Allah’ın sigortası belgesidir” diyenler de bulunmuştur. İstanbul’da da bunun eskiden çok sayıda çeşitleri varmış. Bunlar daha ziyade, evin sokak cephesinde, ortada yağmurdan bozulmasın diye çerçeveli olarak saçak altına asılmış (Resim 2.9).

Resim 2.8. Vezir Konağında Yazlık Havuzlu Sofa (Osman, 1983)

Resim 2.9. Bir Eski Ev“Maşallah” Levhalı(Osman, 1983)

Dr. Rıfat Osman (1983), Edirne evlerinin ve konaklarının bölüm ve özelliklerini ise şöyle açıklıyor:

Avlular, Taşlıklar, Niyazlıklar

Avlular: Avlular, evin harem ve selamlıklarında büyük kapıların açıldıkları bahçe kısımlarıdır. Evin özenle yapılmış bir bölümü olup, ağır kanatlı kapılar açılınca tabanları mermerden ve çoğunluklu döşeli bir meydana girilirdi. Avluların uygun bir yerine , çok beğenilir çeşmeler konur. Çeşmelerin tarih yerlerine, ev sahibi ismi ile evin yapılış tarihi yazılır. Bazı evlerin, bu avluların ortasında ufak, fakat gösterişli havuzları olduğu gibi üzerinde kokulu çiçekler veya asmalarla donanmış ve cidden beğenilen biçimde yapılmış çardakları da vardır. Harem ve selamlık büyük kapıların avlularında, her iki bölüme geçilecek şekilde küçük kapılar bulunur.

Taşlıklar: Büyük sokak kapıları doğrudan doğruya evin alt katındaki bir geniş meydana açılırdı. Burasının bir yüzü küçük camlarla yapılmış pencerelerden oluşur ve bütün aydınlığı buradan alırdı. Tabanları mermer, kaygan veya Roma kaldırımı usulünde döşenmişlerdi. Bu son usulde döşenmiş olanlarına binek arabaları ile girilirdi. Bu taşlıkların evin bölümlerine uygun bir yerinde bulunan merdiven ile Devir Sofalarına, yani birinci kata çıkılır.

Niyazlıklar: Taşlıklardan devir sofalarına çıkan merdivenlerin alt başlıklarında 1x1,5m kadar tek parça, 0,12-0,15 cm. kalınlığında bu mermer taşın iki yanında, mermerden yapılı 2-3 basamaklı birer merdiven yer alır. Bunlar birer binek taşıdır. Ön ve arka alınlıklarında raf biçimi ikişer çukurluk bulunur ve sokak ayakkabılarını koymaya özgü yerdir. Binek taşlarından devir sofalarına çıkan merdivenlerin başlarında cami minberlerinin kapılarına tamamen benzer bir biçimde iki sütun ve başlıktan yapılmış bir kapı vardı. İşte bunların hepsine niyazlık denir.

Hayatlar

Balkan yarımadasının hemen her tarafında, Hayat adında odaların kapılarının açıldığı uzunca bir sofa vardır ki doğrudan doğruya evin bahçesine bakan yönünde 1,5-

2m.'lik yol bir çok direklere dayanır. Üstü evin çatısı ile örtülü bu geniş yolun her şehirde en küçüğünden en büyük ve gösterişlisine bütün evlerde rastlanır. Son asırlarda bu sofa çerçevelerinin aralarına küçük camlar takılmış ve 3-4 parçaya ayrılmıştır. 2 veya 3 adet olan ve genişçe aşağıdan yukarıya sürülerek açılan çerçevelerin yarısı veya bütünü kafeslerle örtülmüştür. Evlerin arka yüzlerinde olanların veya bahçe içindeki evlerin hayatları kafesten kurtulmuş iseler de, çoğunlukla çerçeveli ve camlıdır.

Hayatların yüzlerindeki direklerin arasında, çeşitli olarak temeller de yapılarak bezenmiş, tavanlarının süslemelerine önem verilmiştir. Direkler ya doğrudan doğruya düzeltilmiş meşeden veya üzerleri tahta kaplanmak sureti ile ahşap olarak yapılmıştır.

Bazı orta halli evlerde de taban katında hayat olmadığı halde üzerine gelen birinci katta hayat yapılmıştır.

Odalar

Türk evlerinde en sade yaşayanlarından başlayarak çok muhteşem bir hayat sürenlere kadar, bir teşrifat hakim idi. Her şeyden önce her şeye mahsus bir oda, bir yer, bir aralık hülasa bir özel yer vardı. Edirneli yaşlı bir hanım:

“Bizim gençliğimizde bir evin sokak kapısından tutunuzda çatısına kadar her yerin ismi vardı. Her şey de yerli yerinde dururdu. Herkes ne alırsa kullanır, onu yine yerine koyardı. Şimdi bu düzgünlük o kadar bozulmuştur ki gerekirse bir makara veya iğneyi, hatta bir süpürgeyi bulmak için bir gün geçiyor” diye gençliğini anıyor ve methediyordu.

Türk evlerinde şu isimde odalar vardı:

-Oturma odası: Günlük oda

-Yatak odası: En eski zamanlarda “musandıralık” derlerdi.

-Misafir odası “Hoşametlik”

-Namaz odası gibi, isimlerine göre bazı özellikleri içine alan odalar vardır.

Bu odalardan hangisinin kapısı kibleye dönük ise, namaz odası o olurdu. Mahaza evin duruşunun kibleye uygun durmasına önem verilirmiş.

- **Oturma Odası**

Aile fertlerinin birlikte oturdukları oda, Harem ve Selamlık olan evlerde, yalnız harem kısmında ve birinci katta bulunurdu. Hane sahibinin ziyaretçisi gelirse selamlıkta, misafir odasında kabul ederdi. Hicri X. Asırda ve daha önce yapılan evlerde çok defa bu odalar sokak tarafında olmayıp, pencereler evin bahçesi tarafındadır. Sonraları sokak tarafında da günlük odalar yapılmaya başlanmıştır. Pencereleri sokağa bakan odalarda kadınlar oturmazlardı. Bu odalar ocaklı olup, yaz ve kış burada otururlardı.

- **Yatak Odası (Musandırılık)**

En eski Türk evlerinde yataklar, yerden iki buçuk metre dikine tahta direkler üzerine tutturulmuştur. Tarafları siperli (musandıra denilen) yerlere serilir. Buralara yerli olmayan birkaç basamak merdivenle çıkılır ve çıkılınca merdiven yukarı çekilir. Edirne’de bu tarz ev görülmemiştir. Lakin Edirne sarayının harem kısmında cariyelerin oturdukları yerlerde bu gibi yatmaya yarar musandırılar son zamanlarda dahi vardı. Musandırılar zamanla evlerde kullanılmamış ve buna benzer yataklıklar yapılarak içinde yatılmıştır. Birkaç evde bu yataklıklar, bir yük gibi çifte kapaklı idiler. Bunlardan birinin arkasında, doğrudan doğruya evin tamamen ayrı bir kısmına açılan küçük bir kapı vardı. Bu bir suikast esnasında kaçabilmek ya da diğer bir amaçla yapılmıştı.

Bu gibi yataklar zenginlere mahsustur. Bunlar oda yerinden en çok 40cm yükseklikte, 2.25m boy ve 1.25m. eninde bir sedirdir. Bir yanı açık, diğer yerleri parmaklık veya tahta kaplı, bir korkuluk ve köşelerinde dört ince tahtaya dayanan bir tavanı vardı. Bunlar düz yapılı oldukları gibi, süslü sedefli ve fildişi parçaları ile bezenmiş olanları da vardı. Tavanlarının içi, değerli kumaşlarla kaplı olduğu gibi, aralarında da keza böyle kumaşlardan çekilmiş perdeler de vardır.

- **Namaz Odaları**

2-2,5 Asır önce yapılmış 3 evde ve diğer odaların arasında namaz odaları adıyla mihraplı odalara rastlanmıştır. Bunlar basit ve oturmaya yarar bir geniş oda olup, her iki yanında iki dolabı olan tahtadan mihraplıdır. Ve bunun da sağ ve solunda iki tepe penceresi vardır. Gariptir ki bunların ucunda da oturulabilen yeter sayıda odalar az olduğu halde, onlardan biri namaza öteki ibadete ayrılmıştı. Bunlar her evde yoktur.

- **Yazlık Divanhaneler**

Bunlar büyük evlerin bahçelerinde ayrı bir oda veya salon şeklinde olup ya ileride müstakil bir şekildedir veyahut selamlık kısmına bitişiktir. Fakat üç cephesi müstakil bir çıkma oda şeklinde, bahçede yapılmış bir çeşit köşktür. Ortaları havuzlu ve fevvareli olursa bunlara havuzlu sofa da derler. Birbirine benzeyen iki örnek az görülür.

- **Kışlık Divanhaneler**

Bunlara Divan odaları da derler. Yazlık divan odaları gibi birçok misafirin ve gelenlerin birlikte oturmalarına mahsus büyük odalardandır. Bayramlar ve resmi günlerin kutlandığı bir kabul odasıdır. Bunun İstanbul ve Edirne saraylarında da sayıları ve şekilleri çok değişik olarak pek çok sayıdadır. Yazlık odaların hemen aynısıdır. Bu, kış için daha muhafazalı ve bir nevi ocaklı sofa gibi davlumbazlı odalardır.

Ev Hamamları

Edirne evlerinin çoğunda hamam yapılmıştır. Nüfusu en kalabalık zamanlarda dahi Edirne’de genel olarak 43 kadar hamam yapılmıştır. Bu, halkın temizliğine özenini gösterir bir ölçüdür. Hamamsız 5 odalı bir eve rastlanmamıştır.

Evliya Çelebi'nin gusülhane dediği yerler oldukça genişçe bir yer olup özel ocaklarla hem suları ve hem de yıkanacak yerleri ısıtmaktadır. Gusülhanesiz ev görülmemiştir. Büyük evlerde yapılan hamamlar özenle süslenmiş, en çok üç kurnalı ve ayrıca bir küçük halveti olanlar görülmüştür

Abdesthaneler

Hela, ayakyolu, tuvalet. Eski Türk evlerinde abdesthane denilen yerlerin büyüklükleri nispetinde zamanımızda pek az oda bulunur. Bunlar isimlerinin bildirdiği üzere abdest alınan yerlerdir. 1,20x2,50 genişliğinde olan hususi tuvalet yerleri bu odaların bir köşesinde idi. Bunlara da hela denir.

Matbahlar – Aşhaneler

Matbahlar, kullanışlı ve tertipli olarak yapılmış, büyük evlerde eve ya bir aralık ile veya doğrudan doğruya bitişik olarak evden dışarıda bir bölümde yapılmıştır. Selamlık kısmında personel v.s. çok olduğu konaklarda, haremlik ve selamlıkta ayrı matbahlar vardır. Matbahlarda yağmur suyu ile doldurulmak üzere Dimetoka Lüleburgaz yapısı olan gömülü 4-5 küp vardır. Bunların 20-25 gaz tenekesi su alabilecek şekilde büyükleri seçilir. Edirne'de su sarnıçlarına değer verilemediğinden yapımı az görülür.

Matbahların ocakları büyük kemerli, geniş, yüksek ve tuğla örme bacalıdır. Bacalar ince pişmiş tuğlalarla ve çoğu da kiremitle örülmüşlerdir. İçleri kireçli ve kumlu harç ile sıvanmıştır.

Kilerler

Ocaklı yemek odalarında bildirdiğimiz kilerden başka zengin ve orta hallilerin evlerinde matbahlara bitişik veya yakınında bir diğer kiler vardır. Buna büyük kiler

denirse uygundur. Çünkü bir ev içinde harcanacak bütün zahire, bakkaliye ve diğer özel ambarlar, kaplar içinde fazlaca bu kilerlerde toplanmış ve koruma altına alınmıştır. Bunun özelliği olan tarafı yoktur. Tabanları matbahlar gibi ve pencereleri de tepe camı gibi yüksekçe yapılmıştır.

Çamaşırlıklar

Büyük evlerin hepsinde bulunan çamaşırlıklar yerden bir basamak yükseklikte eski biçimde kemerli bir ocağı ve koca musluklu çeşmesi olan özel bir yerdir. Ocak içinde, kalınca beyaz taştan yapılmış yerli ayaklara oturtulmuş büyük bakır kazanlar vardır. Bunlar yerlerinden onarıma veya kalaycıya verilirken kaldırılır. Çamaşırlar üzerlerinde özel delikli taşlar olan örme setler üstünde ve bakır leğenler içinde yıkanır.

Merdivenler

H. XI. Asır sonlarına kadar yapılan tahtadan merdivenler zamanımızdakilere benzemez. Bunlar, şimdiki nakil olunabilir yapı merdivenleri gibidir. Merdivenler iki duvar arasına rastladığından “aşağı kapak” “yukarı kapak” adlarında ve merdivenin alt başında iki kapı vardır. Bunlardan birincisi merdivenin iç tarafında, ikincisi de merdivenin vardığı katın sofası tarafındadır ve sürgülerle kapanır. Eğer merdivenler iki sofa arasına yapılmış ve bir veya iki kanadı açık kalmış ise, merdivenin sol boşluğu yerden kapatılmak üzere düz bir durumda kapatılıp üzerinden sürmelenen kapaklar vardır ki bunlara da merdiven kepenegi veya sadece kepenk derlerdi. Avrupalıların servis merdiveni dediklerine bizde “fırar merdiveni” denir. Zira kuruntusuz bir yaşantısı olmayanların zamanında, herhangi bir saldırıya veya tutuklanmada kurtulmak için, çoğunlukla yatak odalarına yakın gizli merdivenlerden faydalanılırdı.

Pencereler ve Kafesler

Pencereler: Odaların ışık ve hava almalarına yarayan bu parçalar, evlerin kalın taş tuğla veya ahşap ince duvarlı yapılmalarına göre, çeşitli biçimlerde yapılmıştır. Duvarların kagir veya kalın yapıldıkları yüzyıllarda, içten dışa doğru pencerelerin parçaları bunlardı : Demir veya ahşap parmaklık, çifte ve beheri üçer camlı kanat, tahtadan kepenkler. Kepenklerin demir sac levhalardan yapıldığı da görülmüştür.

Duvarların genişliği, tahta yapılarda azaldıklarından kepenkler bir süre yine odaların içlerine konulmuş ve pencerelere giyotin denilen tarzda yukarıya doğru sürme yapılmışsa da, bu çok sürmeyerek dışa konmuş, parmaklıklar çoğunlukla kaldırılmış ve camlar odaların iç taraflarına takılmıştır. Mamafih yukarı dürme pencereler yapılmamıştır. Başlıca sebebi camların temizlenememesidir.

Parmaklıklar üç dik, beş düz çubuktan olur. Diklere dişi çubuk, düzlere erkek çubuk denilir. Geçme yerleri yuvarlar, köşeleri ise birbirine üçgen gibi kesilmiş bir küp biçimindedir. Bunların dilindir deliklerinden erkek çubuklar geçirilir.

Kafesler: Bizanslılar özel evlerin bodrum katları pencerelerine ince ve çubuklardan yapıli kafesler koymuşlardır. Ama bu pencereler oturlan odalarda yoktur. İran ve Arap evlerinde İslamiyet'in çıkmasından ve doğu memleketlerinde yapılmasından sonra ilk asırlarda kafes olduğuna dair bilgi yoktur.

Bilindiğine göre Edirne'de tahta çubuklardan kafesler ilk önce Edirne sarayının pencerelerinde IV. Avcı Sultan Mehmet zamanında konulmuştur. Ama kafeslerin konulmasına sarayın kadınlara ayrılmamış olan yerlerinden Kum Kasrında başlanmıştır. Buna göre kadınların örtülmesi, görülmelerini saklamak maksadıyla değildir.

Bu suretle Türk evlerinin odalarını loş ve zıyasız bir hale koyan ve kadınların sağlıkları aleyhinde olan bu lüzumsuz şeylerin ilk defa Edirne'de kullanılmaya başlandığı anlaşıyor. İlk kafeslerin pencere parmaklıklarına nispeten daha sık çubuklardan yani küçük aralıklı bir parmaklık gibi yapıldıkları, sarayın selamlık kısmındaki kasırlardan görüldüğü kabul ediliyor.

Edirne'de kafesler 1,5cm. kalınlığında 30-35 ince çubuğun dört köşe delikler meydana getirmek suretiyle mıhlınarak 4-5cm. eninde bir çerçeveye tutturulması şeklinde yapılmıştır. XIII. H. asır ortalarına doğru Edirne'de kafeslerin boyanmalarına

ve üzerlerine süsler, ağaç v.s. resimleri yapılmasına başlanmış ise de bu tutulmamıştır. Kafeslerin aşırı olarak bütün pencereyi kaplamaları da bu tarihlere rastlar.

- **Tepe Pencereleeri**

Pencere kepenkleri kapatıldığı taktirde, oda ve divanhanelerin aydınlık almalarına yarayacak olan tepe pencereleri, çerçevenin içinde yapılarak açılıp kapanmayan tek bir kanattan oluşmuştur. Duvarlar kalın oldukları takdirde, biri dışarıya diğeri oda tarafına gelmek üzere, çift olarak konulmuştur.

Dışarıya konulanların süslemeleri daha sadedir. Pencereleer küçük çapta ve süslü şekil verilmek için, alçıdan yapılmış ve çifte çubuklar arasına tutturulmuş küçük renkli camlardan oluşur. Tepe pencereleri kalın bir duvarda, dış ve iç olarak çift konulmuş ise de, dıştakilerden içtekilere önem verilmiş olması odanın ışıklı süsünü bütünler. XIII. H. asır sonlarında ahşap evlerin ince duvarlarına, yalnız bir alçılı pencere takılmaya başlanıldığından, renkli camları az, beyaz camlarla birlikte koyulanları ise daha çoktur. İçeriye takılanlara “içlik” ve dışa gelenlere “dışlık”, eğer yalnızca bir tane konulacaksa “üstlük” denir.

- **Kepenkleer**

Pencerelerin önce içine sonra dışına konulan, dış kepenkleer v tahtadan kapaklara “pencere kanadı” veya “kepenk” denir. Sert ve iyi cinsten tahtalarla yapılmışlardır. Bunlar bir çerçeveye geçirilmiş, iki dört köşe veya silindir tabladan oluşmuştur. Özenle yapılmış büyük evlere ait olanları sedef kakmalarla bezenmişlerdir.

XI. H. asırda Edirne’de yapılan iç kepenkleerin tablalarında ya tahta üzerine oyma veya boya ile süslü olanlarına rastlanmıştır. Bu tablaların düz ve süssüz yapılanlarıyla tahtadan geçme ve ziynetli olanları da görölmüştür.

İç kepenkleer taş ve tuğladan kalın duvarlı evlerde menteşe ile tutturulmuş olmayıp arka sökeleri içindeki tahta ve ince bir sütunun uçları alt ve üst sökelerden 4-

5cm. kadar dışa çıkarılmış ve pencerenin içine taşa oyulan oluklara oturtularak, kepengin açılıp kapanması sağlanmıştır, bu oldukça eskidir.

Kepenler kollu menteşelerle pencerelerin dış ve iç sökelerine tutturulmuştur. Bu sökeler mermer veya meşe direklerden yapılmıştır. İç sökeler altunlu ve renki mermer üzerine kabartma süslerle bezenmiştir.

Ev ve Oda Kapıları

Kapılar sokak ve odalar içindir. Her ikisinden orta boylu bir adamın eğilmeyerek geçebileceği kadar yüksek ve yine bir kişinin geçebileceği genişliktedir.

Sokak kapıları: En eski evlerde tek kanatlıdır. Süslü değildir. “akçatepeli” veyahut “nalçınbaş” denen çiviler ile arkasında tahtadan kalın kuşaklara tutturulmuş ve 3-4 kalın meşeden yapılmıştır.

Eski kapılarda kilit yoktur. Kapı kanatları arkasında, kalınca meşe direğinden yapılmış bir kol olup, kapının ortasına gelmek üzere duvarın kalınlığı içindeki tahta oluktan çekilerek karşı duvardaki deliğe ucu sokulmuştur.

Kapılar daima sağ tarafından açıldıkları gibi bu tahta oluğun yuvası da sağ tarafa rastlayan duvarın içindedir. Bundan sonra duvarın içindeki hatıl veya kapı kanadına tutturulmuş küçük demir kollar, tahta veya demirden yapıli sürgüler geçirilmesine yarar. Kapı kanatlarının dışında demirden bir asma kol ile altındaki kapıyı çekerek çarparak ses vermeye mahsus bir halka vardır.

Sokak kapıları zamanla çift kanatlı olarak da yapılmıştır.

Oda, Yük ve Dolap Kapıları: Bunlar gürgen gibi sert ağaçlardan, bir çok tablalardan yapılmıştır. Yapımında demir çiviler kullanılmamış olup, bütün tablalar geçme olarak köşelerden tahta çivilerle tutturulmuştur. Tablaların şekilleri ve sayıları çoktur. H. XI. asrın sonlarına doğru, her çeşit tahtadan yapılmışlar fakat boyanmışlardır. Bu zamanda kadar, kapı kanadında çoğalan tablaların sayısı azaltılmış ve ortalarına çiçek resimleri yapılmaya başlanmıştır.

Bilhassa 1920’lerde başlayan Edirne eski evlerinin son yıkılma ticaretinde “Edirne Kanatları” adıyla ve yüksek para ile Amerikalılar tarafından satın alınarak paravan yapımında kullanılmıştır. Bu türden bir çift oda kapısının İstanbul’da 270

TL.sına verildiği duyulmuştur. Lakin bu kanatlar pek zarif eserlerdendir. En eski evlerde oda kapılarının üstü kemerli olup, kapı kanadı oda tarafında idi. Bu tür kapılar yüzyıllar boyu devam etmiştir.

Sokak kapılarının yüksekliği artmakla beraber, üst kısımlarına dikdörtgen veya yumurta biçiminde pencereler açılması XI. H. Yy. sonlarına rastlar. Yumurta veya yarım yuvarlak gibi olanlarına ise XIII. H. asır başlarında rastlanmıştır. Sonraları ilk kez olarak dikdörtgen tahtadan veya demirden parmaklıklar konulmuş, çerçeve ve cam takılmıştır. Bu kapıların genişliği tahtıran veya araba geçmesine yeterli olursa “porta” denir.

Bu tür geniş kapılar evlerin altındaki geniş toprak avlulara açılmakta iken gitgide evlerin bahçelerine açılmıştır. Yani önceleri tahtıran ve arabalar evlerin altındaki avlulara girerken sonraları bahçeye alınarak büyük kapıların önlerindeki binek taşları önlerine yanaşmaya başlamışlardır.

Tavanlar

Edirne’de ilk zamanlardan itibaren tavanlar tahtadan yapılır ve (şişe) diye bilinen en çok 3cm. kalınlığında tahtadan çubuklarla, dört köşe eşkenar (dörtgen main’e) ve benzer şekillere bölünerek süslenmiş ve kenarlarına “kenarsuyu” “pervaz” gibi adlar alan kenarlıklar yapılmıştır. Şişeler saraylarda, konaklarda ve zenginlerin evlerinde altınlanmışlardır. Bu gibi tavanlar sadece boyanmak üzere her evde yapılmıştır. Şişelerin dört uçları ile dikdörtgen kısımları “satrançlı main” ise “samsalı” tavan denir. Bu tavanların süslemeleri X. H. asırda başlar.

Kenarları 12cm.den küçük ve 18cm.den büyük dörtgene rastlanmadı. Mainlerde bu nispetlerde bir zamanlar “müşebbek tavanı” denilen ve şişeleri zamanımızın kafeslerine tümüyle benzeyen ve sık olanları da görülmüştür. Bu gibi tavanların üzerlerinde 1m. dörtgen boşluk bırakılarak, çeşitli kabartma ve boya ile süslenmiş kısımlara zamanımızda “tavan göbeği” denir.

Dolaplar, Raflar ve Hücreler

Bunların şekilleri ve konan yerleri çok çeşitlidir. Bunlar yüklük değildir. Yalnız Edirne’de değil, bütün Türkiye’nin her yerinde mevcut ufak ve büyük evlerin çeşitli odalarında rafın bulunmadığı vaki değildir. Dolaplar mutlaka bulunur. Anlaşıldığına göre bu dolaplara çamaşır gibi şeyler konmaz, tatlı, şeker, şerbet, şurup dağıtılmasına mahsus kaplar ve bunların mutat olarak bulundurulmuş fazlaları tabaklar, sofralara mahsus bakır eşya, havlular, örtüler, leğen ve ibrikler, silahlar, binek hayvanlarına mahsus koşum takımlarının en kıymetlileri gibi eşyalar saklanır.

Misafir odalarının duvarlarındaki “sıra” rafları denen ve odanın duvarları boyunca insan boyundan yarım metre yükseklikte yapılmış raflar üzerinde de kıymetli çini ve porselen tabaklar, kaseler, sürahiler orayı süslemek için konurdu. Türkiye’nin Rumeli ve Anadolu taraflarındaki evlerinde de bu alışkanlık an’ane haline gelmiştir.

Ateşli ve kesici silahların duvarlara asılması nefretle karşılanır ve ayıp sayılırdı. Katlı raf denen hücrelerde de kapaklı ve kıymetli zarif kaseler, gülapdanlıklar ve çiçeklikler konurdu. Raflar ve dolaplar oda kapılarının konduğu yerlere göre değişir. Bu rafların klasik ve rokoko envai vardır. Köşeleri ya oymalı veya tahta üzerine kabartma kenarlı ve nakışlıdır.

Oda Ocakları

Edirne evlerinde ocaklar en sıhhi ısınma vasıtasıdır. Şimdiki evlerde yoktur. Dünyada en güzel ve pek çok çeşidi olan zarif ocakların, kale içinin 1321’deki (1905) yangınında 300den fazlası mahvolmuştur. Bunlardan en eskisi 15. asra kadar uzanır ve bir tanesi de çini kaplıdır ve aynı model birçok yerde uygulanmıştır.

Ateşlik denilen asıl odunun yakıldığı kısım muhtelif büyüklüktedir, ayak taşı, çerçeve taşı, küllük gibi isimler alır. Ateşliğin içindeki odunların alevli bir halde yandığı esnada karanlık oda zemininde ve duvarlarda meydana getirdiği ateşin akisleri pek güzeldir.

Ocaklar alçak tavanlı yer odaları ile köy evlerinde yaşmaksız ve sadece dumanlıklı basit şekillerde yapılmışlar, fakat yine zarif bir şekilde süslenmişlerdir.

Bunlar bilhassa kalınca yapılan duvarların içine yerleştirilmiş veya odanın arkasında bir kümbet şeklinde dışarı çıkarılmıştır.

Kalın ve taş duvarlı yapılar terk olunarak ince ahşap duvarlar yapılmaya başlandıktan sonra ocakların bir kısmı odaların içine ve bir kısmı da harice gelmek üzere inşa edilmişlerdir. Ocakların arkasında yandaki odayı da ısıtmaya yarayan kümbete gelince: Bunlardan bir tane Edirne Sarayı Cedide-i Amiresi Kum Kasrında vardır. Resimlerinden bunu anlıyoruz. Bu kümbetli ocaklardan Rumeli’nde evlerimizde mevcut olduğunu görenler nakletmişlerdir. Edirne sarayı bu güzel şeylerin her tarafa dağılmasında müstesna örnekler olmuştur. Bunun faydaları şudur:

- Bir odada ateş yakmak ve bu ateşle devamlı odayı ısıtmak.
- Bir ateş ile fırını kızdırmak, su ısıtmak, yemek pişirmek.
- Aynı ateşle yıkanmayı temin etmek

Edirne Sarayında, Kum kasrındaki kümbet ile yandaki yatak odası kışın daime sıcak durmaktadır.

Tandır

“Çocukluğumda İstanbul’da kullanılırdı. Şöyle ki; evimizde ve komşularda gördüğüm ve hatırladığım tandırlar genellikle 1m. dört köşeli 90-95cm.yüksekliğinde bir masa gibi olup, altında ve ayakları arasında yerden 10 cm. yükseklikte ince bir toprak çanak , içinde azıcık kül bulunan, üzerinde ateş konulup, kendisine mahsus yorganla örtülüp, içine dizlere kadar bacakların uzatılıp oturulabildiği ve mangalın konulduğu taraflarda 10-15 cm. yüksekliğinde parmaklıkların tırabzanlarına basılarak, yorganın dizlerin yukarısına kadar çekilip örtülebileceği bir şeydi.

Edirne’de bir ailede böyle bir tandır gördüm. Tandırın bütün tahta kısımları pelesenkten yapılmış olup, üzerine kendinden kabartma şark biçiminde nakışlı, aralarına da altın kakma, fildişi ve sedef parçaları konulmuştu.”

Ortasında, mangal göbeğine benzer bakırdan yapılmış bir kısım ile yine bakırdan delikli bir kapağı vardır. Her tarafında da oyma süsler vardır. Bu iki kısmın içine bu şekle uyacak pişmiş toprak çömlek yerleştirilmiştir.

Bundan başka Edirne’de bir tandıra rastlanmamıştır. Rahmetli Dilaver Cezzar Bey, çocukluğunda İstanbul’da kullanılan tandırlara benzeyen tandırların da Edirne’de bulunduğunu hatırladığını söylemiştir. Edirne’de tandırlar pek revaçta değilmiş.

Sedirlik

Hayatların sonunda, tavandan 1 basamak yüksekte ve 4-4,5m. dört köşe bir kısım ayrılarak, üç tarafı yerinde oturmuş tahta sedirlerle çevrilir. Hayatın tavanı ne tür süslü olursa olsun bu bölüklerin tavanları daha ziyade süslenir.

Bunlar büyüklerin evlerindeki yazlık divanhanelere eşit olup, hemen hemen orta halli ve fakir tabakadakilerin evlerinde dahi bulunur. Öyle pek küçük evlerin 120-130 senelik olanlarında da vardır. Sedirlikler daha özenli, zengin ve süslü yapılan evlerde, bilhassa harem kısımlarında (birinci katta, tavan üstündeki kat) yapılmışlardır.

Gelin Seddi

Bunlar büyük ve süslü evlerin haremde ve üst kattaki sofada ve çoğunlukla iki odanın ortasındaki sedirlikler gibi sofanın tabanında 1 veya 2 basamak yüksekliğinde ve 3,5-4m. dörtköşeliğinde bir açıklık olup, sofaya bakan yüzünde araları parmaklıklı dört ince tahta direk vardır. Ortadaki direklerin aralarından sedde geçilir.

Burada düğünlere gelince : genç kız gelin seddinin özel yerinde oturuyor. Akraba ve yakınlarının başlıcaları genç evli kadınlarla genç kızlar bu törene katılmıyorlar. Kenardaki koltuklu sedirlerde oturuyorlar. Damat evin kapısından başlayarak önünde iki adım aralıkla yürüyen ve ellerinde buhurdan ve gülabdan bulunan iki kadın personel –çoğunlukla geline bağlı Arap cariyeler- arka sıra gelin seddine geliyor. Seddin sofaya bakan direkleri arasında ipekli bürümcük perdeler asılmış olup, buradan içeriye yine cariyeler olduğu halde giriyor.

Gelin karşılayıp kocasının elinden öpüyor, zevce de karşılık olarak gelinin alnından öptükten sonra mutlaka başını değerli “sorguç” denilen elmaslı bir iğne veya taç ve bahçe isimli keza elmaslı büyükçe bir takım takıyor ve başından aşağıya birkaç

avuç küçük fındık altınlar serpiyor, kızın ve hatta kendi yakınlarından olup orada bulunan kadınların ya ellerinden öpüyor veya ellerini gsnde st üste koyarak ve başını eerek selamlıyor ve yalnız gülsuyu şerbeti içip çıkıyor.

Yatak Odaları Perdeleri

Odaların yerden bir basamak kadar yüksek olduğu odanın genişliğine göre tavanda son bulan ahşap stnlar bulunduğu, bunların arasında parmaklık bulunduğu yazıldı. Yatak odalarında, geceleri direklerin arasına tavandan yere kadar kalınca kumaştan bir perde çekilirdi.

Bu perdeler gibi diğerleri de, odanın pencereleri önüne, tepe camları rtlmemek üzere keza asılırdı. Bu perdeler genellikle siyah, fes rengi veya koyu yeşil renklerde ve ssszdi. Araştırmalarda perdelere rast gelinmemiş ise de, her iki tarafta asıldıkları ince demir çubuklar grlmştr.

Kış Perdeleri

Kış mevsimi gelince, odaların pencereleri cephelerine kalın kumaşlardan nakışlı perdeler asılır ve bunların pencerelerine rastlayan kısımları gerekirse üzerine katlanarak yukarıya doğru (kapı perdeleri gibi) kaldırılırdı.

Bunlar ya pencerelerin aralıklarından gelecek soğuğa karşı konulmuş olmalıdır, veya odanın sıcaklığını korumak maksadıyla konulmuştur. Bu perdelerden olan çok kıymetli ve zengin sslerimizle bezenmiş  büyük parça İstanbul'da Gülhane Askeri Tatbikatı Tıbbiye Kurucusu Prof. Rieder Paşa tarafından 2.700 liraya 1900 yılında alınmıştı.

Ev eşmeleri

Edirne'nin büyük kk en eski evlerinden itibaren kuyusuz, eşmesiz ev görülmemiştir. şehirlerin münasip yerlerinde bünyeleri sert ve düzgün taşlardan ve tekne, ayna taşları gibi, teferruatı mermerden yapılmış zarif çeşmeler yapıldığı gibi, evlerin de bahçelerinde, taşlıklarında ve yazlık divanhanelerinde ve hatta yatak odalarında bilcümle kısımları mermerden olan zengin ve kabartama nakışlarla süslü kk eşme ve selsebiller yapılmıştır.

Edirne'nin büyük konaklarında ve evlerinde, saraylardakini bu bahse almayarak ve hatta kk ve fakir hanelerin bile bu çeşitlerine rastlarız. Edirne evlerinin hususiyetlerinden biri de bu eşmelerdir. Su şırlıtısı bulunmayan ev yok gibidir.

Havuzlar – Selsebiller

Edirne'nin eski evlerinde, saray denilen büyük ve geniş ev ve konaklarında ve hatta kk dört odalı evlerde bile müteaddid havuzlar yapılmıştır. Sahiplerinin mali glerine göre, çeşitli ve sslleri dikkat nazarına çarpar. Romalılar ve Bizanslılar zamanında halk Edirne'de nehir sularını kullanır. Türkler çok uzaklardan mühim ve itinalı tesislerle tatlı su getirtmiştir. Türkler temizliğe düşkündür. Suların neşe bahçeden akışını ve de temiz su içmesini severler. Hem havuzlar Edirne'nin yaz aylarında kuraklığı gidermeye de yarar. Selsebil Müslüman Türklerce cennet eşmelerinden birinin ismidir.

şadırvan da bir nevi çeşmedir. Evlerde, cami ve mescitlerdeki müteaddit musluklardır. Havuzun ortasındaki fevvareye Edirne'de "fişkırtak" veya "fişkırık" da denir. Edirne'nin büyük kk en eski evlerinde kuyusuz ve eşmesiz olanı görülmemiştir.

2.5.3. Kaleiçi Konutları

19.yy başlarında, Edirne-Kaleiçi, tümüyle ahşap konutlardan oluşan bir yerleşme idi. Genelde sade görünüşleriyle ve planlarındaki çözümlemeleriyle günümüze değin varlığını koruyabilen, bizlere geçmişten günümüze mesajlar vermeye çalışan bu konutlar azınlıklara ait konutlardır ve yine Rum, Bulgar ve Yahudi ustaları tarafından yapılmıştır. Geleneksel Türk konutunun Marmara bölgesi ve Batı Trakya'daki yaygın kullanımı ile Edirne'nin İstanbul bölgesi etki alanı içinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, Edirne'de yaşayan azınlıkların kullanımı için tasarlanmış olan bu konutların Türk konutu ile olan benzerlikleri yadsınamaz.

Plan Özellikleri

Edirne-Kaleiçi tarihsel konutlarının değişik tiplerde plan uygulamalarına olanak sağlayan yapım teknikleri ile inşa edilmiş olmalarına karşın, genel bir mekan örgütlenme şemasına uydukları görülmektedir. Konutlarda kullanılan ana mekansal birim, oda ve sofadır. Geleneksel Türk konutunun da ana birimi olan bu iki öge, düzenlenme ilkeleri açısından ele alındığında yine Türk konutu plan şeması ile benzerlikler içerdiği gözlenmektedir. Bu konutlarda görülen plan şemalarının geleneksel Türk konutu iç sofalı plan tipi ile olan benzerliklerinin yanı sıra, mekan kullanımı, kat düzenleme ve mekansal örgütlenme sırasında oluşan çeşitlemeler açısından ele alındığında, farklılıklar içerdiği de görülmektedir. Kaleiçi tarihsel konutlarında kullanılan plan şemalarını isimlendirmek için, yapıların oluşumunu sağlayan iki ana öge oda ve sofanın, tasarlama sırasında birbirlerine göre düzenleme biçimleri dikkate alınmalıdır (Kepsutlu, 1989).

Kaleiçi tarihsel konutlarında, Geleneksel Türk evinde olduğu gibi belirgin bir ana katın bulunmadığı, her iki katta bulunan mekan ögeleri incelendiğinde özel bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Ayrıca giriş katında mekan düzenleme ilkelerinde tipolojik özelliklere daha bağımlı kalındığı, ikinci katta ise bu tür kaygıların daha az olduğu görülmektedir. Genellikle sokağa daha fazla sayıda oda yönlendirmek amacıyla

yapılan üst kat plan şeması değişikliği, üst katlarda yer alan sofaların konumu ve boyutlarında da farklılıklara yol açmaktadır.

Edirne evinin en önemli öğelerinden biri Türk evinde olduğu gibi sofadır. Sofa bir geçit olmakla beraber aynı zamanda ev halkının toplandığı, düğün ve eğlencelerin düzenlendiği bir yerdir (Eldem, 1968). Geleneksel Edirne konutlarında Türk Evi plan şemasının temel ögesi olan sofanın konumunun korunduğu görülmektedir. Edirne’de geleneksel iç sofalı plan tipleri ağırlıklıdır. Bununla birlikte, dış sofalı ve orta sofalı konutlar da bulunmaktadır (Tablo 2.1, 2.2). İki, üç, dört, beş ve altı odalı plan tipleri görülmektedir. Bununla beraber en yaygın kullanım biçiminin üç ve dört odalı olanların olduğu saptanmıştır (Lüküs, 1991).

ODA SAYISI	MERDİVENLİ (BODRUM + ZEMİN)	MERDİVENLİ (BODRUM + ZEMİN + 1. KAT)
2		
3		
4		

Tablo 2.1. İç Sofalı Plan Tipleri (Lüküs, 1991)

ODA SAYISI	MERDİVENLİ (BODRUM + ZEMİN)	MERDİVENLİ (BODRUM + ZEMİN + 1. KAT)
2		
3		

Tablo 2.2. Dış Sofalı Plan Tipleri (Lüküs, 1991)

Kesit ve Cephe Özellikleri

Klasik Türk Evi plan tipinin özelliği olan penceresiz bir zemin kat ve ara kat kavramına Edirne’de pek rastlanmamaktadır. Çoğunluğu bodrum+zemin veya sadece zemin kattan oluşan konutların yanı sıra bodrum+zemin+1.kat veya zemin+1.kattan oluşan örnekler de mevcuttur. Alt kattaki hareketsiz yüzeye karşılık, üst kat planlarında çıkmalar ve balkonlarla hareketli bir yüzey yaratılmıştır. Ancak planlar incelendiğinde her iki kat da uyum içerisindedir. Bodrum, zemin ve birinci kat planları günümüz koşullarına uydurulmak ve kullanımı arttırmak amacıyla bir takım değişikliklere uğramıştır. Genellikle alt katta giriş olarak kaybedilen kısım, üst kat planlarında bir oda konumuna dönüşebilmekte ve sofa boyutunda değişiklikler oluşmaktadır.

Bodrumlu, iki katlı konutlarda plan düzenlerinde çeşitlemelere yol açan bir başka etken de, katlar arası bağlantıyı sağlayan merdivenin konumudur (Tablo 2.3). Merdivenin konumu üç için üç ayrı seçeneğin uygulandığı görülmüştür (Kesputlu, 1989):

- Merdiven sofada yer alır.
- Merdiven oda sırasında ve iki oda arasında yer alır.
- Merdiven oda sırası sonunda yer alır.

ODA SAYISI	MERDİVEN SOFADA		MERDİVEN İKİ ODA ARASINDA		MERDİVEN ODA SIRASI SONUNDA	
	alt-üst kat	üst kat	alt-üst kat	üst kat	alt-üst kat	üst kat
2 odalı						
3 odalı						
4 odalı						
5 odalı						

Tablo 2.3. İki Katlı Konutlarda Merdiven Konumuna Göre Plan Düzenleme Seçenekleri (Kepsutlu, 1989)

Bazı konutlarda, tuvalet ve mutfak gibi servis mekanlarının özgün tasarımı varlığı konusunda kesin bir saptama yapılamamıştır. Tarihsel konutların tasarımında genellikle konuta bitişik veya konutla dış bağlantılı olarak kullanılan bu mekanlar, günümüz koşullarına uydurulmak ve konut konforunu attırmak amacıyla konut içinde yapılan iç ekler ile değiştirilmiştir.

Sokak silüetlerindeki perspektiflerin görsel etkisini arttıran önemli bir etken de kullanılan malzemedir. Edirne evlerinde kullanılan bu malzemeler ahşap, taş, sıva ve kiremittir. Zamanla aşınıp yıpranan bu malzemeler konutlara özel görsel değerler katmaktadır. Balkon ve giriş sahanlığı korkulukları ile yer yer furuşlarda kullanılan demir ise zaman içinde kararmakla birlikte konut görüntüsünü bozmamaktadır (Akansel, 1990).

Çıkmlar ve Balkonlar

Edirne evlerinde arsanın verilerine bağılı olarak elverişli ışık, havalandırma ve görüntü sağlamak, konutun iç-dış bağlantısını arttırmak, üst katlarda zemin kata oranla daha geniş kullanım alanları elde etmek amaçları ile düzenlenen çıkma ve balkonlar, genelde sokağı açılan konutların gerek planlama açısından gerekse cephe düzeni bakımından en önemli elemanlarındandır (Kepsutlu, 1989). Bu çıkmlar sayesinde odalar daha aydınlık ve ferah; boyutları ise daha büyük olmaktadır. Yine bu çıkmlar sayesinde alt katlar daha serin ve gölgelik olmaktadır. Çıkmlar binanın tüm cephesi boyunca tekrarlanabileceğı gibi, cephenin ortasında, bir ucunda, iki ucunda veya köşede yer alabilmektedir (Tablo 2.4). Balkonlar ise plan düzenine göre binanın ortasında, tek tarafta veya iki tarafta olabilmekte; konsol olarak çalıştığı gibi girinti şeklinde olup çatının altında gizlenebilirler.

Çıkma ve balkonların altlarında taşıyıcı olarak veya bir süsleme elemanı olarak metal veya ahşap malzemeden furuşlar kullanılmıştır. Bu elemanlardan bir kısmı günümüze ulaşamasa da, var olanlar bu güzelliğı vurgulamaya yeterlidir. Çıkmlar, balkonlar ve girişlerin birbirleriyle olan ilişkileri incelendiğinde çeşitli örnekler tespit edilmiştir. Bu örnekler şu şekildedir (Lüküs, 1991):

- Girişin ortada olup çıkma ile korunması
- Giriş ortadan olup, tam üzerinde balkon ve balkonun iki yanında çıkmaların yer alması
- Giriş ortada, çıkma ise binanın uç kısmında
- Giriş yanda, çıkma binanın uç kısmında
- Giriş yanda, çıkma ortada
- Giriş niş içerisinde ortada, çıkma nişin üzerinde
- Giriş niş içerisinde yanda, çıkma ortada veya yanda

	GİRİŞ YANDA		GİRİŞ ORTADA		
	giriş üstünde	giriş yanında	giriş üstünde	girişin bir yanında	girişin iki yanında
ÇIKMALI					
BALKONLU					
ÇIKMA + BALKON					

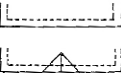
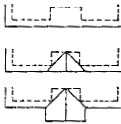
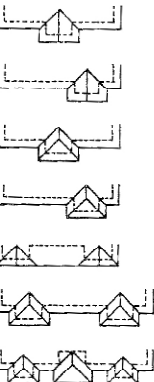
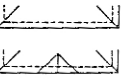
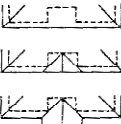
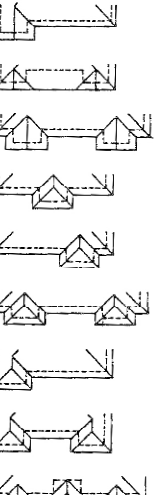
Tablo 2.4. İki Katlı Konutlarda Çıkma ve Balkon Düzenlemeleri (Kepsutlu, 1989)

Çatı ve Saçaklar

Çatı biçimlerini belirleyen en önemli etkenlerden biri, yapının bitişik düzende, ara parselde ya da köşe parselde yer almasıyla, bahçeli ya da bahçesiz oluşudur. Yan cepheleri sağır olan konutlarda genellikle iki yöne eğimli beşik çatılar uygulanmıştır. Beşik çatıların sokağa eğimli yüzeylerinde hem estetik kaygılarla hem de balkon, çıkma, giriş nişi gibi işlevsel gereksinimlerle değişik saçak düzenlemeleri

uygulanmıştır. Genellikle konutun yer aldığı parsel koşullarına göre seçilen beşik ya da kırma çatı çözümlerinin her ikisinde de uygulanabilen bu tür farklı saçak düzenlemelerinde çatı, çıkma ya da balkon ile öne çıkmakla birlikte, saçak genişliği boyut değiştirmeden cepheye paralel olarak devam etmektedir (Kepsutlu, 1989) (Tablo 2.5).

Köşe parsel ya da bahçeli olan konutların çatılarında dört yöne eğimli kırma çatı uygulanmıştır. Sokağa bakan cephelerde balkon veya çıkmaların üstünde mahya ve dereler çoğaltılmış karmaşık çatı planları uygulanmıştır. Tek katlı konutlarda girişin üstündeki saçak biçimlenişleri ile giriş nişi vurgulanmıştır. Giriş nişinin tavanında yapılan bezemelerle ve saçak kenarlarında rastlanan bordürlerle bu tür bezeme işlerinin ne kadar önemle ele alındığını vurgulamaktadır (Akansel, 1990).

2 yöne eğimli/ beşik			
4 yöne eğimli/ kırma			

Tablo 2.5. Çatı Bitişleri ve Saçak Düzenlemeleri (Kepsutlu, 1989)

Girişler ve Kapılar

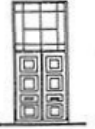
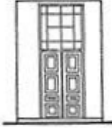
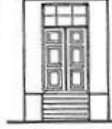
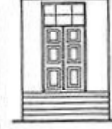
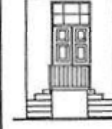
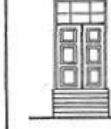
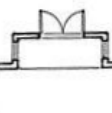
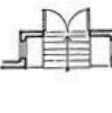
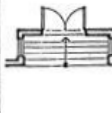
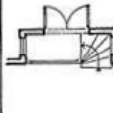
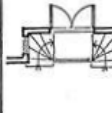
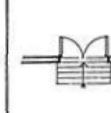
Sofanın yanda ya da ortada oluşuna göre konumlanan konut ana girişinin iç mekan ile bağlantısı plan şemasının farklılaşması ya da konutun tek ya da iki katlı oluşuna göre değişmekte, her türlü seçenekte konutta sofadan direkt olarak girilmektedir. Bir giriş nişi ile içeriye çekilmiş olan ana giriş kapısının bu niş içindeki konumu ile sofaya ışık almak ve girişi denetlemek amacıyla açılmış olan yan ve tepe pencerelerinin varlığı ve çeşitlemelerine göre konut girişi düzenleme seçenekleri belirlenmektedir (Tablo 2.6). Nişin yanında ya da ortasında olarak iki şekilde düzenlenebilen giriş kapılarında en çok uygulanan düzenleme örneği, kapının giriş nişi ortasında yer aldığı ve kapı üzerinde bir tepe penceresi açılmış olan seçenektir. Sofa boyutlarının el verdiği durumlarda ya iki yana pencereler açılmakta ya da kapı ile nişin bir yanına çekilerek, diğer yanda tek bir pencere düzenlenmektedir (Kepsutlu, 1989).

Sokaktan içeriye genellikle çift kanatlı büyük bir kapı ile girilir. Bu kapının bazen iki yanında, bazen üzerinde kapı genişliğince, bazen de hem üstte hem yanlarda pencereler bulunur. Kapıların yapımında kullanılan malzeme ahşaptır. Kapılar dış etkilere karşı koruma amacıyla iç kapılara göre daha sağlam yapılmıştır. Genellikle sofaya açılan bu ana giriş kapısının karşısında bahçeye çıkış kapısı bulunmaktadır.

Sokak cephesinden yaklaşık 1.20m içeri çekilerek oluşturulmuş giriş nişinde, sokak koduna ulaşmak için düzenlenen merdivenlerin konumlanma biçimleri de konuta ana giriş çeşitlemelerini arttırmaktadır. Giriş sahanlığına ulaşan bu merdivenin tüm niş genişliğince düzenlendiği seçeneklerin yanı sıra, basamakların sahanlığın bir yanından, iki yanından ve ortasından düzenlendiği seçenekler arasında en çok uygulanmış olan düzenleme biçimi, giriş nişinin sağ ya da sol yanında basamakların tasarlanmış olduğu seçenektir (Lüküs, 1991). Ana giriş kapısından sofaya girildiğinde ise soyunma giyinme eylemleri ile ayakkabıları koyma amacıyla döşemede bir ya da daha fazla basamak ile kot farkı düzenlenerek sofa ana kullanım mekanı ile giriş ayrımlanmıştır. Sofa içinde yaratılan bu kot farkından sonra, konutta uygulanmış plan şemasına göre sofanın bir ya da iki yanında oda girişi kapıları yer almaktadır (Kepsutlu, 1989).

Edirne evlerinin büyük bir bölümü sıra ev özelliği taşımakta, hemen hepsinin az veya çok bir arka bahçesi; bir kısmının ise hem arka hem de yan bahçeleri mevcut bulunmaktaymış. Çok az konutta ana giriş direkt olarak sokak cephesinden olmayıp yan

bahçeden sağlanmaktaymış. Dolayısıyla, geleneksel Edirne evlerinin özelliklerinden olan geniş bahçeler içerisindeki villa veya kır evleri örnekleri hemen hemen hiç kalmamıştır (Lüküs, 1991).

GİRİŞ NİSSİZ + MERDİVENSİZ	GİRİŞ NİSLİ + MERDİVENSİZ	GİRİŞ NİSLİ + OR- TADAN MERDİVENLİ	GİRİŞ NİSLİ + BÜTÜN MERDİVENLİ	GİRİŞ NİSLİ + TEK YANDAN MERDİVENLİ	GİRİŞ NİSLİ + İKİ YANDAN MERDİVENLİ	GİRİŞ NİSSİZ + MERDİVENLİ
						
						

Tablo 2.6. Ana Giriş Kapıları ve Sahanlık Düzenlemeleri (Lüküs, 1991)

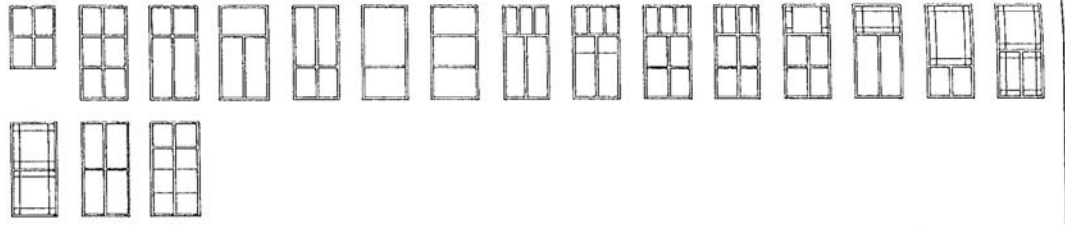
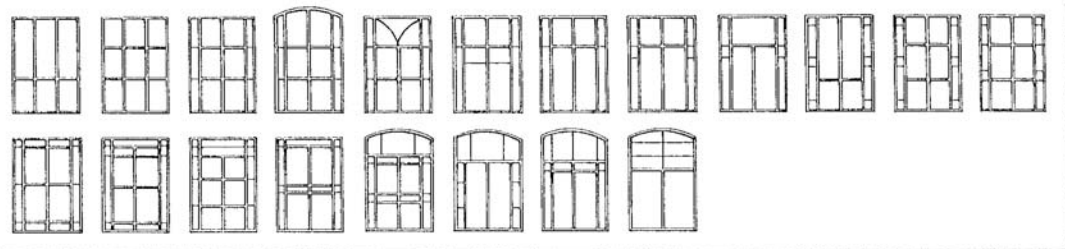
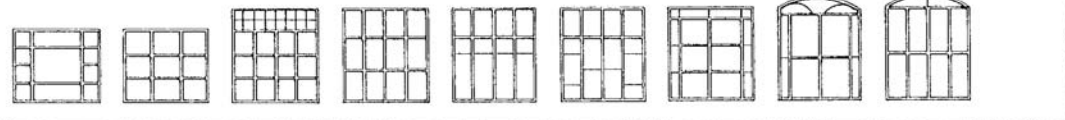
Pencereler

Konutlarda dışa açılma eğilimi, kapılar ile birlikte pencerelerde de görülmektedir. Geleneksel Türk konutunda zemin katların olabildiğince dışa kapalı tutulmasına ve üst mekanlarda yoğun bir iç-dış ilişkisi kurulmasına karşın, Kaleiçi tarihsel konutlarında ve dolayısıyla Edirne evlerinde bu ayırım söz konusu olmamaktadır. Dışa açılan pencere sayısı arsa olanaklarının elverdiği ölçüde artmaktadır.

Sokak cephesi ana cephe olarak kabul edildiğinde, cephe düzenini ve açılan pencere oranını belirleyen en önemli etken konutta uygulanmış olan plan şeması ile yer aldığı parselin boyutlarıdır. Plan şemasının özelliklerine göre cephenin bir yerinde ya da ortasında konumlandırılmış girişin yanında düzenlenen odalara açılan pencere sayısı genellikle ikidir. Özellikle girişin ortada tasarlanmış olduğu cephelerde parselin boyutlarına koşut olarak odaların küçük olması durumunda, pencere sayısı bire inmekte ve boyutları değişmektedir. Genellikle alt kat düzenine koşut olarak düzenlenen pencere

açıklıkları, üst katlarda çıkma ya da balkon düzenlenmesi durumunda değişebilmektedir (Kepsutlu, 1989).

Bu pencerelerin sayıları ve boyutları değişebilmektedir (Tablo 2.7). Bazı alt kat pencerelerinde güvenlik açısından madeni kafesler, ahşap kapaklar ve çok ender olarak da ahşap kafesler tespit edilmiştir. Kullanılan pencerelerin biçimleri de değişik şekillerde olmuştur. Pencerelere yatay ve düşey kayıtlarla hareket verilmiştir. Genellikle iki kanatlı pencereler ve bunun alternatiflerine ve bunların yanı sıra sürme pencerelere rastlanmaktadır (Lüküs, 1991).

a açıklığı	
b açıklığı	
c açıklığı	

Tablo 2.7. Pencere Düzenleme Seçenekleri (Kepsutlu, 1989)

Döşeme ve Tavanlar

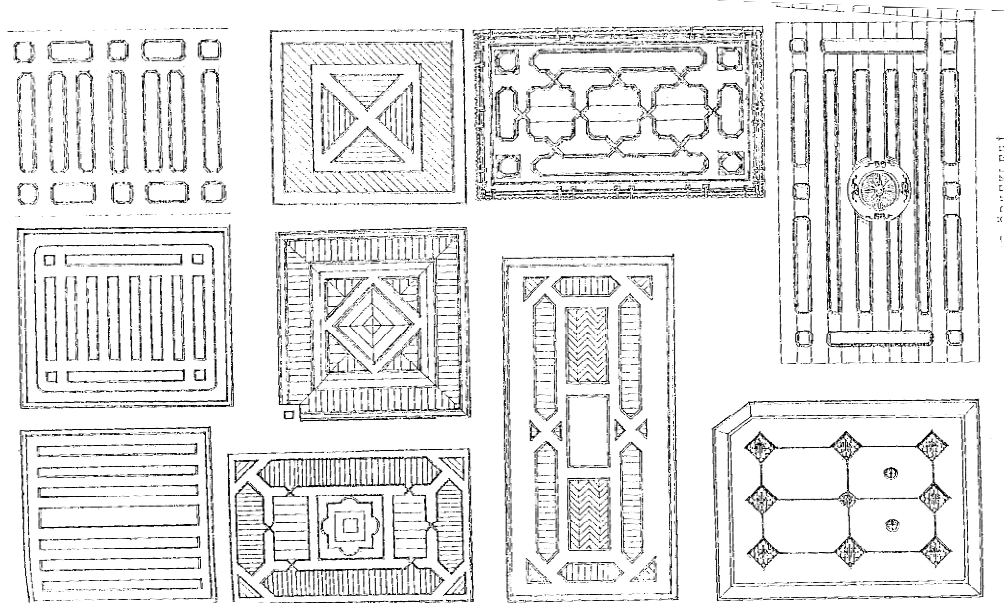
Kaleiçi tarihsel konutlarında taş ya da toprak olan bodrum kat döşemelerinin dışında kalan kat döşemeleri genellikle ahşaptır. Bazı konutlarda yalnızca zemin kat sofa döşemesinin taş kaplama olduğu örnekler de bulunmaktadır. sofalarda, giriş mekanını ayırmak amacıyla düzenlenmiş olan kot farkı dışında, mekanların hiç

birinde döşeme üzerinde kot farkı, geleneksel Türk konutunun karakteristik özelliği olan seki altı, eşik ya da döşeme ile bütünleşmiş sedir gibi yükselti bulunmamaktadır.

Tavanlar ise genellikle gelir düzeyi yüksek kişilerin konutlarında, geleneksel Türk konutunda olduğu gibi önemli bir bezeme alanı olarak kabul edilmekte ve daha çok konutların önemli mekanlarında -özellikle giriş katı sofası ve giriş katı sokak cephe odalarda- uygulanmaktadır.

Konutların fazla önem taşımayan mekanlarında görülen, düz ahşap kaplama tahtalarının yan yana çakılması ile oluşturulan tavanlar en yalın tiplerdir. Bunun yanı sıra değişik biçim ve boyutlardaki ahşapların değişik düzenlerde yerleştirilmeleri ile oluşturulan çeşitli geometrik biçimli kaplama tavanlarda açık bırakılan derzlerin çizgisel düzeni bir bezeme ögesi olarak kullanılmıştır. Ahşap tavanlarda uygulanan bir diğer bezeme türü de, kaplama tahtalarının birleştiği derzleri kapatmak üzere, çıta ve pervazların kullanıldığı uygulamalardır. Bu tür tavanlarda kullanılan çıtaların dizilme sistemine bağlı olarak değişik geometrik biçimler oluşturulabilmektedir.

Ahşap tavanlara ek olarak, Kaleiçi konutlarında az sayıda uygulama örneği bulunmakla birlikte, bazı konutlarda alçı bezeme tavanlar da görülmektedir. Bu tür örneklerde tavan üzerinde oluşturulmuş çeşitli boyutlarda ve biçimde göbekler içinde, daha çok manzaralar içeren renkli boyamalara da rastlanmaktadır (Kepsutlu, 1989) (Şekil 2.4).

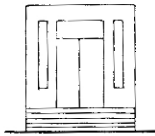
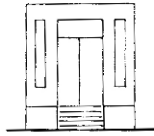
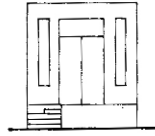
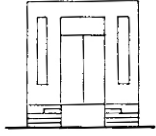
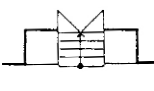
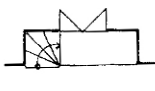
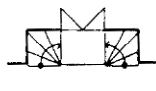
Şekil 2.4. Tavan Bezeme Örnekleri (Kepsutlu, 1989)

Merdivenler

Kaleiçi geleneksel konutlarında merdivenin plandaki yeri, dış merdivenler ve iç merdivenler olarak ayrılarak incelenebilir (Coşgun, 1992).

Kaleiçi geleneksel konutlarının hemen tümünde sokaktan direkt olarak girilmektedir. Sokak kotundan bodrum üzerine kadar yükseltile ana giriş kapısı, tüm konutlarda planda bir sahanlıkla çeri çekilmiş ve bu sahanlığa ulaşmak üzere dışarıdan merdiven düzenlenmiştir. Bu dış merdivenler (Tablo 2.8):

- Tüm giriş nişini kaplayabilir
- Giriş nişinin ortasında düzenlenebilir
- Giriş nişinin bir tarafında düzenlenebilir
- Giriş nişinin iki tarafında simetrik olabilir

dikdörtgen basamaklı		yamuk basamaklı	
bütün merdiven	ortada merdiven	fek yanda merdiven	iki yanda merdiven
			
			

Tablo 2.8. Dış Merdiven Formları (Coşgun, 1992)

Kaleiçi geleneksel konutlarında iç merdivenler sofada düzenlenmiştir. Planda dışa yansımamakta ve sokak cephelerinde yer almamaktadırlar. Konutların taban alanı ile merdiven evi alanı oranlandığında, merdiven evinin konutun taban alanının %10'unu kapladığı saptanmıştır.

Merdivenin plan içindeki konumu üzerinde iki ayrı planlama biçimi uygulanmıştır. Bunlar giriş aksında ve giriş aksının sağında ve solunda olarak

düzenlenmiştir (Tablo 2.9). Giriş aksının sağında veya solunda uygulanmış düzenleme biçimi de, odalar arasında veya oda sırası sonunda olmak üzere iki şekilde uygulanmıştır.

Konutların plan şemaları değişse bile merdivenin plan içindeki konumları değişmemektedir. İki katlı konutlarda iç merdiven formları Tablo 2.10'da gösterilmiştir (Coşgun, 1992).

dikdörtgen basamak	karma basamak	yamuk basamak
giriş aksının bir yanında		giriş aksının iki yanında
7 adet	3 adet	2 adet

Tablo 2.9. Bodrum + 1 Katlı Konutlarda İç Merdiven Formları (Coşgun, 1992)

basamak şekil	kol adedi			
	1	tip	2	tip
dikdörtgen				A
yamuk		B		
karma		C		
		D		E
		G		
		H		
		I		
		K		
		L		
				F

Tablo 2.10. İki Katlı Konutlarda İç Merdiven Formları (Coşgun, 1992)

Yapım Tekniği ve Malzeme

Türk evinde ana yapım malzemesi ahşap, yapım yöntemi olarak da ahşap çatkı seçilmiştir. Bu yöntem bir geleneğin devamı olduğu kadar, Anadolu ve Rumeli'nin ormanlık bitki örtüsüne uygundur ve bölgenin deprem alanı olması nedeniyle yararlıdır. Yığma yöntem, ahşap yönteme göre daha az ahşap malzeme istediğinden, ahşabı az olan yöreler için de uygundur. Dolgu malzemesi, yörede kolay bulunan bir malzeme olabilmektedir. Ahşap çatkı inşaat, dış ortama daha çok açılmaya imkan vermekte; böylece açık sofalar yapılmasına, daha çok pencere açılmasına, çıkmalar ve geniş saçaklara da olanak sağlamaktadır (Günay, 1998).

Türk evinde olduğu gibi, Edirne'deki sivil mimari yapıların da çoğunlukla zemin katı taş olmak üzere, üst katlarda taşıyıcı sistem olarak ahşap ve kerpiç veya tuğla dolgu yapım sistemine uygun biçimde inşa edildiği görölmektedir (Akansel, 1990). Döşemelerde, çatı ve çıkmalarda ahşap kullanılmıştır. Bazı üst katlarda ahşap dikme ve çatkıların üzeri bağdadi çıtaları kaplanarak sıvanmıştır. Yığma yapı tekniği ile inşa edilmiş olan konutlarda kullanılan yapı malzemesi bodrumlarda taş, üst katlarda ise ahşaptır (Coşgun, 1992).

BÖLÜM 3

KONUT BİÇİMLENİŞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Konutların formlarını etkileyen faktörleri tartışırken, onları ideal çevrenin birer fiziksel bileşeni olarak düşünmek yararlı olacaktır. Aynı zamanda konut, dünya görüşünü yaratmaya ve yansıtmaya yarayan bir fiziksel mekanizma olarak düşünülebilir. Örneğin eğitim, kültürel tutumun bir yansıması olarak aile, ulusal karakterin yansıtıldığı en küçük birim olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde konutlar ve donatılar da fiziksel birer öge olarak ele alınabilir. Konutun, sosyal bir kontrol mekanizması olarak düşünülmesi fikri, geleneksel kültürlerde daha yaygınken, günümüzdeki toplumlarda pek kabul görmez. Dolayısıyla kültür ve form arasındaki ilişki zayıflar. Ancak, fiziksel donatılara verilen zararlarla kültür yok edilemez (Rapoport, 1969).

Belli bir iklimde, belli malzemelerin olduğu yerde, teknoloji seviyesi de belli olunca, konut formu ortaya çıkmaya başlar. Çevre ise, dini inançlar, aile, sosyal organizasyon, geçim ve ilişkiler gibi sosyo-kültürel etkenleri yansıtır. Bu da biyolojik ihtiyaçlar ve teknolojik aletlere nazaran çözümlerin neden daha çok çeşitlilik gösterdiğini kanıtlar. Aynı zamanda bir kültürde, bir bakış açısının diğerlerine göre baskın olduğunu kanıtlar. Yapılar ve donatılar, hayatın farklı bakış açılarını yansıtan görsel ifadelerdir. Konut, köy ve şehir, toplumun genel olarak belli bir takım amaç ve değerleri paylaştığını gösterir. Hatta bunların sembolik değerleri vardır ve semboller bir kültürün fikirlerini ve değerlerini yansıtır. Aynı zamanda konut formları diğer ürünlere göre iklimsel etkilerden, şehir seçiminden, malzemelerden ve konstrüksüyon teknolojilerinden daha çok etkilenirler. (Rapoport, 1969)

3.1. Fiziksel Faktörler

Rapoport'a göre (1969) konut formlarının yaratılmasında, konut tiplerinin ve formlarının sınıflandırmasını yapmak yeterli bir yöntem değildir. Konut biçimini

etkileyen faktörlere daha teorik bir yaklaşım yapmak gerekir. Bu teoriler iklim, malzeme ve teknoloji gibi fiziksel; ekonomi, koruma ve din gibi sosyo-kültürel faktörleri irdelemeye yardımcı olur. Aşağıda yazarın fiziksel faktörlere ilişkin açıklamaları özetlenmiştir:

3.1.1. İklim ve Barınak İhtiyacı

Mimarlıkta iklimsel veriler, kültürel coğrafya kadar önemsenmiş ve benimsenmiştir. İklimin konut formunu etkilediği açıktır. İklimsel etkilerden korunmak için insanın barınma ihtiyacı ve barınağa olan ihtiyacı da, ilk çağlardan beri bilinmektedir. Böylece birçok konut tipi geliştirilmiştir. Asıl sorun aynı bölgenin farklı konut tipleri olmasıdır. Örneğin Yunanistan'ın bazı bölgelerinde hem avlulu konut tipleri hem de megaron konut tipleri bulunmaktadır. Hindistan ve İspanya'daki tiplerle kıyaslanırsa, avlulu tipler iklimden ziyade kültürel faktörlere bağlı olarak gelişmiştir.

3.1.2. Malzeme, Konstrüksiyon ve Teknoloji

Malzeme, konstrüksiyon ve teknoloji konut biçimlenişine etki eden önemli faktörlerdir. Tek başlarına konut biçimini belirlemezler. Tasarım kararlarının alınmasını kolaylaştırırlar ancak dediğimiz gibi forma karar vermezler. Eskimo iglolarının ve çadırlarının planlarının aynı olmasına karşın, farklı malzemeler kullanılmıştır. Malzemeler tabiki farklılık yaratır; örneğin Eskimolar kar yokken iglo yapamazlar.

3.1.3. Koruma

Tipik olarak, konutun sosyal açıklaması yapıldığında, koruma ve ekonomi en somut açıklama olarak karşımıza çıkar. Yunan adalarındaki kompakt şehirler koruma amaçlı kullanılmıştır. Para sıkıntısı olduğu için, adeta bir kale gibi, konutların her biri şehir duvarını oluşturmuştur ve bir arada bulunarak ve bir paravan oluşturarak, iklimsel koşullara karşı koymuşlardır.

Koruma faktörü, daha sonra din konusunda da işleneceği gibi, bir evin biçimlenişinde, cephe özelliklerinde ve evin korunmasında rol oynar. Koruma aynı zamanda sembolik olabilir. Kamerun'da koruma ihtiyacı farklı bir şekilde ele alınır çünkü değer yargıları farklıdır. Depolar çok önemlidir çünkü Kamerun'da saldırı tehlikesi bulunur. Konut biçimleri, tek eşli veya çok eşli aile tiplerine göre farklılık gösterir. Her iki durumda da, konutlarda kontrollü tek giriş sistemi yaygındır. Özetlenirse, koruma, her kültürde farklı uygulamalarla, konut biçimine etki eder.

3.1.4. Ekonomi

Ekonomi, geniş ölçüde yerleşmeleri ve konut biçimini açıklamak için kullanılır ve önemi büyüktür. Avcılıktan tarıma ve yerleşik hayata geçmek, yani çadırlardan konutlara geçmek, ekonomi ile gelişen bir olgudur. Modern Amerikan binalarında ise, ekonomik görüşler daha baskındır. 19.yy.da Şikago'da gökdelenlerin hızla yükselmesi, ekonomik ve diğer faktörlere bağlıdır. Her ülke prestij sağlamak için gökdelenleri olsun ister ve bu görüşler de birçok bölgede konut tasarımını etkiler.

3.1.5. Din

Defontaines ve Duncan'ın da açıkladığı gibi din, konut formuna etki ederek, etki eden diğer maddesel faktörlerle de önemli bir set oluşturur. Konutun kutsallığı ve bir barınaktan öte oluşu da önemli bir bakış açısıdır. Bu bakış açısıyla da, oryantasyon gibi konut hakkındaki birçok görüş açıklığa kavuşur. Her ne kadar dini bakış açısıyla, her bir basit olay açıklanamasa da, konutun sembolik olduğunu, kozmik bir bakış açısı olduğunu, ve metabolizmanın denge kazanmasını sağlayan bir araçtan fazla bir olgu olduğunu anlatır. Bir başka deyişle konut, ritüel amaçlar için vardır; sadece bir kabuk veya barınak değil, bir tapınaktır. Bu bakış açısıyla hem insanların hem de hayvanların eşya depolayacakları bir barınak aradıklarını, ancak sadece insanların manevi ve tinsel ihtiyaçlar duyduğu ve bunun da insanlarla hayvanları ayıran en önemli özellik olduğunu

söyleyebiliriz. Bu manevi ihtiyaçların, yani kutsal fonksiyonların, konutlarda birçok şekilde karşılandığını bilmekteyiz.

Din, formu, planı, mekansal düzenlemeleri, konutun oryantasyonunu etkileyen, hatta belki de konutun dikdörtgen ve dairesel formlarda olmasını sağlayan faktörlerden biridir. Örneğin dairesel planlı konutlara sahip olmayan kültürlerde bunun sebebi, kozmik oryantasyon olabilir çünkü dairesel formlar kolaylıkla yönlendirilemez. Afrika’da dairesel ve dikdörtgen evlerin dağılımı dinlerin dağılımına göre belirlenir ve oryantasyonun önemli olmadığı yerlerde dairesel konutlar kullanılır; başka bir deyişle doğrusal aksların olması zorunlu değildir.

3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler

Rapoport’a göre (1969), ilkel zamanlardaki toplumlar dinin, formu belirleyen en önemli faktördür. Şehir ölçeğinde bakıldığında örneğin, Hindistan’da, tüm şehir ve tapınaklar, kutsal bir şehrin sembolüydüler. Sembolik özellik sadece şehirlerin formlarını etkilemez, aynı zamanda Çin, Peru ve Afrika gibi şehirlerin parasal kaynağını da oluştururlar. Köy ve kasabalarda da bu tutumun yansımaları görüyoruz. Buralardaki konut biçimlenişleri, oryantasyon tarafından da etkilenmektedir. Konutun dini oryantasyonu ise, bir çok kültürde, somut faktörlerden ziyade kültürel ve dini tutumlarla ilgili olmuştur. Yolların yönü, su kaynakları, yükseklikler, formlar, konutların konumları, köylerin, kasabaların ve mezarlıkların konumları, yeşil alanların yerleri ve biçimleri, oryantasyon açısından önemli bir yer tutar. İnsanların ortalama değerleri ise bu kozmik inançlarla ilgili olmuştur.

Hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, tüm toplumlar sembollerle çevrilidir ve tüm sosyal ilişkilerde seremonilerin önemli bir yeri vardır. Bu önem kültürden kültüre farklılık gösterir. Önemi, fonksiyonuna ve toplumun dayanışmasına bağlıdır. Aynı zamanda sosyal mekanizmanın ideal modelini temsil eder. Konut içerisindeki sembolik tutumlar, konut, avlu, bahçe gibi fiziksel ayırımların yapılması için vardır ve fiziksel bir temeli yoktur. Kullanımdaki hiyerarşi düşünülürse, bu düşünceye bir kanıt oluşturulur (Rapoport, 1969)

Konut içerisinde kutsal veya imtiyazlı köşelerin bulunması çok yaygın bir durumdur. Örneğin, Fiji adalarında doğu duvarı başkanlar için olmaktadır. Çin’de bütün ev kutsal olduğu halde kuzeybatı köşesi en kutsal bölgedir. Moğol evi ise dört bölgeye ayrılmıştır; kapının sağ, onur konluğu olarak karı ve koca için; solu ise diğer önem sıralarına denk gelen misafirler için düzenlenir. Kurban kesilen yer her zaman için yatağın sol tarafında yer alır. Arap çadırında mekan ayrımları kabilelere göre farklılık gösterir. Touareg çadırında giriş her zaman güneyden olurken, doğuda erkekler, batıda da kadınlar bulunur. Bu ritüel ayırım Hint evlerinde, Japonya’da ve kuzeybatı Hindistan’da görülmektedir. En kompleks olanı, daha önce de belirtildiği gibi Madagaskar evidir. Evin içinde yapılan bölümlenme, yıldızların durumuna göre yapılır ve 12 aya denk gelen 12 bölüm kullanılır. Her bir bölümün pirinç ya da su depolama gibi farklı kullanımları vardır ve dini açıdan mobilyaların yerleri bile önemlidir. Örneğin, yataklar her zaman doğu tarafta olur ve baş kısmı kuzeye bakar. Ana cephe, kapı ve pencereleriyle batıya bakar, çünkü batı ana yöndür. Kuzey ise, ziyaretçilerin giriş yaptığı yöndür. Kuzeydoğu köşesi, evin en kutsal yeridir. Kuzey duvarı ataların inancının bulunduğu duvardır. Eğer birisi onurlandırılmak istenirse, kuzeydeki odaya davet edilir.

Eskimoların radyal plan şemaları, onların konutlarının en önemli özelliğidir ve dansın hiyerarşik ve seremonial görünüşüyle ilgilidir. Özel odalar dans için vardır ve Sod evinde de planlar Iglo evinde olduğu gibidir.

Sosyo-kültürel faktörler birçok farklı yolla görülebilir. Max Sorre’nin kullandığı “genre de vie” terimi, formu etkileyen tüm kültürel, ruhsal ve sosyal değerleri kapsar. Diyebiliriz ki konutlar ve donatılar “genre de vie” nin fiziksel ifadesidir ve bu onların sembolik doğalarını yansıtır. “Genre de vie” nin sosyo-kültürel bileşeni, kültür, dünya görüşü ve ulusal karakter gibi konseptlerin toplamıdır. Dünya görüşünün ve diğer imajların ve değerler sisteminin bir parçasıdır. Bu da vernaküler mimarinin başarısını ve konutlar arasındaki ilişkilerin başarısını sağlar (Rapoport, 1969).

3.2.1. Temel İhtiyaçlar

Eğer konutu, barınma gibi temel ihtiyacı karşılayan bir kabuk olarak düşünürsek, tüm bu konut ve ihtiyaç tanımları bir grup tarafından yapılır. Tanım ise, farklı bakış

açılarının yansımasıyla olur ki, burada ev, mahremiyet ve yuva gibi duygusal kavramlar işin içine girer. Konut söz konusu olunca fiziksel, duygusal ve kültürel sınırlamalar vardır ve kültür hakkında karakteristik ve belirgin bir şey varsa, o da, spesifik çözüm ve yorumdur. “Genre de vie”nin bazı önemli bakış açıları aşağıdaki gibidir (Rapoport, 1969) :

- 1.Bazı temel ihtiyaçlar
- 2.Aile
- 3.Kadının yeri
- 4.Mahremiyet olan ihtiyaç
- 5.Sosyal ilişkiler

Bazı Temel İhtiyaçlar

Eğer bir olguyu temel ihtiyaç olarak tanımlarsak, örneğin nefes almak gibi, bu olgunun konut tasarımlarındaki etkisinin farkına varırız. Örneğin İglolarda Eskimolar son derece temiz havaya ihtiyaç duyarken, Japon evlerinde tuvalet kokusu kabul edilebilir bir şeydir ve bazı kültürlerde evde kutsal duman bulunur. İngiltere ve Amerika’ da açık pencerelere karşı gösterilen tutumlar farklıdır. Bazı kültürlerde gece pencere açmak doğru değildir.

Bir başka ihtiyaç ise yemek yeme ihtiyacıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi, din yemek yeme ve pişirme alışkanlıklarına etki eden bir faktördür. Aztek evlerinde mutfak ayrı bir binadır, yemekler açık havada pişirilir. Bazı kültürlerde, dinen yenmesinin yasaklandığı gıdalar da bulunur. Yemeklerden önce ellerin yıkanması, dualar edilmesi, yada erkeğin önce yemeğe başlayıp, ardından kadının ve çocukların yemesi gibi gelenekler bulunur.

Bir başka ihtiyaç ise oturmaktır. Yani oturma eylemidir ve bu eylem kültürlere göre farklılık göstermektedir. Asya ülkelerinde olduğu gibi, bazı insanlar çömelerek otururlar. Avustralyalılar ve bazı Afrikalılar ise tek ayak üzerinde dururlar. Yani oturma şekilleri yaşam tarzını etkileyebilir ve konut biçimlenişlerine etki edebilir. Sandalyenin icadını ve insanlara tanıtılmasını düşünürsek, bu günlük hayattaki alışkanlıkları

değiştiren bir devrimdir. Sandalyeler oturma yüksekliklerini, pencere şekillerini ve bahçe düzenlerini değiştirmiştir.

Aile

Aile temel olsa da, aile yapılarında değişiklikler görülmektedir; bu da konut biçimlenişlerini etkilemektedir. Temel aile yapısını tanımlasak bile, kendi içerisinde alt grupları vardır. Aile yapısıyla ilgili bir çok örnek, bu yapının konut formuna olan etkisini göstermek için kullanılabilir.

Diğer sosyal faktörler kadar biçimlenişe açık bir şekilde etki eden aile yapısının bulunduğu bazı Afrika örneklerinde, geleneksel Afrika evinde, çok eşliliğin görüldüğü durumlarda, erkeklerin tam olarak bir evi yoktur. Erkekler karılarını ziyaret ederler ve her bir kadın farklı yollar üzerindeki ayrı evlerde oturur. Bu düzenlemenin, özellikle bölgedeki tek eşli ve çok eşli aile yapısı kıyaslandığında, konut biçimlenişine etkisi açıktır. Kadının erkekten sakınması, kontrollü ve ayrı girişler, duvar yükseklikleri ve bunun gibi özel bir takım ayrımlar her ne kadar ortak özellik olsa da, mekan tasarımları farklılık gösterir. Gana gibi bazı bölgelerde, bir kabilenin evinde yaptığı değişiklik, o kabile üyelerinin Hristiyanlık dinini kabul etmelerine sebep olmuştur.

Tek eşli ve çok eşli yaşamlardaki konutların özellikleri farklı olmaktadır. Her kadının kendi evi vardır. Koca, her gün bir hanımını ziyaret eder. Çocuklar da sünnet olduktan sonra kendi evlerine sahip olurlar. Totamik insanlar arasında yapılan dışardan evlenmeler, evlilikten sonra çiftlerin evlerini ayırmalarına neden olur. Evlenen çiftlerin iki evi vardır; anaerkil ve ataerkil. Çiftler bu evlerde sırayla yaşarlar. Moyombo' da erkeklerin, kadınların ve çocukların ayrı evleri vardır ve komplike bir aile yaşantısı bulunmaz. Sonuçta, aile yapılarının ve yaşam şekillerinin konut biçimine etkili olduğu söylenebilir.

Bir başka örnek Kabylie'de her evin ortak bir avluyla diğer eve bağlantısı bulunur daha doğrusu kasabanın temelini oluşturan tek bir geniş aile, ortak avlunun etrafındaki evlerde yaşar. Bu belki de İslami modelden esinlenilerek böyle olmuştur. Çünkü İslami modelde kent mahallelere bölünür ve her bir bölgede farklı etnik kökene sahip insanlar oturur ve bulundukları bölge onların topraklarıdır. Iroquois'lerin

“longhouse” ları, toplu ve komünal yaşamın olduğu konu tiplerinin bir örneğidir. Onun spesifik formu, Kızılderili evleriyle kıyaslanabilir.

Önemli sosyal etki olarak akrabalığın ve kastın etkisi, Cochin ve Güney Hindistan’ da görülmektedir ve sonuç olarak burada çok az bir toplumsal birlik vardır. Kast ayırımları bu kasabalarda etkisi az bir toplumsal ruhla sonuçlanır. İlkel kültürlerde var olamayan, ancak bugünkü kültürlerde var olan düzenlemeler, dinin onaylama gücünü gösteren önemli bir etkidir. Buna göre, sadece tanrıların ve zenginlerin kalıcı evleri olabilir. Diğer aileler ve çiftçiler basit evlerde yaşarlar.

Brahmanlar’ın ve Nayarlar’ın evleri, dini kurallar tarafından şekillenir. Konutun tamamı 4 parçaya ayrılır ve bu ayırım kuzey-güney, doğu-batı çizgileri ile olur. Genelde, kuzeydoğu kısmında yaşanır, banyo kuzeybatıdadır. Konutun kendisi, dikdörtgen şeklindeki bir avlu etrafında, etrafı verandalarla kaplı dört ayrı blok şeklinde yer alır. Batı bloğu, uyuma eylemi ve depolama içindir; kuzey ise mutfak ve yemek yemek içindir. Doğu ve güney blokları avluya açılır ve burada misafir ve ziyaretçiler kabul edilir.

Kadının Yeri

Her ne kadar bu bir aile sistemi gibi görülse de, yine de konut biçimlenişinde etkisi vardır. Akdeniz bölgesinde iki tip konut biçimine rastlanır. Bunlar, iki katlı, bahçeli,taş evler ve avlulu tiplerdir. Aynı bölgede yer almaları, avlunun Yunanistan, Kuzey Afrika ve Latin Amerika’dakilerle çok benzemesidir. Bunun ilişkili olduğu sosyal faktör, kadınlar için son derece önemli olan mahremiyettir. Avlulu evlerin çatıları ve pencereleri, kimsenin evin içine giremeyeceği ve ev mahremiyetine müdahale edemeyeceği şekilde tasarlanmıştır. Aynı sebepten dolayı, evin kapıları birbirine bakmaz. Dış merdivenler bile, kadınla bağlantılıdır.

Kadının üstün olduğu kültürlerde konutlar daha farklı şekiller alabilir. Örneğin Afrika kültüründe, kadının evi varken erkeğin kendine ait bir evi yoktur ve kadınıkini ziyaret eder. Bu da Amerika ve İngiltere’ deki kadın ve erkek arasında, mal varlığına bağlı ince bir ayırıma benzer. Kadının yeri, geleneksel Japon evini etkiler. Şöyle ki, Japon evinde kadın, evin diğer bölgelerinden farklı olarak mutfakta üstündür. Mısır’ da

kadın ve erkek her zaman ayrıdır; zenginler farklı odalarda, fakirler ise aynı odanın farklı köşelerinde kalırlar. İslami kültürde de evler, haremlik-selamlık, kafes, peçe gibi tasarım ve donatı özellikleriyle, kadın ve erkeği ayırır.

Mahremiyet'e Olan İhtiyaç

Mahremiyet genelde kadınlar için gerekli görülse de, mahremiyetin çeşitli tanımlarını bulunmaktadır. Mahremiyetin nasıl oluştuğu ve geliştiği, anlaşılması gereken önemli bir konudur.

Bazı kültürler vardır ve bunlar mahremiyete pek önem vermiyor gibi gözükür ve cinslere karşı tutumlarında farklılık yoktur. Japonya gibi batı etkisinin görülmediği kültürlerde modern anlayış ve mahremiyete bakış açısı da farklılık gösterir. Örneğin yaz boyunca insanlar çıplak dolaşabilir ve havuzları ortak kullanıp, beraber banyo yapabilirler. Amazonlar geniş ve açık bir evde yaşarlar ve mahremiyeti sosyal bir toplantı olarak görürler. Yani cinselliğe ve utanca bağlı tutumlar, kişisel değerler ve üzerinde yaşanan topraklar doğrultusunda değişir ve mahremiyet özelliği kazanır.

Mahremiyet isteği, mal ve mülkün ayrımı ile de şekillenir. Bu Hindistan' da, İran'da ve Latin Amerika'da görülür. Buralarda binalar geleneksel olarak içe dönük yapılır. Hindistan' da her bir ev alçak bir duvarla çevrilidir ve tüm donatılar bir merkezi avlu etrafında çevrilidir. Güney Hindistan'daki Müslümanların peçe kullanımı az da olsa, avlu kullanımlarının da azalması ve evlerin daha açık hale gelmesi oldukça şaşırtıcıdır. İran'daki mahremiyet anlayışında evin yine ayrımı söz konusudur ve böylece evin komşu ve sokaktan ayrılmasını sağlar.

Japonya'daki tutum Hindistan' a benzese de biraz farklı çözümler vardır. Eğer caddede bir dükkan veya bir ofis yok ise ev caddeye pek açılmaz ve yüksek duvarla çevrilir. Evin içerisinde yaşayan insanların, komşuları tarafından görülmeleri ya da duyulmaları gibi kaygıları yoktur. Başkaları tarafından dinlenmek ve görülmek önemli değildir. Evde tüm cinsler misafir olsun, ev sahibi olsun, bir arada uyuyabilirler. Burada mahremiyet, evin bölgelerinde bulunur; girişler doğrudan olmaz ve kamusal ve özel alanlar mutlaka bir seperatörle ayrılır.

Sonuç olarak, insan ve çevresi arasındaki uyum ilişkisinde merkezi bir rol oynayan mahremiyet kavramı, kişinin diğer insanlarla kurmak durumunda olduğu etkileşim ve iletişimin kontrolünü elinde bulundurma istemi ve hakkı demektir. Bu anlamda mahremiyet, evrensel bir istem ve davranış mekanizmasıdır. İlkel ve geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçildikçe, mahremiyet sağlayıcı fiziksel ve psikolojik olanaklarda artma saptanmaktadır. İlkel toplumlarsa cinsiyet rolleri, toplumsal roller, tabular ve aile sorumlulukları; klan reisleri ve aile büyüklerinin koyduğu katı kurallarla belirlenirdi. Oysa modern toplumlar, mahremiyete getirdikleri yorumlarda daha esnek, çözümlerde ve araçlarında daha zengindirler (Gür, 2000).

Sosyal İlişkiler

İnsanın sosyal bir varlık olmasından ötürü, insanların birbirleriyle görüşmeleri temel bir ihtiyaçtır. Bizi ilgilendiren ise, insanların nerelerde buluştukları ve görüştükleridir; ev, kafe, hamam, bazen ise bir cadde olabilir.

İnsanların şehir içindeki oryantasyonu, sosyalleşmelerine etki eder. Japonların bu sistemi, kendileri için bile zorluklar doğurur. Şöyle ki, ev numaraları, caddedeki sıralamaya göre değil, yapım sıralarına göre numaralandırılır. Kentsel oryantasyondaki başka bir sistem, cadde kesişimlerine dayanır. Bu Çin’ de ilk zamanlardan beri önem taşır.

Bu oryantasyondan ve insanların birbirlerini bulmalarından sonra önemli olan, nerede ve nasıl görüştükleridir. Çin kasabalarında insanlar ana caddelerde buluşurlar, Kuzey Afrika’ da bu kadınlar için uygundur, erkekler ise kafede buluşurlar. Fransa’ da da kafelerde buluşulur ve misafirler asla eve davet edilmezler. Gerçi bu tutum artık değişmekte ve ev ve şehir tasarımlarına da etki etmektedir. Türkiye’ de ise yine kahvehanelerde buluşulur. İtalya’ da kafe ve galerilerde, İngiltere’ de publarda ve evlerde buluşulur. Guatemala, Danimarka ve Yunanistan’ ın bazı bölgeleri gibi yerlerde, normal kullanıma göre daha çok kullanılan yerler, periyodik olarak yapılan gezintiler ve buluşmalar içindir. (Rapoport, 1969)

3.2.2. Konutta Kültürel Değerler ve Normlar

Konut biçiminin kültürel ve psiko-sosyal belirleyicilerini araştıran Gür (2000), konutun işlev ve anlamını belirttikten sonra, dinin bu belirleyiciler arasındaki önemine değinmiştir. Yazarın çalışmasına göre konut, pragmatik bir yarar nesnesi olmaktan çok, kültürel bir anlam birimi olarak görülmelidir. Yarar ve anlam işlevsel olarak bağımlı olmalarına karşın, iki apayrı olgudur. Bir konutun pragmatik yararı kullanımıdır. Kullanım bir etkinliği ortaya koymada yararlanılan nesne, yol ve yöntemlerdir. Çevremizdeki her şey onu nasıl kullanıp nasıl değerlendireceğimiz konusunda, bizler için birer yönerge rolü oynarlar. Bilgi ve deneyimlerimiz ışığında ve yönelgelerin zihnimizde uyandırdığı çağrışımlarla ve doğal olarak gereksinmelerimiz doğrultusunda çevremizdeki her şeyin varlığını yarara dönüştürürüz.

Konutun işlevi, yararı ve anlamı olmak üzere en az iki türdür. Konutun anlamı kültürlerin kozmik ve dinsel inanışlarının bir aynasıdır. Örneğin, İslami inanışta konut, cami ve kent birbirlerine tamamen analogiktir: bu üçünün birbirini kestiği nokta ise, doğanın İslam'daki örgütleyici özelliği ve önemidir. Mikro kozmosun, kendini makro kozmosa sunduğu yer olan toprak-doğa İslam düşününde gerçek tapınaktır. Gerek cami gerekse konut, doğanın yalnızca birer uzantısıdır (Gür, 2000).

Gür (2000) çalışmasında, konuttaki sosyal değerleri ve normları şu başlıklar altında toplamıştır:

Konutların Yönlendirilmesi

Bir çok kültürde otantik evlerin yönlendirilmesi ve örgütlenmesinde metafizik kuralların ve onlara bağlı olarak ortaya çıkmış konutsal rutinlerin uzun süre geçerliliğini korumuş olması büyük olasılıkla, geleneksel kültürde konutun bireysel olarak üretilmesine ve bu süreçte geleneklere duyulan saygıya bağlanabilir.

Bugün konut yönlendirmesinde kültürel normlar hemen hemen yok olmuş; yerine uyum ve düzeni sağlayıcı yeni normlar konamamıştır. Bir ölçüde bunu sağlamak amacıyla oluşturulmuş yönetmelikler tam da bağlayıcı olamamaktadır.

Gözlemlerimiz ise, Müslüman konutlarında tuvaletlerin kibleye bakmasının istenmemesi dışında kullanıcının manzara hariç, belirgin bir istemi olmadığı doğrultusundadır. Bugünün çağdaş kentlerinde de yönlerin metafizik değerleri ortadan kalkmış; kentleri bir elimizde harita olmadan gezmek olanaksız hale gelmiştir.

Kişisel Mekan

Birey ve gruplar, kendileriyle diğerleri arasında , düzgün olmayan sınırlarını zihinlerinde belirledikleri, kendileriyle birlikte hareket eden bir mekan oluştururlar. Buna kişisel mekan denir. Bir uzaklık belirleme (araya mesafe koyma /koyamama) mekanizması olan kişisel mekan olgusu, Amerikalı antropolog ve davranış bilimci Edward T. Hall tarafından önerilmiştir (1959, 1966, 1974)³.

Egemenlik Alanı

Egemenlik alanı kişi ve grup sınırlarını betimleyen bir davranış mekanizmasıdır. İnsanların da diğer canlılar gibi egemenlik alanları vardır ve konut bunlardan birisidir. Egemenlik alanı;

- Kişinin mülkiyetinde olan ve/veya yasal ve töresel yoldan denetleme hakkına sahip olduğu alanlardır.
- Farklı ölçülerdeki alanları kapsayabilir, ölçekten bağımsızdır.
- Yabancılarla ve dış tehditlere karşı savunulan sınırlara sahiptir ve korunan bir alandır.
- İnsanın herhangi bir gereksinmesini karşılayan herhangi bir yerdir.
- Kişinin egemenliğinde olduğu için rahatça kişiselleştirdiği bir alandır.

³: Gür, Ş. Ö., 2000, “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü” Yapı Endüstri Merkezi Yayınları 1. Baskı, Nisan , İstanbul, s. 76

Kişiselleştirme

İnsanın çevresine biçim verme yoluyla sahip çıkmasına kişiselleştirme (kendileme, kişiye özgü kılma) denir. Bu işlem sırasında kişi çevresine kendinden bilgi aktarmakta ve çevresine istemlerini kabul ettirmektedir.

Bir yeri kendi anlayış ve zevkine göre düzenlemek, mekanın varlığını donatı, aksesuar, renk ve sonuçta ortaya çıkan özgün dokuyla etkilemek, mekanlar içinde sınırlar ve bölgeler oluşturmak, mekanı kişiselleştirmenin ve kişinin özünü dışa vurumunun yollarıdır.

Çalışmalar, kişiselleştirme göstergelerinin bir konuttaki ailenin geleneksel kültürel değerlere mi, yoksa modern değerlere mi daha yakın olduğunu, örgütlenme ilkeleri ve simgesel anlatımlar aracılığıyla çok net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sınırlar

Sınırlar, insanları diğer nesne ve insanlardan ayıran fiziksel, psiko-sosyal ve kültürel engellerdir. Davranış bilimci Marjorie Lavin sınırları dört grupta ele almıştır (1981)⁴:

- psikolojik sınırlar (bütünüyle kişiye özgü)
- kişisel mekan (egemenlik alanı da dahil tüm kişiler arası sınırlar)
- sosyal sınırlar (bir grubun üyesi olabilmek için gerekli tüm ölçüler)
- sosyo-fiziksel sınırlar (mekansal öğeler ve kültürel normlar)

Tüm sınırların ortak özellikleri, her birinin bir bölge tanımlaması, geçirgenlik değerine, keskinliğe ve simgesel göstergelere sahip olmalarıdır.

Sınırlandırılmış konut bölümlerinin (odaların) gerek işlevsel gerekse anlamsal farklar taşıdığı görüşüne sığınarak kültürler arası farklılıklara ve kültürün geçirdiği evrime ıstık tutabileceğini savunan araştırmacılar vardır.

⁴: Gür, Ş., Ö., a.g.e., s:82

Kültürler arası karşılaştırmalarda yorumları çok özenli yapmak gerekir. Zihinsel şemadaki konutsal sınırları incelerken Kent (1990)⁵ konutun birkaç farklı bölüme sahip olduğuna dikkat çekiyor :

- İşlevsel olarak ilişkisiz işlerin gerçekleştirildiği çok amaçlı bölümler (bizim kültürümüzdeki iç sofa-hayat-dış sofa, salon gibi mekanlar)
- Belli eylemlere ayrılmış bölümler
- Belli cinsiyetlere ayrılmış bölümler. Bunlara yaş ve statüyle sınırlı bölümleri de eklemek doğru olacaktır.

Cinsiyetle sınırlı bölümler, kültürlerde cinsler arası ayırıma bağlı olarak belirginleşmektedir. Kadın ve erkeğin fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak çok farklı varlıklar olduğuna inanılan kültürlerde farklı cinslerin yoğun kullandıkları mekanlar da farklıdır. Osmanlı dönemindeki “haremlik” ve “selamlık”, bazen aralarına bir bahçe ya da bir avlu girecek kadar birbirlerinden ayrı tutulan bölümlerdi. Dilimizde artık bu ayırımın kalmaması Atatürk Cumhuriyeti’nin her şeye karşın çok yol aldığını gösteriyor. Türk kökenli ulusumuz Türk töreleri ile İslami töreleri dengeleyerek sentezlemiş ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda günlük yaşamın gereklerine uyarlamıştır.

⁵: Gür, Ş., Ö., a.g.e., s:83

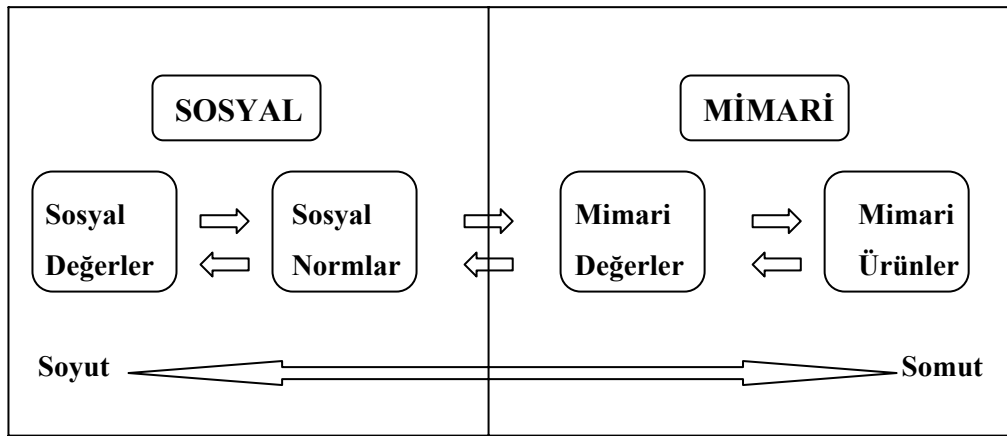
BÖLÜM 4

SOSYAL DEĞERLER ve MİMARLIK İLİŞKİSİNİ AÇIKLAYAN SOSYO-FİZİKSEL MODEL

Mimarideki kültürel farklılıklar ve kültür-mimarlık ilişkisinin analiz edilmesi konuları, son yıllarda önem kazanmıştır. İklim, malzeme, teknoloji ve topografyanın, kültür bağlamında mimarlığa olan etkisi Rapoport tarafından (1969) gösterilmişti. Önemli olan soru, kültürün veya toplumun, mimari ürünlerin seçimini ve gelişimini nasıl etkilediğidir.

Konutu biçimlendiren sosyo-kültürel faktörlerin ortaya konmasında bir takım zorluklar vardır. Bina biçimi ve onu etkileyen sosyo-kültürel faktörler arasındaki ilişki, bir modele dayanarak açıklanabilir. Bu model, toplum ve mimarlık ilişkisini açıklar; sadece mimari ürünlere ve sosyal değerlere değil, aynı zamanda mimari değerlere ve sosyal normlara, uygulamalara, ritüellere, davranış kalıplarına ve bunun gibi değerlere de dikkat çeker. Böylelikle model, değerlere ve tercihlere önem vermiş olur.

Kültür ve mimarlık arasındaki ilişkilerin sosyo-fiziksel bir modelini oluşturan Mazumdar & Mazumdar (1994), dört bölümden oluşan bir model sunmuşlardır. Bu model, kültür tarafından seçilen veya tasarlanan mimari ürünler, mimari değerler, sosyal değerler ve sosyal normlar arasındaki bağlantıyı göstermektedir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Mimarlık ve Sosyal Değerler Arasındaki İlişki Modeli

Modelin kolay anlaşılabilmesi için, dolaylı ilişkiler dört aşamada anlatılmıştır. Bu dört bölümden her biri, sorular sorarak farklı bir düzeyde anlayış sağlar. Her bir bölüm ya tanımlanan diğer faktörlerle birlikte direkt olarak ilişkilendirilir, ya da özel mimari ürünlerle direkt ilişkili olmaktan bağımsızdır.

Model dört aşamalı ve esnektir. Buradaki önemli nokta, modeli kapsayan unsur bölümlerinin sayısı değil, daha tamamlanmış bir analize ve anlamaya olanak veren soruların seviye bilincidir. Bazı örneklerde üç aşamalı model uygun olmaktadır. Öyle ki, sosyal değerler veya mimari ürünlerde kendini belli edebilir. Diğer bazı örneklerde tanımlanabilen aşamalar veya faktörler beş veya altı aşamalı olabilir. Sonuç olarak mimari değerleri, sosyal normları ve sosyal değerleri anlamak için model, sosyal değer-mimari ürün olarak iki aşamaya indirgeneceği gibi, beş veya altı aşamaya da genişletilebilir.

Modelde tanımlanan elemanlar, mimarlar ve fiziksel planlar için yararlı olan aşağıdaki sorularla sistematik olarak araştırılabilir:

- Hangi mimari ürünler kullanılıyor?
- Kullanılan mimari ürünlerde ve elemanlarda benzerlik veya birbirlerine üstünlük var mı?
- Hiç kullanılmayan mimari ürünler nelerdir?
- Ürün seçimini sınırlayan mimari değerler nelerdir?
- Bu mimari değerleri etkileyen, sosyal ve davranışsal normlar ve kısıtlamalar nelerdir?
- Uygulamalar, davranışlar ve seçimler hakkındaki sosyal normları etkileyen sosyal değerler nelerdir? Ayrıca mimarların soracağı bir başka soru ise, mimarlığın sosyal değerlerle fonksiyonel, sembolik ve semiyotik olarak uygun olup olmadığıdır (Mazumdar & Mazumdar, 1994).

Bu komplike ilişkileri anlamak için, model statik bir yolla sunulmuştur. Ancak sosyal değerler zamanla değişebilen ve dinamik olan tercihler seti sunduğundan, sosyal değerlerdeki değişimle, sosyal normlarda ve mimari değerlerde de değişim olabilir. Bu da, ürünlerde de değişiklik olabileceği anlamına gelir. Model aynı zamanda çevresel

tasarım amaçlarını sistematik bir biçimde geliştirmek için de kullanılabilir. Böylece belli bir tasarım yaklaşımıyla özel bir tasarım yapılabilir.

Genel anlamda bu tezde kültürün, toplumları, sosyal grupları ve konut mimarlığını etkilediğini ortaya koyduk. Mimari ürünlerin anlamı, kullanımı, doğası, formu ve seçimi toplumdan topluma değişir. Kültür ve fiziksel çevre ilişkisinin soyut ölçüsü vardır. Sosyal değerler, mimarlığı bir çok aşamada ve çeşitli mekanizmalarda etkiler.

Daha önceki çalışmalardan sosyal değerlerin mimarlığı doğrudan etkilediği bilinmektedir. Fakat biz, bu çalışmada kullandığımız model ile sosyal değerlerin yanında, sosyal normları, mimari değerleri ve mimari ürünleri de beraber ele alarak, sosyo-kültürel yaklaşımla modeli detaylandırdık. Böylece sosyal değerlerin değişebilen niteliklerini ve onunla ilgili olan mimari ürünleri analiz ettik.

Modelde, karşılıklı ilişkilerin bir çok gerçeği bulunmaktadır. Bunlardan biri, kültürün ve mimarlığın bağlantılı olduğu yollardan birine dikkat çekmektir. Diğeri, modeli kültür-mimarlık ilişkisinin kolay öğrenilmesine olanak veren bir yöntem olarak görmektir. Bir diğeri ise; modeli tasarım amaçlarının gelişimine bir araç olarak görmektir.

Öncelikle, modelde kullanılan bazı terimlerin tanımları yapılmıştır. Değerler bir düşünce ve inanç sistemi olarak görülmüş ve tercihleri olumlu veya olumsuz olarak etkilemiştir (Rapoport, 1985). Bir grup veya alt grup insanlar olarak toplum, genellikle sınırlı bir coğrafik alanda yer alır ve ortak inanç, tutum, iş alanı ve bunun gibi değerleri paylaşır. Bir toplumun mimari ürünleri, birtakım sosyal değerlerin etkilediği ve sosyal değerlerin, sosyal normların ve mimari değerlerin önemli rol oynadığı bir yöntem olarak görülmektedir. Birbiriyle ilgili bu değerlerin dört aşaması ve seçimler, toplumun mimari ürünün uygunluğu ve seçimi hakkındaki inançlarını etkilemektedir. Bunlar Şekil 4.1. deki doğrunun somut ucunda yer almaktadırlar. Doğrunun somut ucu, değerlerin fiziksel belirtileri olan mimari ürünlerdir. Doğada fikir bazında var olan sosyal değerler ise soyut değerlerdir. Doğrunun soyut ucunda yer alırlar.

Sosyal Değerler

Sosyal değerler kavramsaldırlar. Kültürün düzenlediği; paylaşılan inanç ve fikirler gibi, derin ve oturmuş kanaatlerdir. Bir toplumdaki insanların rollerini ve birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkilerini, insanların dünya görüşlerini, inançlarını ve o toplumla ilgili genel fikirleri içermektedir. Böylece bunlar, insanların rolleriyle ve yaşamın kendisiyle ilgili fikirlere, genel bir rehber oluşturmaktadır. Görünüşe göre ürünlerin seçimine ilişkin bağlantıları azdır ve nadir olarak sosyal değerleri düzenlerler. Ya da bunun muhtemel olmasına rağmen, mimari ürünleri yasaklarlar. Karşılıklı ilişkide bulunan toplumlar ve toplum üyeleri arasındaki görüşmeler, bireylerin sosyalleşmesi açısından da sosyal değerler olarak tanımladığımız terimlerin gelişmesini ve devam etmesini sağlamaktadır. Bu fikirler, daha tanımlanabilir olan sosyal normları doğurur.

Sosyal Normlar

Sosyal normlar daha spesifik bilgiler, fikirler, neyin tercih edileceği konusundaki öğütler ve kurallardır. Aynı zamanda fikirler, beklentiler, ilişkiler ve davranışlar hakkında neyin kabul edilebilir ve neyin tolere edilebilir olduğunu kapsar. Sosyal normlar tolere edilebilecek konuları, yaşam şekline ve amaçlarına yön verecek konuları, çevreye ve diğer insanlara olan davranışları düzenler ve onlara sınır getirir. Toplumdaki yazılmamış, söylenmemiş kuralları, tabuları, kısıtlamaları, davranış modellerini, inançları ve ritüelleri içermektedir. Sosyal normlar, mimari değerlerle ilişkilidir ve bu değerleri etkilemektedir.

Mimari Değerler

Mimari değerler daha tanımlanabilir olgulardır ve daha somutturlar. Sosyal normları ve sosyal değerleri, biçimler şeklinde açıklarlar. Mimari değerler, mimari elemanların ya da mekansal ve mimari uygulamaların seçimini etkileyen değerlerdir.

Mimari Ürünler

Şekil 4.1.deki doğrunun somut ucunda bulunan mimari ürünler bir yapının elemanları ve bileşenleridir. Formları, şekilleri, ebatları, konstrüksüyon malzemelerini, strüktür yapılarını, tasarımları ve konumlarıyla bina içerisindeki objeleri içerir. Benzer mimari elemanların, tasarımların, formların, malzeme ve ürünlerin seçimi, tasarımı ve kullanımı, bunları etkileyen değerlerin varlığını belirtir.

Toplumlar arasında değerler, gelenekler ve inançlar hakkında farklar olduğundan, mimari ürünlerin doğası, formu, seçimi, kullanımı ve anlamları da farklılık göstermektedir.

Mazumdar & Mazumdar (1994), kültür ve mimarlık ilişkisinin sosyo-fiziksel modelini İran'daki evlerde çalışmış; belli başlı ürünlerin nasıl önemli hale geldiğini anlatmışlardır. Modeli geniş aileler, çok evlilik sistemi ve kadının ikinci derecede olan statüsü gibi birtakım sosyal değerlerin, yapı biçimlerini nasıl etkilediğine odaklanarak, İran'daki Müslüman evler aracılığıyla tanımlamışlardır.

Öncelikle İran'da 18. ve 19. yüzyıllardaki Pehlevi öncesi dönem incelenmiştir. Bu dönemin değerleri sosyal değerler, sosyal normlar, mimari değerler ve mimari ürünler olmak üzere dört bölümde çalışılmıştır (Şekil 4.2).

Pehlevi Öncesi Dönem

Sosyal Değerler

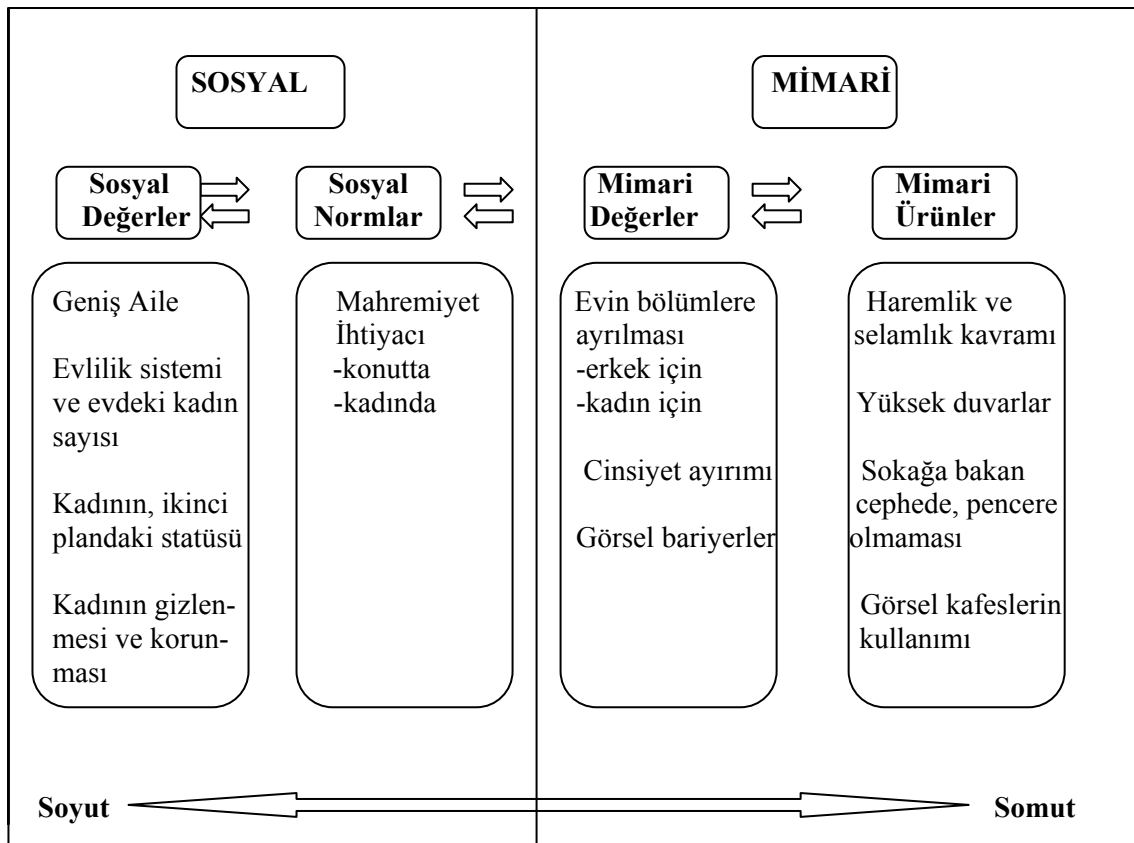
Bu bölümünde, geniş aile, evlilik ve kadının durumu gibi konular incelenmiştir.

Geniş Aile: Mahremiyet konusunu etkileyen bir konudur. Geniş ailelerin sosyal değeri, Müslüman İran'da önemlidir. Büyükanneleler, büyükbabalar, ebeveynler, bekar kardeşler, evlenmemiş çocuklar, genellikle evli çocuklar ve torunlar aynı evde yaşarlar. Böylelikle birkaç jenerasyon aynı evde yaşar. Mimari ürün olarak ev, genelde birkaç aileden oluşur. Böylece ailenin, daha çok odaya ihtiyacı olur. Örneğin bir oğul evlendiğinde, yeni evlilerin babayla birlikte kalması tercih edilmez ve ilave odalar yapılarak sorun çözülür.

Evlilik ve Evdeki Kadın Sayısı: Evlilik, evdeki insan sayısını etkileyen bir faktördür. İran'daki erkekler, aynı anda dört kalıcı ve pek çok geçici kadınla evlenebilirlerdi. Böylelikle evde kadın sayısı artmaktaydı.

Kadının ve Erkeğin Statüsü: Ataerkil aile yapısında, erkeğin güçlü pozisyonu vardır ve evin reisidir. Erkeğin toplumsal rolleri vardır. Kadının rolü ise sadece evdedir. İslamiyet'te, kadınların ve erkeklerin dünyası arasında keskin ayrımlar bulunur. Böylelikle, erkeğin birinci, kadının ise ikinci planda olan statüsü, mahremiyet fikirlerini ve cinsiyet ayırımına dayalı sosyal normları doğurur.

Kadının Gizlenmesi: Kamu alanlarında, namahrem insanlarla karşılaşma ihtimaline karşı, kadınlar peçe takarak, erkeklere görünmek istemezler. Bu, kalabalık ailelerde, aile ilişkilerini korumak için gereklidir.

Şekil 4.2. İran'da Pehlevi Öncesi Dönemde Sosyo-Fiziksel İlişkileri Gösteren Model

Sosyal Normlar

Dönemin sosyal normlar mahremiyet amaçlı olmuştur. İlk olarak, mahremiyet evin içi ve dışı olmak üzere bir ayırım yaratmıştı; evin içi, dışarıdan görülmemeliydi. İkinci olarak mahremiyet, evin içinde de bir takım uygulamalar gerektirdi. Evde, kadın erkek ayırımı olmalı ve özellikle kadınlar erkeklere görünmemeliydi. Genellikle evdeki kadınların erkeklerden gizlenmeleri gereken bazı özel durumlar vardı. Bunlardan biri erkek eğlenceleriydi. Kadınlar ve erkekler ayrı eğlenirlerdi.

Mimari Değerler

Bu sosyal değerler bir takım mimari değerlerin gelişmesine sebep olmuştur. Haremin mahremiyeti ve aktiviteleri, onu evin dışından ve toplumdan ayrı tutmayı gerektirirdi. Mahremiyetle ilgili başka bir mimari ürün, her iki cinsi ayırmaya yarayan bölüntülerdi.

Mimari Ürünler

Mimari değerler iki aşamada gerçekleşti. İlk aşamada haremin mahremiyet gerekliliği, çok az açıklıkla (pencere ve kapı) yüksek duvarların gelişmesine sebep oldu. Böylece “özel” toplumdan ayrıldı. Genelde duvarlar, sokağa bakan cephede olurdu ve evin görülmesinin engellenmesi için çok az açıklık yer alırdı. Eğer pencere olursa, bunlar göz seviyesinin üzerinde ve küçük olurlardı. Giriş kapıları direkt olarak evin içine açılmaz; genellikle bir antreye açılırdı. Evler komşuların üzerinden bakamaz ve birbirlerinden yüksek olamazdı.

İkinci aşamada, kadın mahremiyetinin korunması için evin kullanımında iki bölüm yapıları; haremlik-selamlık. Selamlık evin dışında, eve karşı konumlanan erkekler bölümüyü. Haremlik içeride, evin içine doğru konumlanan kadınlar bölümüyü. Varlıklı ailelerde haremlik-selamlık ayırımı çok keskindi. Selamlıkta misafirler için odalar bulunurdu. Haremlik kadının hayatının geçtiği, çalıştığı, dua ettiği,

komşu ve akraba kadınlarla eğlendiği, vakit geçirdiği bölümdü. Mutfak burasıyla ilintiliydi.

Çalışmada, Pehlevi dönem de ele alınmış; aynı değerler incelenip, değişimler incelenmiştir (Şekil 4.3).

Pehlevi Dönem (1926-1979)

Sosyal Değerler

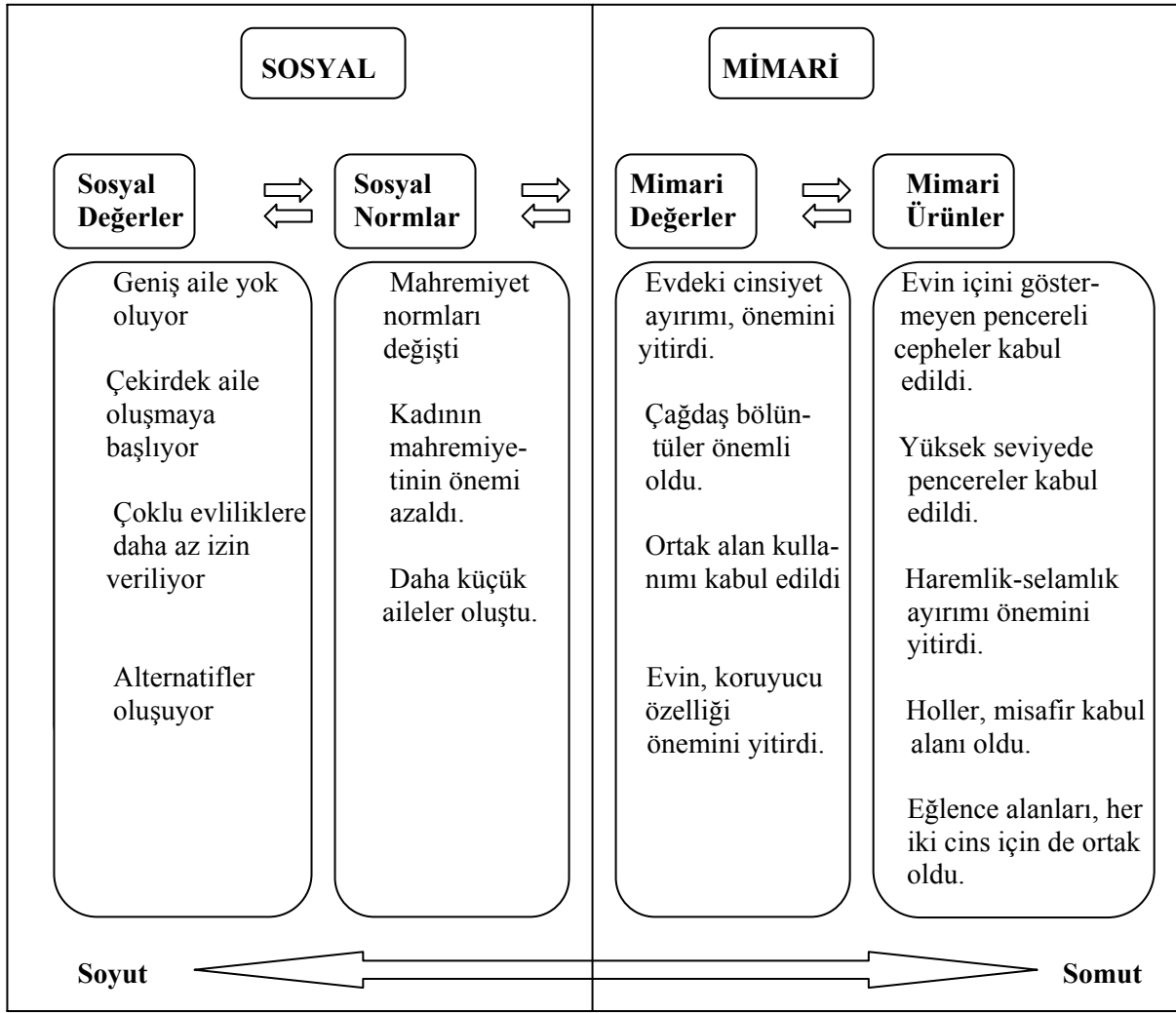
Bu bölümdeki değişiklikler, Pehlevi öncesi dönemdeki model kullanılarak incelenmiştir.

Geniş Aile: Özellikle kentsel bölgelerde aile yapısı çekirdek aile olmaya başladı. Ekonomik sistemdeki değişikliklerle beraber, göçler ve hızlı gelişme, geniş aile yapısını değiştirdi. Yetişkin kardeşler aynı evi paylaşmak istemediler. Büyükanne ve büyükbabalar yine aynı evde kalıp bakılırken, evlenen çocuklar evden ayrıldı. Bayram ve tatillerde bir araya gelindi, ancak ayrı yaşandı.

Evlilik ve Kadın Sayısı: 1970'lerde çok evlilik, yaygınlığını yitirdi ve değerini kaybetti. Böylece evdeki kadın sayısı azaldı.

Kadının Statüsü: Tüm bu değişikliklerle birlikte kadının statüsü de değişti. Kadınlar, eğitim ve iş dünyasına girdiler. Önceki dönemde, evlenme ve boşanma, erkekler için çok kolaydı. Bu dönemde, resmi nikah başladı. Boşanma olayları mahkemeye intikal etti.

Kadının Gizlenmesi: Çekirdek ailelerde evde koca, oğul veya erkek kardeş bulunabileceğinden kadının gizlenme gerekliliği kalktı. Genel olarak toplumda da, kadınların erkeklerden gizlenme konusu önemini yitirdi. Kadınlar giyimlerinde daha açık ve rahat oldular. Peçe kullanımı azaldı.

Şekil 4.3. İran'da Pehlevi Dönemde Sosyo-Fiziksel İlişkileri Gösteren Model

Sosyal Normlar

Mahremiyet konusu da sosyal değerler gibi değişti. Kadının statüsündeki değişim, gizlilik normlarında esnekliğe yol açtı. Kadınlar her zaman gizlenmek zorunda kalmadılar. Sadece bazı durumlarda peçe taktılar. Geniş ailedeki çözümlerle birlikte, ailedeki erkeklerin de sayısı azaldı. Aynı evde yaşayan kuzenler ve arkadaşlar da kalmadığından dolayı, çoklu evlilikler ve evdeki kadın sayısı da azaldı. Bu şartlar altında, küçük çekirdek ailelerde kadın-erkek arası ayırım ve mahremiyet, kritik önemini yitirdi

Mimari Değerler

Değişen sosyal değerler mimari değerlere de yansdı. Ev içinde cinsiyet ayırımına dayanan değerler önemini yitirdi. Önceki dönemde kadın ve erkeği ayıran eğlenceler, ortak alanda düzenlendi. Eğer istenirse ya da gerekli olduğu zamanlarda ayrı yapıldı.

Evin dışarıya tamamen kapanması da önemini yitirdi. Bu değişimlerin bir başka yansıması da, mahremiyet konusunda evin farklı öneme sahip bölgelerinde oldu. Örneğin yatak odalarının mahremiyet gereksinimi, artık koruyucuları olmadığı için arttı.

Mimari Ürünler

Sosyal ve mimari değerlerdeki değişimler, mimari ürünlere yansdı. Kullanılan bazı ürünler kaldırıldı; yerine yenileri getirildi. Evin içinin korunmasında; pencerelere izin verildi; ancak göz seviyesinin üstünde konumlandırıldı. Tamamen kapalı ve penceresiz duvarlar, yerini manzara ve aydınlık için oluşturulan açıklıklara bıraktı. Böylelikle cephelerde pencereler görülmeye başlandı.

Benzer şekilde evin içersinin görünmesini engelleyen girişler, bir hol haline dönüştü. Bu bölüm, misafir kabul etmek için de kullanıldı. Haremlik-selamlık ayırımının fiziksel ve sembolik anlamları azaldı. Mahremiyeti sağlamak için görsel kafesler kullanıldı. Genelde yatak odası gibi evin mahremiyet isteyen bölümleri bu şekilde korundu.

Mazumdar & Mazumdar'ın (1994) modelini kullanan Soliman'a göre (1991), sosyal değerler ve çevrenin şekli arasındaki bağlantıyı kurmak kolay olmamaktadır. Dini değerler ve öğretiler, bazen sosyal değerler olarak nitelendirilirler ve bu da mimari değerlere yansır. Soliman'ın çalışmasında dinin bir inanç olmaktan öte, günlük davranışları belirlediği ve bir yaşam felsefesi haline geldiği Suudi Arabistan' da, 1970'lerin başında başlayan sosyal değişimler anlatılmıştır. Hem şehir ölçeğinde bir çok yapıya hem de konut tasarımlarına yansıyan bu değişimler, dini değerler, komşuluk ilişkileri ve aile değerleri gibi sosyo-kültürel alanlarda olduğu gibi, ekonomi, eğitim ve teknoloji gibi sosyo-ekonomik alanlarda da farklılık göstermiştir. Bu doğrultuda

konutlar geleneksel evreden çıkıp, modern evre olarak adlandırılan değişim süreci içerisindeki tasarım ölçütlerine uygunluk göstererek planlanmıştır. Çalışma kapsamında Mazumdar'ın mimarlık ve sosyal değerler arasındaki ilişkiyi gösteren modeli Şekil1. deki modeli kullanılmıştır.

1970'lerin başında başlayan Suudi Arabistan'daki sosyal değişim, petrol gelirinin artması, ulusal ekonomide büyüme ve gelişmeye neden olmuştur. Çevresel ve sosyal değişimin etkileri iki türdür:

1. Dinin ve günlük yaşamın yoğun etkisi,
2. Değişimin başladığı ve yönlendirdiği alanların gücü

Devlet tarafından programlanan ve finanse edilen bu değişim, toplum tarafından hemen kabul görerek modern bir toplum yaratmıştır. Değişimin kabul edilmesi, yeni bir çevrenin nasıl olacağı konusundaki alternatiflerle sonuçlanmıştır. Bu alternatifler de yerel yerleşmeler ve yerel mimarlığı etkilemiştir. 5 Yıllık kalkınma planlarıyla bu değişim uygulanmıştır. Kalkınma planları, yol, havaalanı, iletişim şebekeleri, okul, fabrika, hastane ve konut gibi bir çok temel alanda yapılan yeniliklerle kendini göstermiştir. Soliman'ın bu çalışması, sosyo-ekonomik değişimlerin çevreyi ve toplumu nasıl etkilediğine ışık tutmaktadır. Sosyo-ekonomik değişim ve bunu takip eden çevresel değişimler toplumları etkilemektedir.

Çalışmada özet olarak değinilen üç nokta şu şekildedir:

1. Suudi Arabistan toplumunda görülen değişimin büyüklüğü ve bunun önemli bir adım olduğu
2. Suudi Arabistan modelinin sosyo-ekonomik ve çevresel ilişkiler açısından anlaşılması
3. Suudi Arabistan'daki İslami kuralların ve dini kaynakların baskısı altında, toplumsal değerlerin devam eden ve alışılmamış etkilerinin büyümesi

Sosyo-ekonomik değişimler, günlük yaşamda büyük değişikliklere sebep olmaktadır. Değerler ve mimari ürünler arasındaki ilişki çok belirgindir. Buradaki amaç, sosyal değerler ve mimari ürünler arasında, Suudi Arabistan'ın modern ve geleneksel

kabullerini analiz ederek bağlantı kurmaktır. Bir çok çevrede davranışlar genel olarak, kültürel ve ekonomik sebeplerle açıklanırlar. Ancak yapılan son araştırmalarda davranışların fiziksel çevre tarafından da etkilendiği görülmektedir.

Çalışmada, geleneksel ve modern aşamalar geçiren konutlar çalışılmıştır. Bu konutlar daha önceki çalışmalardan alınan ve fonksiyonel özellikleri incelenen örneklerdir. Geleneksel ve modern konutlar arasındaki tasarım ve genel planlama farklılıkları Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

	Geleneksel Konut	Modern Konut
<u>Model</u>	Diğer evlerle birlikte iç içe	Ayrı bir düzende, komşudan yoldan vs.. ayrılmış
<u>Ebat</u>	Küçük	Büyük
<u>Açık Alan</u>	Özel bir avlu var	Göz seviyesinde bir duvarla sınırlandırılmış bahçe
<u>Strüktür</u>	Kerpiç yığma duvar	Beton takviyeli blok duvar
<u>Çatı</u>	Ahşap,saman ve çamur	Beton takviyeli
<u>Pencereler</u>	Mahremiyet ve ışık sağlamak için küçük sokak pencereleri	Evin her kenarında geniş pencere kullanımı
<u>Kullanıcılar</u>	Tek veya geniş aile	Tek aile
<u>Donatılar ve konfor:</u> Geleneksel evlerde yeterli donatı yoktur. Tüm konfor, araç, gereç ve sabit elemanlardan yoksundur. Modern konutlarda ise, ankastre ürünler ve tüm donatılar mevcuttur.		
<u>Oda kullanımları:</u> Geleneksel evlerde odaların özel isimleri yokken, modern konutlarda her oda özel bir kullanım için tasarlanmıştır.		
<u>Güvenlik:</u> Modern evlere kıyasla geleneksel konutlar, strüktürleri itibariyle daha az güvenli olurlar çünkü yağmur, rüzgar ve yangın gibi etkiler karşısında yeteri kadar dayanıklı olmayabilirler.		

Tablo 4.1. Geleneksel ve Modern Konutlar Arasında, Genel Planlama ve Tasarım Farkları (Soliman 1991)

4.1. Sosyo-Fiziksel Modelin Geleneksel Edirne Evinde Uygulanması

Geleneksel Edirne konutlarını biçimlendiren sosyo-kültürel faktörler, kültür-mimarlık-sosyal değerler ilişkisini gösteren Mazumdar & Mazumdar'ın (1994) modeli kullanılarak, tez kapsamında seçilen iki örnek üzerinde uygulandı.

Seçilen konutların ilki Karanfiloğlu mahallesinde yer alan Ayten Akbal evidir. Ev, bugünkü sahipleri tarafından 1924 yılından sonra kullanılmıştır. Evin önceki sahibi Miralay Fethi Beydi. İnceleme iki döneme ayrılmıştır:

- 1924 Öncesi Dönem
- 1924 Sonrası Dönem

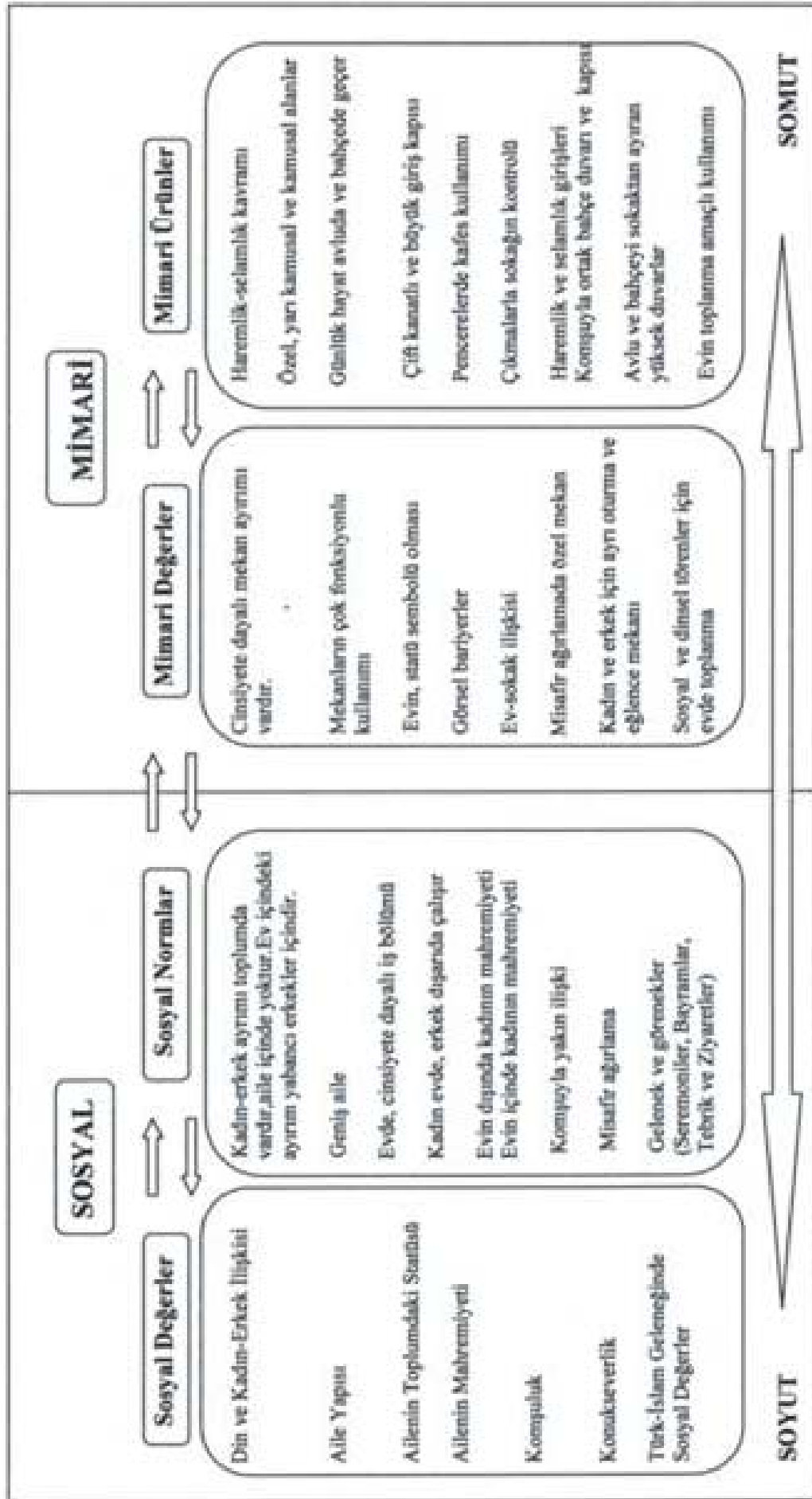
Seçilen ikinci konut ise, Kıyık Caddesinde yer alan Şinasi Dörtok evidir. Ev, bugünkü sahipleri tarafından 1929 yılından sonra kullanılmıştır. Evin önceki sahibi Ermeni Doktor Artin Beydi. Bu evde de inceleme iki döneme ayrılmıştır:

- 1929 Öncesi Dönem
- 1929 Sonrası Dönem

4.1.1. Örnek.1 : Ayten Akbal Evi

a) 1924 Öncesi Dönem (Miralay Fethi Bey Evi)

1924 öncesi dönemde sosyal değerler, sosyal normlar, mimari değerler ve mimari ürünler olmak üzere dört faktör incelenmiştir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. 1924 Öncesi Dönem (Miralay Fethi Bey Evi)

Sosyal Değerler

Odaklandığımız sosyal değerlerin temel özellikleri, din ve kadın erkek ilişkileri, aile yapısı, ailenin toplumdaki statüsü, ailenin mahremiyeti, komşuluk ilişkileri, konukseverlik ve Türk-İslam geleneğindeki sosyal değerlerdir.

Din ile Kadın-Erkek İlişkileri

İslam dini sadece bir inanç değil, aynı zamanda dinsel aktiviteleri ve günlük davranışları belirleyen bir yaşam felsefesidir.

Dini uygulamalarda, erkeklerin camide cemaate katılarak ibadet etmeleri bir zorunluluktur. Kadınların camiye gitme zorunlulukları yoktur. Gitmeleri durumunda camide, erkeklerden ayrı ve onların göremeyeceği bir bölümde otururlar. İslam erkeklerin toplu olarak ibadet etmelerini ve Cuma namazlarına katılmalarını zorunlu kılar. Eğer bu toplu ibadete katılmazlarsa, evde de ibadet edilebilir.

Türk-İslam geleneğinde erkek ailenin başı ve hürmete layık kişi olarak kabul edilir. Aile reisliğinde ailenin geçimin sağlamak ve onları her türlü dış etkilere korumak görevi olduğundan, erkeğe büyük sorumluluk düşer. Erkekler kadınlarla iyi geçinmek ve onların haklarını korumakla da yükümlüdür. Kadının görevi ise ev işlerini yapmak, çocukları yetiştirmek, gerek olduğunda dışarıda çalışmayı yüklenerek kocasına yardımcı olmaktır.

Erkeklerin dışarıda çalışması ve kadınların çoğunlukla evde olması nedeniyle, erkekler aile dışında kadınsız bir dünyada yaşarlardı. Kadın ve erkek toplumsal olaylarda bir araya gelmezdi; toplumsal cinsiyete dayanan ayırım vardı. Örneğin sünnet düğünleri, nişan, evlenme törenleri, kına geceleri ve ev eğlenceleri kadın ve erkek gruplar için ayrı ayrı yapılırdı.

Aile Yapısı

Geleneksel toplumun temelini teşkil eden geniş ailede yaşlı anne ve baba, evli bütün çocukları ya da en az bir evli çocuğu (karıları ve çocuklarıyla beraber), babanın

evli olmayan kardeşleri olmak üzere üç nesil bir çatı altında yaşardı. Geniş aile tek soy çizgisine (erkek soyu) yani baba egemenliğine dayanırdı. Karı-koca akrabalığından ziyade, ebeveyn-çocuk akrabalığının genişlemesiyle oluşmuş iki veya daha fazla çekirdek ailenin bir araya geliş şekli olarak da ifade edilirdi. Geniş ailede yaşlanan anne ve babanın, anlaşılabildiği oğullarından birisiyle ve genellikle de küçük oğluyla kalarak ömürlerinin geri kalan kısımlarını birlikte geçirmeleri gelenekselleşmişti.

1924 öncesi dönemdeki geleneksel Türk ailesinin özelliği, ailenin kendi başına yeterli bir ekonomik birim olmasıydı. Ailedeki bireyler “aile işletmesi”nin varlığını sürdürebilmek için çalışırlardı. Yeni kuşakların sosyalleşmesinden ve eğitiminden sadece anne-baba değil, ailedeki tüm yetişkinler sorumluydu; çocuklar geniş bir akrabalık sistemiyle karşılaşırlardı. Çocuklara mesleki eğitim ve öğretim aile tarafından verilirdi. Ailenin sosyal güvenliğini sağlayan aile bireyleriydi. Özellikle yaşlıların ölene kadar bakımını aile sağlardı. Dini inançların ve toplumsal değerlerin öğretilmesi büyük ailede daha kolaydı. Ailede üyelerin üreme-çoğalma, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını sağlayacak ortam hazırlanırdı. Örneğin ebeveynlerden birinin ölümü halinde, ölenin yerine geçecek kardeş, abla ve ağabey daima bulunurdu. Evlilik çağına gelen çocukların evlendirilmesini de aile sağlardı.

Ailenin Toplumdaki Statüsü

Ailenin statüsü, ekonomik ve sosyal konumuyla belirlenirdi. Özellikle aile soyunun uzun geçmişi olması ve geniş olması önemliydi. Çünkü aile üyelerinin sosyal statüleri ve ona ait prestijleri, geniş aile tipinin o toplumdaki konumuyla ilgiliydi. Örneğin geniş aile tipinin yaygın olduğu kırsal alanda sık sık rastlanan “Kimlerdensiniz?” sorusu, aslında fertlerin sosyal statüsü ile prestijini öğrenmeye yönelikti. Aile reisinin yaptığı iş, ailenin sosyal konumunu belirlerdi. Örneğin askeri sınıf, memur sınıf, tüccarlar gibi..

Kadının aile içinde ferdiyet gücünün olması Türk-İslam geleneğinin gereği idi. Ailede kadın önemli bir mevkiye sahipti. Çocuğun eğitiminde ve aile kararlarında büyük oranda söz sahibiydi. Ailede kadına duyulan saygıyla beraber, eş ve aile reisi olan erkeğe bağlılık ve dayanışma da geleneğin bir gereği idi. Aile içinde kadına verilen

değer aynı zamanda ailenin toplumdaki statüsünü de etkilerdi. Edirne toplumunda çok evlilik yoktu; hoş karşılanmaz ve ayıplanırdı.

Ailenin Mahremiyeti

Ailenin ve aile bireylerinin mahremiyeti ve mahremiyetin korunması, dini temele dayanırdı. Geleneksel geniş ailede, konutta yaşayan iki-üç neslin kendi aralarında keskin kadın-erkek ayrımı yoktu. Fakat evin dışındakilere karşı ailenin mahremiyetinin sağlanması önemliydi. Toplumda kadın ve erkek arasındaki keskin ayırmada, kadınlar yabancı erkeklerden korunur, gizlenir ve temasları azalırdı. Çünkü kadınlar ancak ailede akraba veya komşu erkekler tarafından görülebilirlerdi. Kadınlar ev dışında namahrem yerlerini örterek yabancı erkeklerden gizlenirlerdi. Örneğin sokağa çıkarken kadınlar peçe ile örtünürlerdi.

Evin içi sokaktan ayrılırdı çünkü iç mekanın korunması gerekirdi. Bu yüzden hem evi çevreleyen bahçe hem de ev dış etkilerden korunurdu. Kapı, pencere ve duvarların stratejik olarak düzenlenmesiyle, evin içinin görülebilmesi kısıtlanırdı. Kadının gizlenmesi gerektiğinden, kapıya gelen yabancıya önce seslenilir; kim olduğu anlaşıldıktan sonra kapı açılırdı.

Gelen erkek misafirleri ağırlamak için, ev içinde ayrı bir kabul mekanı olan selamlık kullanılırdı. Haremlik ise evin iç kısmına yönelikti. Kadınların oturdukları, misafirlerini ağırladıkları, ev işlerini gördükleri ve yardımlaştıkları mekanlardı. Haremlik-selamlık bölümlerinin varlığı ve büyüklüğü, ev halkının ekonomik gelirine ve zenginliğine göre değişirdi. Öyle ki, fakir ve orta halli ailelerde haremlik-selamlık bölümleri yoktu; ayrı bir misafir odası kullanılırdı. Yabancı erkek misafirler selamlıktan öte geçmezlerdi. Sokaktan eve girişleri ayrı bir yerden düzenlenirdi.

Komşuluk

Türk toplumunda aileden sonra en yakın sosyal çevreyi komşular oluşturur. Komşuluk dayanışma ve yardımlaşma sembolüdür. İyi ve kötü günlerde bir arada

bulunmak, normal zamanda ziyaretleşmek, birbirlerinin sırlarını saklamak, komşunun mülkünü satın almada öncelik hakkına sahip olmak gibi bir dizi hak ve sorumluluk vardır. İslam inancında da iyi komşuluk ilişkileri kurmak peygamberimiz tarafından da ayet ve hadislerle buyrulmuştur.

Konukseverlik

Misafir kabulü, Türk toplumunun en önemli geleneği ve göreneğidir. Konukseverliğin anlamı, misafirlerin hoş karşılanması, onlara yiyecek ve içecek ikram edilmesi, en iyi imkanlar sunularak evlerindeki gibi rahatlığının sağlanması, hoşça vakit geçirilerek onların eğlendirilmesidir. Misafirlerin kabulü için evde özel bir mekan ayrılır ve evin diğer mekanlarına göre daha iyi dekore edilir.

Türk-İslam Geleneğinde Sosyal Değerler

Sosyal değerler toplumun kendi kültürü çerçevesinde paylaştığı inançları, insanların birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkileri, dünya görüşleri ve kendi toplumlarıyla ilgili fikirleri kapsar. Toplumun ve toplum üyelerinin karşılıklı ilişkileri, bireyin sosyalleşmesi açısından, sosyal değer olarak benimsenen kavramların gelişmesini ve devam etmesini sağlar. Toplumun zaman içinde meydana gelen ve toplum içinde kabul gören maddi ve manevi alışkanlıkları olan örf ve adetler, toplum hayatının sürekliliği ve uyumu için gereklidir.

Türk-İslam yaşam tarzındaki sosyal değerler, evlilik, cenaze, sünnet, doğum ve dini bayramlardır. Toplumun evlenme, cenaze ve sünnet gibi özel seremonileri için bir takım gelenekleri vardır. Bunlardan en önemlisi evlenme gelenek ve görenekleridir.

Evlenme ile ilgili gelenek ve görenekler kuşaktan kuşağa geçerek gelenekselleşmiştir. Özellikle inanca dayalı olarak yapılan çeşitli kuralları, bu geleneği daha da kutsallaştırmıştır.

Ölüm ve cenazelerde de yine inanca dayanan gelenekler hüküm sürer. Ailenin akraba ve komşularının cenazeye olan görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklar seremonilerle yerine getirilir.

Diğer bir sosyal olay da, evde yapılan doğumlardır. Bu da komşu ve akrabaları bir araya getiren önemli seremoniler arasındadır.

Dini bayramlar, eş, dost ve akrabanın karşılıklı ziyaretlerde bulunduğu ve yine inanca dayalı olarak uygulanan gelenekler arasındadır.

Sosyal Normlar

Sosyal normlar, mahremiyet amaçlı olmuştur. Evin dışında cinsiyete dayalı keskin ayrımlar olduğundan, toplum içerisinde yabancı bir erkeğin kadınlarla bir arada bulunması uygun görülmezdi. Kadınlar, namahrem kişilerden gizlenirler; ancak aile içinde cinsiyete dayalı ayırım yapılmazdı. Özellikle aileden olan yakın derecede akrabalarından ve yakın komşulardan olan kadınlarla erkekler bir arada bulunabilirlerdi. Ev içinde yabancı erkeğin bulunması da kadının gizlenmesini gerektirirdi.

Geniş ailede aile bireylerinin rollerine dayalı iş bölümü vardı. Bu iş bölümüne göre kadın evin içinden, erkek ise evin dışından sorumluydu.

Komşular arasında yardımlaşma ön plandaydı. Ev işleri komşu kadınlarla birlikte evde yapılırdı. Misafir ağırlamak önemli bir değerdi; ikram yapılır ve misafirler hoş tutulurdu. Evlilik, cenaze, sünnet, doğum ve dini bayramlar gibi tebrik ve ziyaretlerin seremonileri ve ritüelleri evde yapılırdı. Bu toplantılarda kadın ve erkekler ayrı mekanlarda bulunurlardı.

Mimari Değerler

Cinsiyete dayalı mekan ayırımı olmadığından evin içinde kadın ve erkeğe ayrılan bölümler yoktu. Sadece gelen erkek misafirleri ağırlamak için selamlık bölümü bulunurdu. Haremlik olarak kullanılan alan ise kadınların günlük yaşamlarını geçirdikleri ve kadın misafirlerini ağırladıkları bölümdü.

Eve sokaktan direkt olarak girilmezdi çünkü evin ve kadının mahremiyeti önemliydi. Dolayısıyla evin iki girişi vardı. Sokaktan ulaşılan evin ana giriş kapısı selamlığa açılırdı. Yan sokaktan yapılan diğer giriş ise avluya açılır ve aile bireyleri tarafından haremlik girişi olarak kullanılırdı. Ana giriş kapısı büyüklüğü, şekli ve sokakla ilişkisi, ailenin statüsünü sembolize ederdi.

Toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin ayrılması öngörüldüğünden, evde ailenin ve kadının mahremiyeti için görsel bariyerler kullanılırdı. Geniş aile olması sebebiyle, çok sayıda odaya ihtiyaç vardı. Günlük yaşamda kullanılan oda çok fonksiyonluydu.

Günlük yaşam avlu ve bahçede geçerdi. Komşuluk ilişkileri güçlüydü. Yan komşuyla ortak bahçe duvarı mevcuttu. Misafire özel önem verildiği için, ayrı mekan hazırlanırdı. Misafir ağırlanan odanın veya bölümün dekoru, mobilyası ve tüm eşyaları özeldi. Evin diğer odalarından daha iyi dekore edilmiş bir mekandı.

Sosyal ve dinsel törenler evde yapılırdı. Bu törenler sırasında, yakın akraba ve komşu kadınlarla erkekler bir arada bulunabilirdi. Evde yabancı erkeklerin bulunması durumunda, ayrı mekanlarda da toplanırlardı. Sofa bir geçit alanı olmakla beraber, aynı zamanda toplanma mekanıydı. Bayramlaşma, dinin gerektirdiği namaz ve dualarla, erkekler tarafından camide yapıldıktan sonra, aile ile birlikte evde devam etmekteydi.

Mimari Ürünler

Eve gelen yabancı erkekler için evde haremlik-selamlık ayırımı yapılırdı. Zemin katta yer alan misafir odası, erkekler tarafından selamlık olarak kullanılırdı. Evin iki girişi vardı. Bunlardan biri, kadının ve evin mahremiyetini sağlamak için erkek misafirlerin kullandığı, sokaktan direkt olarak yapılan selamlık girişiydi. Bu giriş sokak kotundan yedi basamakla yükseltilmiş, tek yandan merdivenli ve bir niş ile içeri çekilmiş çift kanatlı büyük bir ahşap kapıyla yapılırdı. Diğer giriş ise, evin ve kadının mahremiyetini korumak için yan sokaktan yapılır ve bu giriş önce avluya açılırdı. Avludan geçilerek evin haremlik olarak kullanılan kısmına girilirdi. Ana giriş kapısının açıldığı bölümde yer alan giriş holü, ayakkabı çıkarmak, palto gibi eşyaları giyip çıkarmak amacıyla kullanılırdı. Bu bölüm sofadan bir veya iki basamaktan oluşan bir kot farkıyla ayrılmıştı.

Odalar, ailenin yaşam tarzına bağlı olarak kullanılırdı. Geniş aile olması nedeniyle çok sayıda odaya ihtiyaç vardı. Günlük yaşamın geçtiği oda çok fonksiyonlu olup, aynı zamanda oturma, yemek yeme ve uyuma eylemleri için de kullanılırdı. Ailede, evlenen erkek çocuk için, büyükanne ve büyükbaba için ayrı odalar bulunurdu.

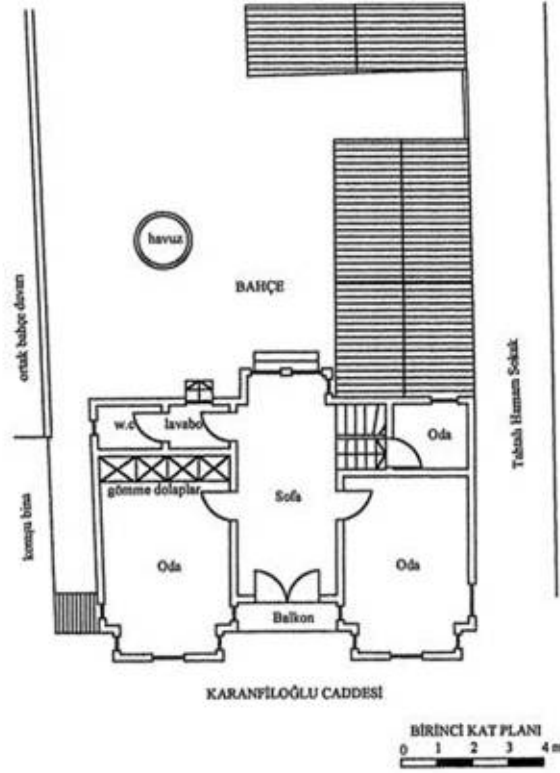
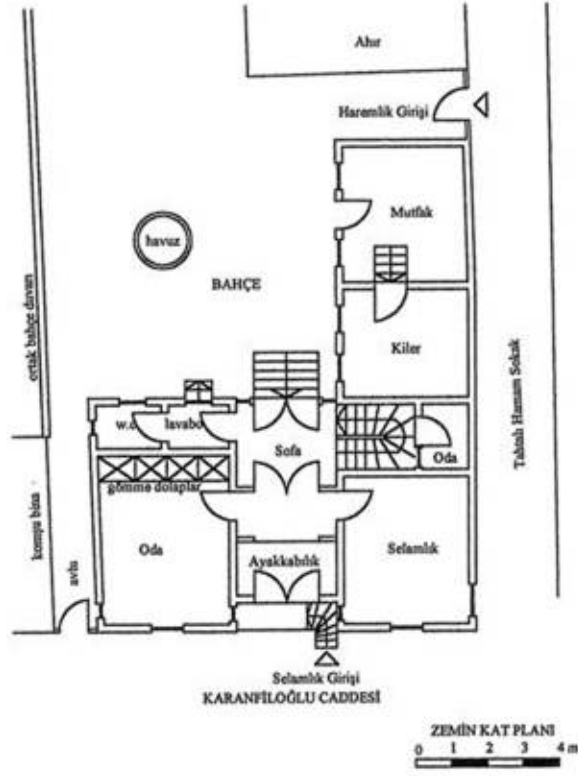
Evin ve kadının mahremiyetinin korunmasında, evin içinin dışarıdan görülmemesi için hem zemin kat pencerelerinde hem de birinci kat pencerelerinde kafes kullanılmıştı. Ancak evin sokak ile ilişkisini sağlamak, sokağı kontrol etmek ve kapıya gelenin kim olduğunu görebilmek için, birinci katta çıkmalar ve çıkma pencereleri kullanılmıştı.

Dini inanç gereği abdest alınan yerin, kirli kısım olan tuvaletten ayrılması gerekirdi. Bu ayırım bir kapı ile sağlanmıştı. Evin zemin katında ve birinci katında yer alan lavabo-w.c mekanlarında abdest alınır, ve bu kısımlar bir kapı ile ayrılırdı. Odalarda yer alan gömme dolaplar içerisinde yer alan gusülhaneler, boy abdesti almak için kullanılırdı, haftalık temizlik için ise, mahalle hamamlarına gidilirdi.

Günlük yaşam avluda geçtiği için, mutfak ve kiler de bahçede yer alırdı. Hazırlanan yemekler buradan odalara servis edilirdi. Mutfak servis mekanı olduğu için kirli kısım olarak kabul edilirken, odalar temiz kısım olarak kabul edilirdi.

Seremoniler ve eğlenceler sofada ve birinci katta kadınlar arasında yapılırdı. Odalar ve sofalar bayram ziyaret ve tebriklerinde ailenin akraba ve komşuların toplandığı mekanlardı. Doğumdan sonra tebrik ve yardım için gelen kadınlar, anne ve bebek için hazırlanmış yatağın bulunduğu odada kabul edilirdi. Aynı şekilde evin süslenen bir odasına veya bahçeye kurulan sünnet yatağındaki sünnet çocuğunu ziyarete gelenler hediye getiriler ve yatağın olduğu mekanda kabul edilirdi. Düğün ve ev eğlenceleri erkek ve kadınlar için farklı zamanlarda; evin avlu, sofa ve diğer mekanlarında yapılırdı.

1924 Öncesi dönemde, Miralay Fethi bey evinin planları Şekil 4.5'te gösterilmiştir.

Şekil 4.5. Miralay Fethi Bey Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları

b) 1924 Sonrası Dönem (Aksüt Ailesi Evi)

Sosyal Değerler

1924 sonrası dönemin sosyal değerleri din ile kadın-erkek ilişkileri, geniş ailede çözülme/çekirdek aileye dönüşüm, kadının toplumdaki statüsünün yükselmesi, aile mahremiyetindeki anlayış değişikliği, komşuluk ilişkileri, konukseverlik ve Türk-İslam geleneğindeki sosyal değerlerdir (Şekil 4.6).

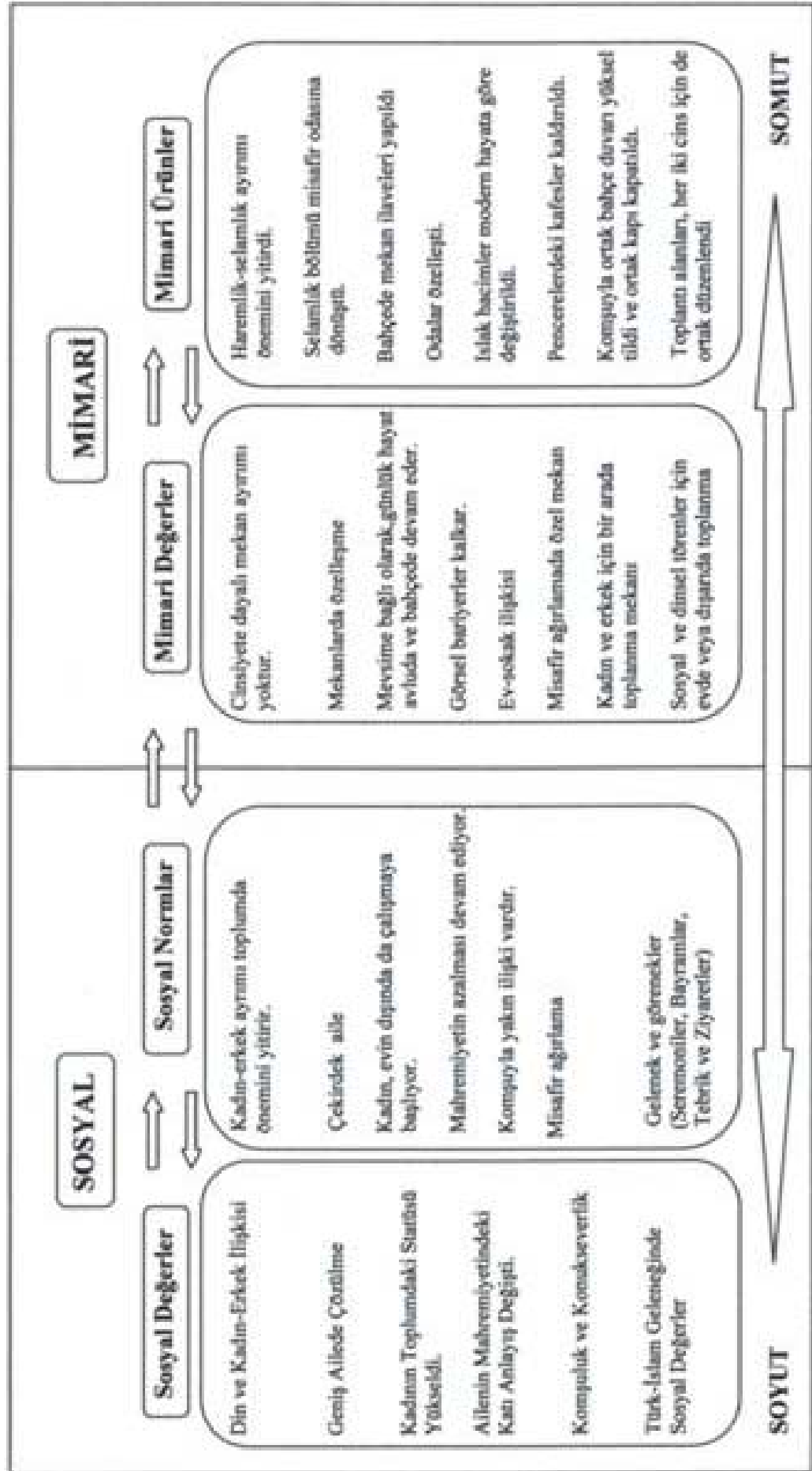
Din ile Kadın-Erkek İlişkileri

1924 öncesi dönemde olduğu gibi, din günlük hayatın içinde yer almaktaydı. Kadınlar modern hayatla beraber dışarıda da çalışmaya başlayarak, hayatı paylaşırlardı. Kadın ve erkek toplumsal olaylarda artık bir araya gelirlerdi. Toplumsal cinsiyet ayrımı daha da azalmıştı. Örneğin sünnet, nişan ve evlenme gibi törenlerde, kadın ve erkekler bir arada bulunurlardı. Çok az törende cinsiyet ayrımı yapılırdı. Örneğin, kına gecesi gibi geleneksel gecelerde, kadınlar ve erkekler ayrı mekanlarda bulunurdu.

Geniş Ailede Çözülme / Çekirdek Aileye Dönüşüm

Bu dönemin başlangıcında geniş aile devam etmiş fakat zaman içinde ailede çözümler olarak günümüzde çekirdek aileye dönüşmüştü. Evlenen oğullar başka evde otursalar bile, ailede dayanışma devam etmekteydi. Örneğin evlenen oğul iş için başka bir şehre gittiğinde ailesini, geçici bir süre için baba evine taşımıştı.

Karı-koca ve ebeveyn olarak tanımlanan bir kadını, bir erkeği ve onların çocukları olan gençleri içeren bir aile, aslında eskiden beri devam eden ve temel aile tipi olan çekirdek ailedir. Öyle ki, geniş ailenin ikiden fazla çekirdek aileden meydana geldiğini söylemiştik. Yani çekirdek aile tek başına ya da geniş ailenin birleşik tiplerinden birini oluşturan bir temel birim olarak tüm toplumlarda görülmüştür.

Şekil 4.6. 1924 Sonrası Dönem (Aksoy Ailesi Evi)

Bu dönemde kırsal bölgelerde geniş aile, kentsel bölgelerde çekirdek aile görülmektedir. Özellikle sanayileşmeyle beraber kadın da dışarıda çalışma hayatına katılmıştır. Kadın kocasıyla aynı işi yaptığı gibi, farklı meslekten de olabilir. Kadın kendi statüsünü kendi elde etmektedir. Ancak yine de kocanın statüsünün, ailenin toplumdaki statüsünü belirleme özelliği kaybolmamaktadır.

Bu tip ailede kadın ve yetişkinler söz sahibidirler ve ailede kararlara katılma hakları eşittir. Çekirdek ailede, geniş ailede olduğu gibi dayanışma ve bağlılık ayrı evlerde yaşansa bile devam etmektedir. Evde anne-babanın ebeveynleri de bulunabilir.

Kadının Toplumdaki Statüsünün Yükselmesi

Bu dönemde ailenin toplumdaki statüsü, ailenin ekonomik ve sosyal konumuyla belirlenirdi. Geniş ailedeki gibi, ailenin soyu ve konumu önemliydi. Ayrıca kadının aile içindeki kişisel gücüyle beraber dışarıda çalışmasıyla, eğitimi ve ekonomik gücünün artmasıyla kadının statüsünü; dolayısıyla ailenin statüsü de yükselmişti.

Dönemin başında aile reisi olan erkek, günümüzdeki hukuksal düzenlemelerle aile reisliğini kadınla paylaşmaktadır. Evin hanımı çalışmasa bile, eğitiminin artmasıyla, geleneksel ev işlerinin yanı sıra sosyal yaşamı da düzenlemektedir. Ailedeki kız çocuklarının da eğitiminin artması ve çalışmaları da ailedeki ekonomik ve sosyal refahı yükselmiştir. Bunun yanı sıra babanın geleneksel rolü günlük yaşamda halen devam etmektedir.

Ailenin Mahremiyetindeki Anlayış Değişikliği

Dönemden sonra ve günümüze kadar, kadın ve erkek arasındaki keskin ayrımlar yoktur. Kadının hem ev içinde hem de ev dışında erkeklerden gizlenme gerekliliği tamamen kalkmıştır. Kadınların yabancı erkeklerden gizlenmek için kullandıkları peçe çok nadir görülmektedir. Kadınların başörtü kullanmaları geleneksel bir davranıştır.

Evin içinin dışarıdan görülmemesi gerekliliği önemini yitirmiştir. Gelen erkek misafirler için kullanılan selamlık kalkmış, her iki cinsin kabul edildiği misafir odasına

dönüşmüştür. Eve girişlerde cinsiyete dayalı olan ayırım da kalkmıştır. Kadının mahremiyeti azaldığı için evin hanımı, kapıya gelen yabancıya gizlenmeden kapıyı açmaktadır.

Komşuluk İlişkileri ve Konukseverlik

Komşuluktaki dayanışma ve yardımlaşma anlayışı devam etmekle beraber, toplumdaki hızlı değişim, mahallelerdeki ailelerin taşınmaları ve yeni taşınan ailelerin gelmesi nedeniyle, komşuluk bağlarında zayıflıklar görülmektedir. Eskiden mahallede uzun süre beraber olduğundan herkes birbirini tanırdı. Günümüzde ancak yerli olanlar, geçmişteki bağları nedeniyle birbirlerini tanımaktadır ve yakın komşularla ilişki devam etmektedir.

Geleneksel mahallelerde başlayan apartmanlaşma öncesi dönemde (1970 öncesi), mahalledeki dayanışma ve paylaşım eski geleneksel anlayışını sürdürüyordu. Örneğin mahalle çeşmesi uzak olduğundan komşuluk gereği, evin bahçesindeki çeşme bütün gün komşulara açıktı. Bu mahallelerdeki yerli halkın yeni yerleşim yerlerine taşınmalarıyla boşalan evlere gelen ailelerle tanışılabilir, geçmişten gelen tanışıklık olmadığı için, komşuluk bağları zayıftır. Öyle ki, evin eski komşu bina ile arasında bulunan ortak bahçe duvarı yükseltilmiş, bu duvardaki kapı kapatılarak yan komşuyla ilişki tamamen kesilmişti. Konukseverlik geleneği devam ederek, eve gelen misafirler ayrı bir mekanda ağırlanırdı.

Türk – İslam Geleneğindeki Sosyal Değerler

Geleneksel sosyal değerlerden evlilik, cenaze, sünnet, düğün ve dini bayramlar önemli değerlerdir. Bunların gerektirdiği seremoniler ve ritüeller devam ederken, yapıma biçimlerinde ve yapıldıkları mekanlarda, modern yaşantıya bağlı olarak değişiklikler olmuştur.

Sosyal Normlar

Mahremiyet amaçlı olan sosyal normlar değişmiştir. Evin dışında cinsiyete dayalı var olan keskin ayırım kalkmıştır. Kadınlar toplum hayatına gizlenmeden, açık bir şekilde katılırlar. Evin içinde yabancı erkeğin bulunması durumunda ise kadının gizlenmesi gerekliliği yoktur.

Geniş aile çözülerek çekirdek aileye dönüşmüştür. Çekirdek ailede kadın-erkek eşitliği vardır ve kadın çalışma hayatına katılarak toplumdaki statüsünü yükseltmiştir.

Komşular arasında geleneksel dayanışma ve yardımlaşma devam etmekle beraber, bu bağ yeni gelen komşularla zayıftır. Konukseverlik anlayışındaki misafir kabulü, geleneksel yaşamda olduğu gibi devam etmektedir.

Evlilik, cenaze, sünnet, doğum ve dini bayramlar gibi tebrik ve ziyaretlerin seremonileri ve ritüellerinin bir kısmı ev dışında yapılmaya başlanmıştır. Bu toplantılarda kadın ve erkek bir arada bulunabilir.

Mimari Değerler

Cinsiyete dayalı mekan ve bölüm ayırımı kalktığından, erkek misafirlerin ağırlandığı selamlık bölümü bulunmaz. Böylece farklı giriş anlayışı da değişmiştir. Kadının mahremiyeti önemini yitirdiğinden, evin dışarıdan görülmemesi de önemli değildir ve görsel bariyerler kaldırılmıştır.

Modern yaşama uyum sağlamak için bazı mekanlarda fonksiyon değişikliği yapılmıştır. Odalar çok fonksiyonluluktan tek fonksiyonluya doğru özelleşmiştir. Günlük hayatta mevsime bağlı olarak bahçe ve zemin kat kullanımı daha yoğundur.

Komşuyla olan yakınlık değişmiştir; ancak misafir ağırlama konusu aynı önemi taşır ve bunun için özel mekan hazırlanır. Sosyal törenler hem evde hem de dışarıda yapılır. Bu törenlerde kadınlar ve erkekler bir arada bulunurlar.

Mimari Ürünler

Önceki dönemde eve gelen yabancı erkekler için kullanılan selamlık bölümü kalkarak “misafir odası”na dönüşmüştür. Evin diğer odalarına göre daha iyi mobilyalarla donatılan bu oda, özenle hazırlanıp, temizlenip dekore edilmiştir. Bu dönemde cinsiyet ayrımı yapılmadığından kadın ve erkek birlikte misafir odasında kabul edilir.

Evin caddeye bakan giriş kapısı, selamlık girişi olmaktan çıkıp, tüm aile bireylerinin kullandığı ana giriş kapısı olmuştur. Bununla beraber evin yan sokakta bulunan diğer girişi de ikinci giriş olarak kullanılmaktadır. Ana girişten sonra ulaşılan bölüm, ayakkabı ve palto giyip çıkarmak için kullanılan, sofadan birkaç basamak kot farkıyla ayrılmış bir holdür.

Odaların kullanımı, gelenekselden moderne geçen yaşantı gereği değişmiştir. Çok fonksiyonlu olan odalar özelleşmiştir. Aile bireylerinin kendilerine ait odaları olmuştur. Evin birinci katında ebeveyn yatak odası, kız çocukların yatak odası ve erkek çocuğun yatak odası bulunur. Zemin kattaki odalardan biri günlük oturma odası, diğeri ise misafir odası olarak düzenlenmiştir.

Bahçe içinde yer alan ilave binada mutfak ve yemek odası bulunur. Bu yemek odası eskiden kiler olarak kullanılmıştır. Günümüzde yemek odasına evin içinden de bağlantı sağlanmıştır.

Mahremiyet açısından evin dışarıdan görülmemesinin bir önemi kalmadığından, evin hem zemin kat hem de birinci kat pencerelerinde var olan kafesler kaldırılmıştır. Birinci katta yer alan ve sokak ile görsel ilişkiyi sağlayan çıkma ve çıkma pencerelerinin kullanımı devam etmektedir.

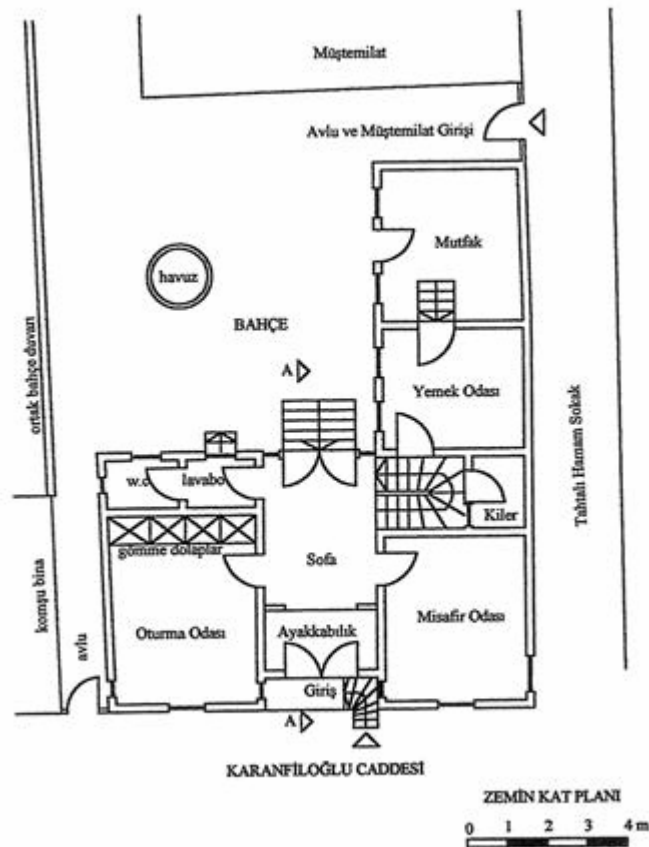
Geleneksel yaşamdaki dini uygulamalar bu dönemde de yapılmaktadır. Zemin kat ve birinci katta yer alan lavabo-w.c. mekanlarında abdest alınarak, evin temiz olan herhangi bir odasında veya yerinde namaz kılınmaktadır. Mahalle hamamlarının yıkılmasından ve günümüzde hamam kullanımının azalmasından dolayı, odalardaki gömme dolaplar içerisindeki gusülhaneler ve birinci katta banyo ilavesi yapılan lavabo w.c. mekanı banyo yapmak amacıyla kullanılmıştır.

Avlu ve bahçe, özellikle yaz aylarında ağırlıklı olarak günlük yaşamın geçtiği bölümlerdir. Çamaşır yıkamak ve kurutmak, yiyecek hazırlamak gibi günlük işlerin yanı

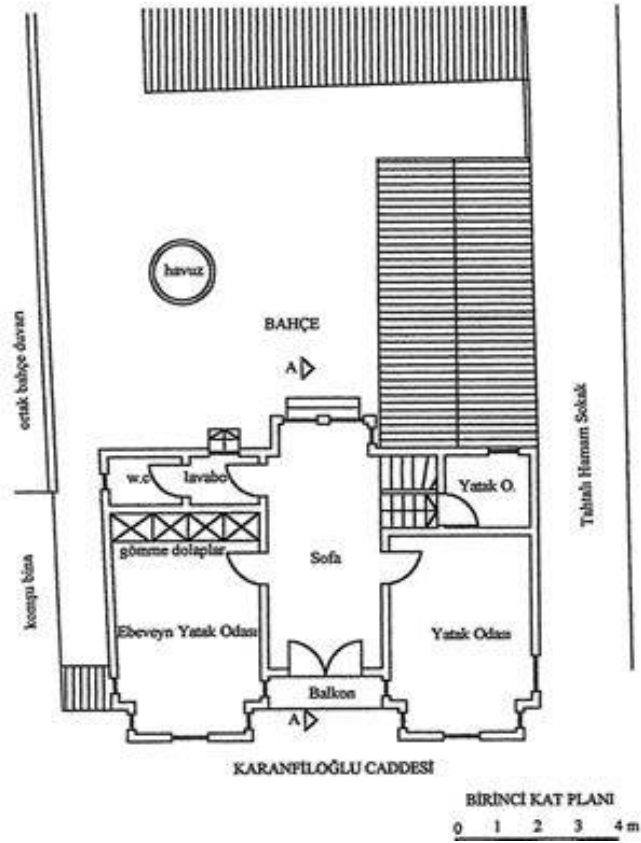
sıra, oturma, komşularla ve aile bireyleriyle beraber olma yeri olarak da kullanılmıştır. Dönemin ilk yarısında ahır, kümes gibi bölümler bahçede yer alırken, günümüzde bu bölümler yıkılarak ikamet amaçlı müstemilat yapılmıştır ve burada ailenin evli kızı oturmaktadır.

1970 öncesi dönemde komşularla iyi ilişkinin güzel bir örneği olarak bahçe duvarları alçak tutulmuş ve bu duvar içerisinde bulunan kapı, komşuyla ortak kullanılmıştır. Ancak günümüzdeki anlayışla, bu ortak duvar yükseltilmiş ve kapının kullanımı kaldırılmıştır. Cadde üzerinden avluya girişi bulunan bir üçüncü kapının kullanımı, arkasına tuğla örülerek iptal edilmiştir.

1924 sonrası dönemde Ayten Akbal evinin planları Şekil 4.7’de gösterilmiştir.

Şekil 4.7. Ayten Akbal Evi Zemin Kat Planı

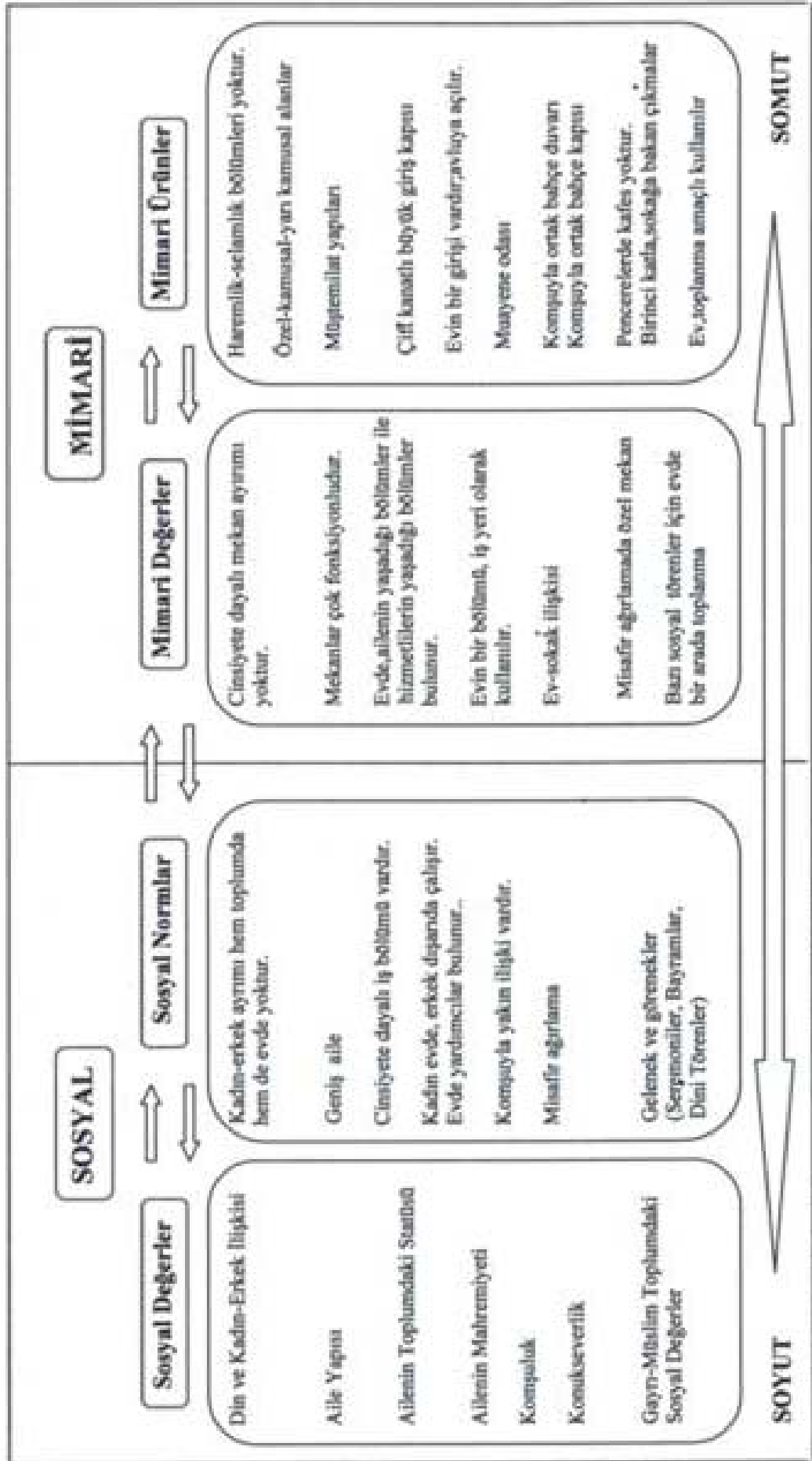
Şekil 4.7. Ayten Akbal Evi Birinci Kat Planı

4.1.2. Örnek 2: Şinasi Dörtok Evi

a) 1929 Öncesi Dönem (Ermeni Dr. Artin Evi)

Sosyal Değerler

1929 öncesi dönemde incelediğimiz değerlerin temel özellikleri din ve kadın-erkek ilişkileri, aile yapısı, ailenin toplumdaki statüsü, ailenin mahremiyeti, komşuluk ilişkileri, konukseverlik ve gayrı-Müslim toplumdaki sosyal değerlerdir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. 1929 Öncesi Dönem (Ermeni Dr. Artin Evi)

Din ile Kadın-Erkek İlişkileri

Türk toplumunda yaşayan gayrı-Müslimlerin kadın-erkek ilişkilerinde, Cumhuriyet öncesi Türk-Müslüman toplumunun aksine, cinsiyete dayalı ayırım yoktu. Ancak yaşadıkları toplumdaki geleneğe göre, kamusal alanlarda bir takım kurallara dikkat ederlerdi. Örneğin Ermeni kadınlar, toplumda Müslüman erkeklerle birlikte görünmezlerdi. Kadınlar hem Ermeni hem de Müslüman kadınlarla evlerde görüşerek, Türk toplumunun adetlerine uymuşlardı.

İbadetler, dini uygulamalar ve törenler genellikle kilisede ve bazen de evde kadın ve erkek bir arada bulunarak yapılırdı. Evin içinde de kadın-erkek ayırımı görülmezdi.

Ailenin reisi olan erkek, ailenin geçimini sağlamakla sorumluydu. Kadınların görevi ise ev işlerini yapmak, çocuklarını yetiştirmek ve kocasına yardımcı olmaktı. Kadınlar ve erkekler toplumsal olaylarda bir araya gelirdi. Toplumda, cinsiyete dayalı ayırım yapılmazdı.

Aile Yapısı

Geniş aile olgusu, toplumun ve içinde yaşanılan evin ortak bir değeri olmuştur. Aile, geleneksel Türk-Müslüman gruplarında olduğu gibi, Ermeni gruplarında da büyük önem taşımaktadır.

Aynı evde yaşayan geniş aile üyeleri arasında bağlılık bulunurdu. Türk-Müslüman ailelerde olduğu gibi Ermeni ailelerde de iki-üç nesil aynı evi paylaşırdı. Geleneklerine bağlı olarak kendi inançları doğrultusunda yaşarlardı.

Ailenin Toplumdaki Statüsü

Ailenin ekonomik ve sosyal konumunun yüksek olması sebebiyle, aile toplumda yüksek bir statüye sahipti. Özellikle doktorluk gibi itibarı yüksek bir mesleğe sahip olan ailede, ev “doktor evi” olarak kullanılırdı ve toplum hizmetine sunulurdu.

Aile, ekonomik gücünün yüksek olması sebebiyle, yanlarında seyis, aşçı ve hizmetçi çalıştırırlardı. Aile içinde kadınlar önemli bir mevkiye sahip olup, aile kararlarında söz sahibiydi. Eve ve aile reisine bağlılık ve dayanışma gayrı-Müslim toplumlarda bir gelenek gereği idi. Ayrıca, bu toplumda çok evlilik hiç görülmezdi.

Ailenin Mahremiyeti

Ailenin ve evin mahremiyeti, dinsel anlamda bir temel teşkil etmezdi. Kadın-erkek ayrımı olmadığından, kadınlar evde ve toplumda, kendi cemaatinden erkek ve kadınlarla bir arada bulunabilirlerdi.

Ermeni ailede kadınların yabancı erkeklerden gizlenmelerini gerektiren bir değer olmadığından, evde cinsiyete dayalı mekan ayrımı yapılmazdı. Evin dışarıdan görülmemesi için de önlemler alınmazdı.

Evde çalışan yardımcılar, avludaki müştemilatta yaşarlar ve evin içindeki yaşantıya karışmazlardı.

Komşuluk İlişkiler ve Konukseverlik

Komşuluk ve konukseverlik değerleri, gayrı-Müslim toplumlarda da önemliydi. Ermeni aile kendi cemaatindeki komşularıyla olsun, yaşadıkları mahalledeki Müslüman komşularıyla olsun, yakın ilişkilerde bulunmuşlardı. Misafir kabulü, Müslüman toplumdaki gibi, aynı titizlikle ve ilgiyle yapılırdı.

Gayrı-Müslim Toplumdaki Sosyal Değerler

Bu değerler toplumun inançları ve gelenekleri doğrultusunda evlilik, vaftiz, dini bayramlar, tebrik ve ziyaretler ile bunların seremoni ve ritüelleridir. Bu değerlerin en önemlisi Noel günleridir. Noel'de büyükanne, büyükbaba, amca, dayı, hala gibi bütün aile üyeleri, evde toplanırdı. Yılbaşı akşamlarında mutlaka bütün ile bir arada bulunur;

birlikte yemek yer ve eğlenirdi. Paskalya bayramlarında ise komşular ve akrabalar birbirlerine bayramlaşmaya gider; giderken hediyeler götürürdü. Vaftiz törenleri Pazar günleri kilisede yapılırdı. Salı günleri akraba, eş ve dost eve davet edilerek, bebek yıkanırđı. Düğünler ise evde değil, kilisede yapılırdı. Müslüman toplumdaki gibi bir kına gecesi geleneğı yoktu. Kilisede yapılan bir başka tören de cenazelerdi. Naaş hangi gün gömülürse gömülsün, Cumartesi günü eve papaz gelir, ev halkına ve komşulara dağıtmak üzere yapılan helvaya ve ölen kişinin odasına dua okurdu. Ölünün 40. gününde ve senesinde evde yine helva yapılır ve eve gelenlere ikram edilirdi.

Yılbaşlarında ve bir başka özel gün olan Doğuş Yortusu'nda (Dzununt) da aile bir araya gelir ve akşam yemeğini birlikte yerlerdi. İsa'nın doğumunun 40. gününde kilisede başlayan tören evde devam etmekteydi.

Sosyal Normlar

Ermeni aileler, içinde yaşadıkları Müslüman toplumun geleneklerine saygı göstererek kadın-erkek ilişkilerine dikkat ederlerdi. Öyle ki kadınlar toplumda kendi yakınlarıyla bir arada bulunurlardı. Evde de aynı uygulama geçerliydi. Kadının mahremiyet gereksiniminden doğan bir gizlenmesi yoktu.

Aile bireyleri evde iş bölümü yaparlardı. Genellikle kadınlar evde vakit geçirirken, erkekler evin dışında çalışırlardı. Ev aynı zamanda iş yeri olarak kullanılırdı.

Komşular, din ayırımı yapmadan bir arada bunmuşlardı. Komşu kadınlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma devam etmişti. Aynı şekilde konukseverlik de geleneklere göre sürer; gelen misafirler ayrı bir misafir odasında ağırlanırdı.

Mimari Değerler

Cinsiyete dayalı mekan ayırımı yapılmazdı. Evde kadının gizlenmesini gerektiren bir değer olmadığından, ailenin ve kadının mahremiyeti için görsel bariyerler kullanılmamıştı.

Geniş aile olduğu için, çok sayıda odaya ihtiyaç vardı ve odalar çok fonksiyonluydu. Evde ibadet etmek için, özel bir mekan veya bölüm bulunmazdı çünkü Hristiyanlık inancında ibadet kilisede ve cemaat ile birlikte yapılırdı.

Sokaktan avluya, avludan da eve girilirdi. Giriş kapısının büyüklüğü, şekli ve sokakla ilişkisi, ailenin statüsünü sembolize ederdi.

Günlük yaşam bahçede ve avluda geçerdi. Yan komşuyla ortak bahçe duvarları mevcuttu. Misafire özel bir önem verildiği için, ayrı bir oda hazırlanır ve misafirler burada kabul edilirdi. Bazı sosyal ve dinsel törenler evde yapılır, bu toplantılarda kadınlar ve erkekler bir arada bulunurdu.

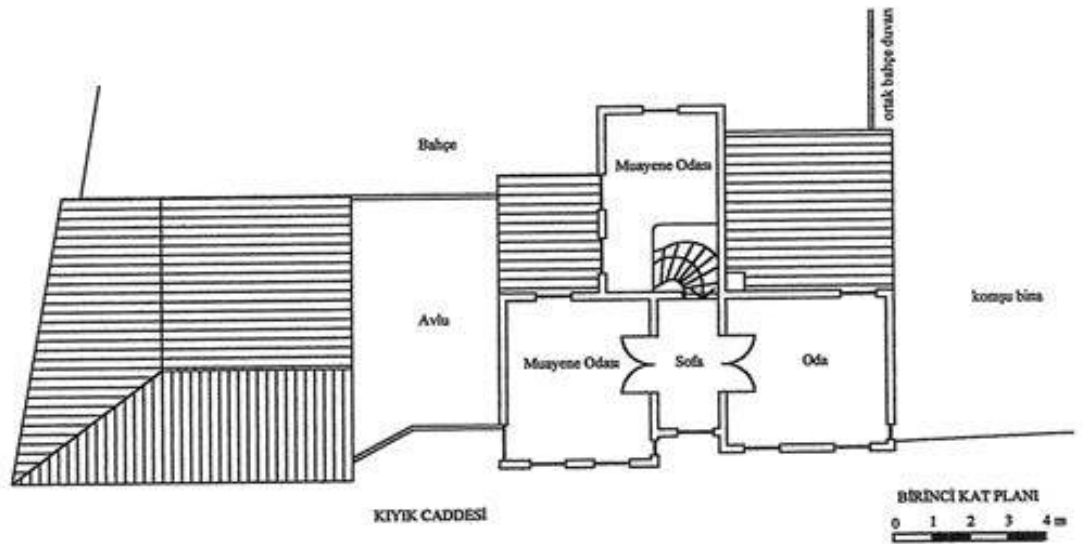
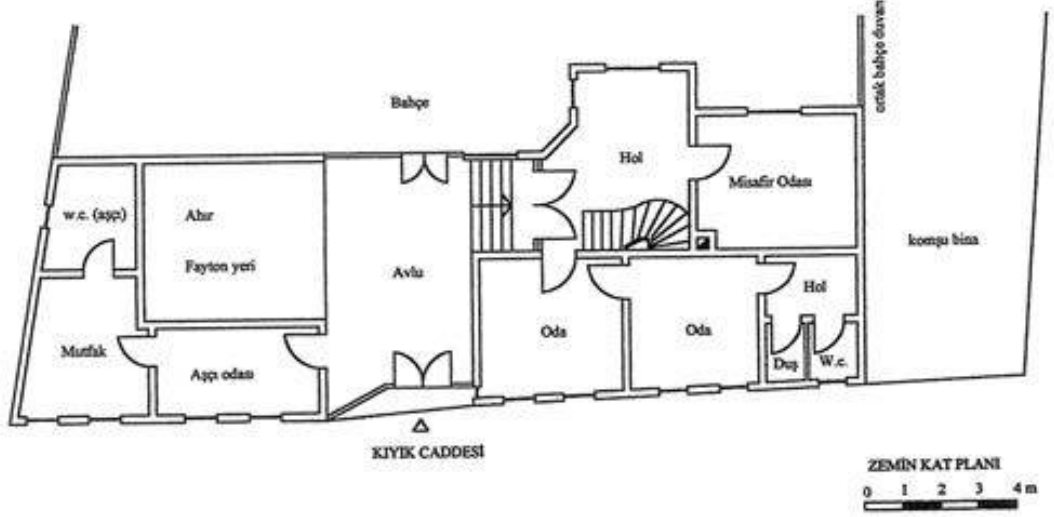
Mimari Ürünler

Ev içinde ve dışında, kadın ve erkeği ayıran mekanlar, bölümler ve elemanlar yoktu. Odalar, ailenin yaşam tarzına bağlı olarak kullanılırdı. Geniş aile olması nedeniyle çok sayıda odaya ihtiyaç vardı. Günlük yaşamın geçtiği bir oda aynı zamanda oturma, yemek yeme ve uyuma eylemleri için de kullanılabilmekteydi. Ailede, evlenen erkek çocuk için, büyükanne ve büyükbaba için, evdeki hizmetliler için ayrı odalar bulunurdu. Evde çalışanlar müstemilat binasında kalırlardı. Ailenin kullandığı odalara girmezlerdi. Hastalar avludan geçerek, merdiven holüne; buradan da evin içini görmeden birinci kata muayene odasına ulaşırlardı.

Avlu, yarı kamusal – yarı özel bir alan olarak sosyal yaşamın geçtiği yerd. Burada ahır ve fayton yeri bulunurdu. Doktorun faytonun avluya girebilmesi için çift kanatlı büyük bir kapıya ihtiyaç vardı. Bu kapı aynı zamanda ailenin statüsünü sembolize ederdi.

Bitişik komşuyla ortak bir bahçe duvarı vardı. Bu duvar yüksek olmayıp göz seviyesinde ve komşuyla yakın ilişkiliydi. Ortak bahçe duvarında bulunan kapı vasıtasıyla, sokağa çıkmadan komşuya geçilebiliyordu.

Ev dışı dönük olup, her iki katında da pencereler bulunurdu. Pencerelerde mahremiyet amaçlı kullanılan kafes ve kepenk gibi görsel bariyerler yoktu. Evin birinci katında yer alan çıkmalar, evin sokak ile görsel ilişkisini sağlamaktaydı. 1929 Öncesi dönem Ermeni Dr. Artin evinin planları Şekil 4.9’da gösterilmiştir.

Şekil 4.9. Ermeni Dr. Artin Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları

b) 1929 sonrası Dönem (Dörtok Ailesi Evi)

Sosyal Değerler

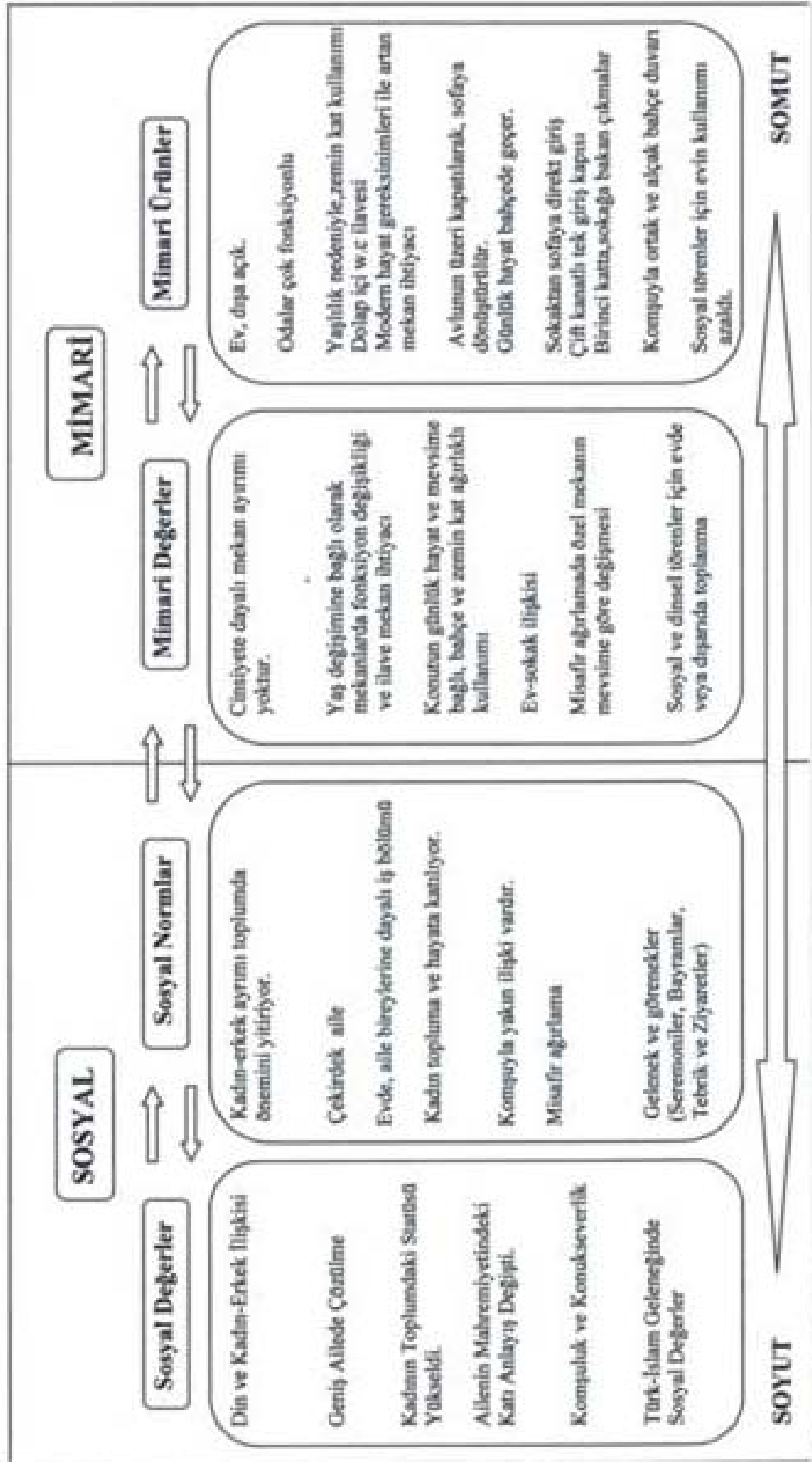
Dönemde din ve kadın erkek ilişkileri, geniş ailede çözülme, kadının toplumdaki yükselen statüsü, aile mahremiyetindeki anlayışın değişmesi, komşuluk ilişkileri, konukseverlik ve Türk-İslam geleneğindeki sosyal değerler incelenmiştir (Şekil 4.10).

Din ile Kadın-Erkek İlişkileri

Aile, İslamiyet inancına sahip olmasına rağmen, dini uygulamaları evde yerine getirmemiştir. Özellikle savaş sonrası dönem olması ve olumsuz hayat koşulları gibi nedenlerden, dini uygulamalar günlük hayatta yer almamıştır. Toplum bu konuda birbirine karşı hoşgörülü olmuş; dini inanç ve uygulamalarda birbirine karşı baskı uygulamamıştır. Özellikle Cumhuriyet sonrası laik anlayış sonucu, din kişisel inanç olarak bireyler tarafından yaşanmıştır. Cinsiyet ayırımı kalktığından, kadın ve erkek toplumsal olaylarda bir arada bulunmuşlardır.

Geniş Ailede Çözülme

Bu dönemde büyük aile çözülerek çekirdek aileye dönüşmüştür. Anne, baba ve dört erkek çocuktan oluşan ailede, evlenen iki çocuk evden ayrılmıştı. Kalan iki bekar kardeş hiç evlenmeyerek anne ve babasıyla birlikte oturmuşlar; ebeveynlerinin ölümünden sonra bile bu evde beraber yaşamışlardı. Bu davranış geleneksel geniş ailede olan aile bağlarını devam ettiren bir anlayışın sonucudur.

Şekil 4.10. 1929 Sonrası Dönem (Dörtük Ailesi Evi)

Kadının Toplumdaki Statüsünün Yükselmesi

Ailenin toplumdaki statüsünü, ailenin sosyal ve ekonomik konumu belirler. Cumhuriyet döneminde, yasalarla ve toplumdaki değişimlerle beraber, kadının toplumda ve aile içindeki statüsü yükselmiştir. Kadınlar eğitimlerinin artmasıyla iş hayatına katılmışlardır.

Aile, Edirne'nin görgülü ve eğitimli bir ailesidir. Ticaret ile uğraşmaları, büyükanne ve büyükbabaların da varlıklı ve statüsü yüksek ailelerden gelmiş olmaları nedenleriyle, aile toplumda saygın bir yere sahiptir. Baba ticaretle uğraşırken, anne ev işlerini ve sosyal yaşamı düzenlerdi. Erkek çocuklar geleneksel olarak babanın işini devam ettirmişlerdi.

Ailenin Mahremiyetindeki Anlayış Değişikliği

Ayten Akbal evinde 1924 sonrası dönemde olduğu gibi, ev içinde ve dışında kadın-erkek ayrımı kalkmıştı. Din anlayışına dayanan mahremiyet, önemini yitirmişti. Kadınlar toplumda erkeklerle bir arada bulunurlar, örtünmezler; ancak isterlerse bir başörtü kullanırlardı. Kapıya gelen yabancı erkeklere, evin hanımı gizlenme gereği duymadan kapıyı açardı. Evin içinin görülmemesi değeri de önemini yitirmişti.

Komşuluk İlişkileri ve Konukseverlik

Geleneksel komşuluk ve konukseverlik devam etmekteydi. Yardımlaşma, dayanışma ve paylaşım çok önemliydi. Örneğin aile, günlük ihtiyaçlarında komşudan yardım isterdi. Ürettikleri ürünleri paylaşırlardı. Düğün, sünnet, cenaze gibi sosyal olaylarda, komşular birbirine yardım ederdi.

Uzun yıllar yan yana oturmanın getirdiği bağlılıkla, iyi ve kötü günlerde bir aile gibi olmuşlardı. Komşuluk bağlarının güçlü olmasıyla, aile yeni yerleşim yerlerine taşınmayı tercih etmiyor.

Konukseverliğe verilen önemle, misafir ayrı bir odada kabul edilirdi. En yakın komşularla, günlük yaşamın geçtiği odalar, sofa ve bahçe gibi mekanlarda görüşülür; bu

komşularla günde birkaç kez bir araya gelinebilirdi. Günlük hayat her yönüyle paylaşıldı.

Türk-İslam Geleneğinde Sosyal Değerler

Türk-İslam yaşam tarzında var olan evlilik, cenaze, sünnet, doğum ve dini bayramların seremonileri, evde olduğu kadar ev dışında da yapılmaya başlandı. Örneğin nikah törenleri artık halk evinde de yapılırdı. Günümüzde, kına gecesi, sünnet düğünü ve düğün gibi törenler, özellikle yaz aylarında bahçede veya kapı önündeki sokakta yapılırdı.

Sosyal Normlar

Seçilen birinci örnekteki Ayten Akbal evinin 1924 sonrası döneminde açıklanan sosyal normlar, bu örnekte de benzerdir.

Mahallede 1970 dönemindeki apartmanlaşma fazla yaşanmadığından, komşuluk bağları eskisi gibi devam etmektedir.

Mimari Değerler

Açıklanan sosyal değerler ve normlar, bir takım mimari değerlerin gelişmesine neden olmuştur. Cinsiyete dayalı mekan ayırımı olmadığından, evde kadının gizlenmesini gerektiren bir değer yoktur. Dolayısıyla, görsel bariyerler kullanılmamıştır. Eve sokaktan doğrudan girilir.

Evin kullanımı mevsime göre değişmiştir. Örneğin bahar ve yaz aylarında bahçe kullanımı artmıştır. Hafta sonlarında ise aile, evden ayrılarak bağlara gitmişlerdir. Ailede yaşlı insanlar olması nedeniyle birinci kat kullanılmamış; günlük hayat zemin katta geçmiştir. Odalar, çok fonksiyonlu olarak kullanılmaya devam etmiş; modern

hayatın gerektirdiği servis mekanları ilave edilmiştir. Misafire özel bir önem verildiği için, onlar da mevsime bağlı olarak en iyi mekanda ağırlanmışlardır.

Mimari Ürünler

Evin kullanımında adaptasyonlar ve mimari ürünler geliştirilmemiş; ev 1929 öncesi dönemde olduğu gibi kullanılmıştır. Ev içinde ve dışında, kadın ve erkeği ayıran mekanlar, bölümler ve elemanlar yoktur.

Geniş aile olması nedeniyle çok sayıda odaya ihtiyaç olmuştur. Odalar, ailenin yaşam tarzına bağlı olarak çok fonksiyonlu kullanılmıştır. Çok fonksiyonlu bir oda hem günlük oturma ve bir arada bulunma amacıyla hem de yemek yeme ve yatma eylemleri için kullanılmıştır. Ailede, evlenen erkek çocuk için, büyükanne ve büyükbaba için ayrı odalar bulunmuştur.

1929 Öncesi dönemde avlu olarak kullanılan mekan, Dörtok ailesi döneminde üzeri kapatılarak “sofa”ya dönüştürülmüştür. Bu sofa ana bina ile ilave binayı ayırmaktadır.

İlave binada mutfak ve banyo mekanı yer alır. Ana bina içerisinde yer alan tuvalet alt yapı sorunlarından dolayı kullanılmamış, ilave binada yer alan banyo-w.c. mekanı kullanılmıştır. Günümüze yakın zamanda, yaşlılığa bağlı sebeplerle bu tuvalet kullanımı da kalkmış, yerine odada yer alan dolaplar içerisinde bir tuvalet yapılmıştır.

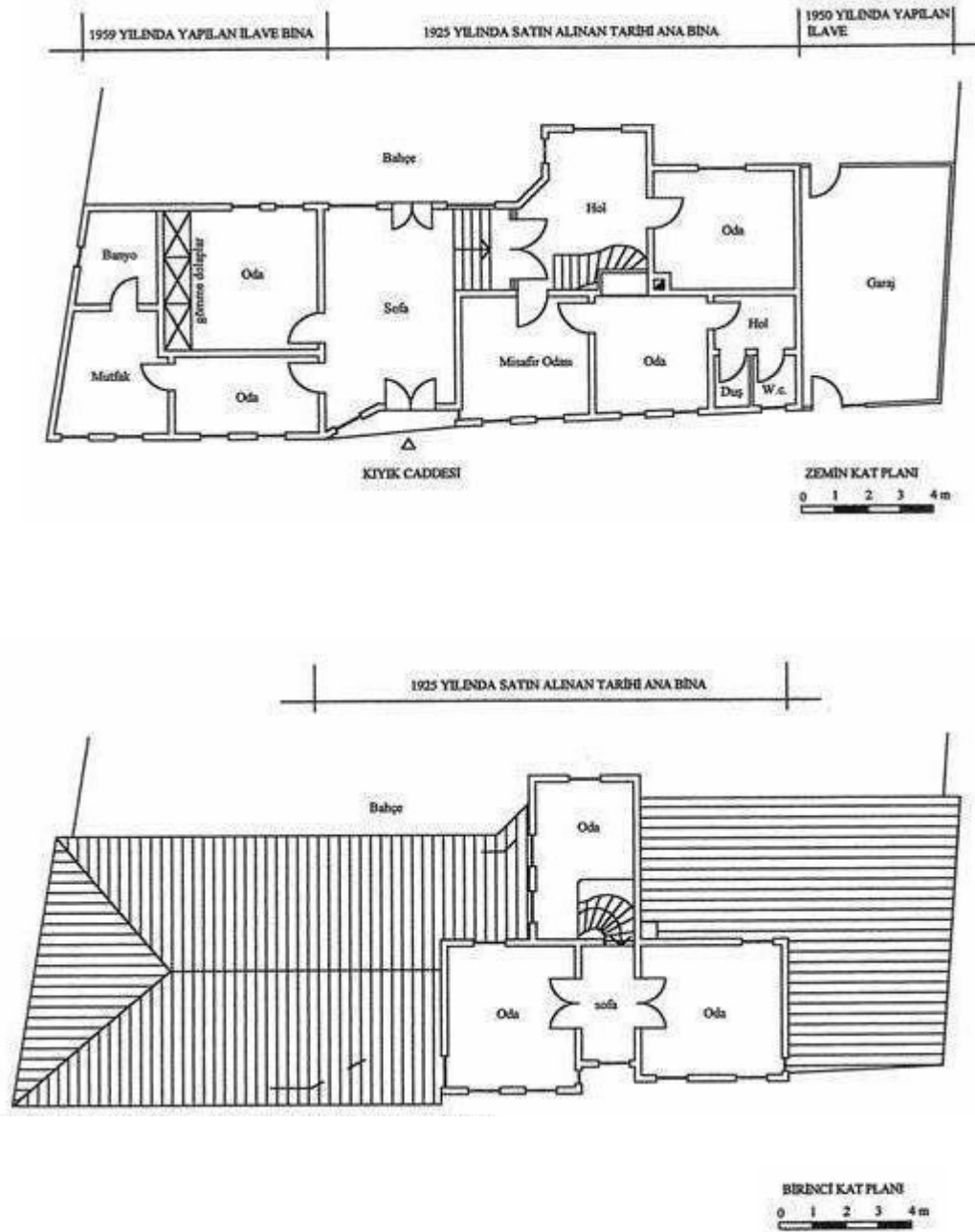
Çift kanatlı olan giriş kapısı orijinaldir. Bu kapı aynı zamanda ailenin ve evin statüsünü sembolize eder.

Bitişik komşuyla ortak bir bahçe duvarı vardır. Bu duvar yüksek olmayıp, göz seviyesindedir. Ortak bahçe duvarından açılan kapı ile, sokağa çıkmadan komşuya geçilirdi. Günümüze yakın zamanda, komşu bina yıkılmış ve yerine garaj yapılmıştır. Bahçe sınırını teşkil eden yeni duvar yüksek yapılmıştır.

Pencerelerde, kafes ve kepenk gibi mahremiyet amaçlı görsel bariyerler yoktur; sadece güvenlik amaçlı demir parmaklıklar vardır.

Günlük yaşamın geçtiği bahçede çeşitli çiçek ve ağaçların yanı sıra, kömür deposu, ahır ve kümes yer alır. Bahçe, sosyal yaşamın önemli bir parçası olarak çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Çamaşır yıkamak, yiyecek hazırlamak, havuz kenarında serinlemek, çiçek yetiştirmek ve bahçe işleriyle uğraşmak, hayvan beslemek, aile

bireyleriyle ve komşularla bir araya gelmek amaçlarıyla kullanılan bahçe, evin mevsimlik kullanımına da bir alternatif oluşturmıştır. Özellikle günlük yaşamda oturma ve misafir kabul etme imkanlarıyla bahar ve yaz aylarında kullanılmıştır. 1929 sonrası dönem Şinasi Dörtok evinin planları Şekil 4.11’de gösterilmiştir.

Şekil 4.11. Şinasi Dörtok Evi Zemin Kat ve Birinci Kat Planları

BÖLÜM 5

SONUÇLAR ve DEĞERLENDİRME

Kültür ve mimarlık arasındaki ilişkileri açıklayan bir sosyo-fiziksel model sunan Mazumdar & Mazumdar'ın (1994) dört aşamalı modeline dayanan araştırma metodunu uygulayarak bazı sonuçlara vardık.

Özellikle mimari ürünlerin fiziksel açıklamasını sunmak, konut biçimini yeterince açıklayamıyordu. Diğer bir deyişle konutun fiziksel açıklanması yaklaşımı, biçimin tamamen anlaşılmasını engelliyordu. Halbuki ilişkiler bazında yaklaşıldığında tamamlanmamış ve araştırılmamış bölümler olduğu anlaşıldı. Model bize tasarımın, biçimin, mekanların, strüktürün, malzemenin ve bunların yanı sıra coğrafya, topografya, iklim ve genel çevresel koşulların biçime nasıl etki ettiğinin analiz edilmesinde ve bunların gruplandırılmasında yardım sağladı.

Mimari ürünlerin, mimari değerlerle, sosyal normlarla ve sosyal değerlerle; dolayısıyla kültürle olan ilişkisini anlamak ve bu mantığı kurmak gerekiyordu. Bu yaklaşım bize kültürün, kültür değerlerinin ve kültür normlarının anlaşılmasında yardım etti. Dolayısıyla bütünsel bir yaklaşımın ve araştırmanın gerekli olduğu anlaşıldı. Böylece bu model bize hem fonksiyonel, hem de sembolik ilişkileri araştırma imkanı sağladı.

İncelenen birinci örnekte, Ayten Akbal evinin 1924 öncesi döneminde, İslam dininde uygulanan keskin kadın-erkek ayırımı ve kadının gizlenmesi gibi değerler, incelenen evde haremlik-selamlık bölümlerini, farklı girişleri, pencerelerdeki kafesleri ve sokağa bakan çıkmaları biçimlendirmiştir. Evin girişleri erkeklere selamlık kapısından; kadınlara da önce sokaktan avluya/bahçeye sonra da konuta olmuştur. Kadının gizlenme gerekliliği sokaktan eve doğrudan girmemeyi; önce avluya/bahçeye sonra eve girmek gibi, hiyerarşik bir giriş sağlamıştır. Bu da önce kamusal, sonra yarı kamusal ve en sonunda da özel konut düzenini yaratmıştır.

Ailenin sosyal ve ekonomik gücüne dayanan ailenin statüsü, evin büyüklüğünü, kat sayılarının fazlalığını, giriş kapılarının çift kanatlı ve büyük olmasını biçimlendirmiştir.

Geniş aile yapısı çok sayıda, çok fonksiyonlu ve gece-gündüz, yaz-kış gibi farklı zamanlarda kullanım esnekliğini sağlayan odalar biçimlendirmiştir.

Komşuyla yakın ilişki önemli olduğundan, komşuyla ortak bahçe duvarı ve ortak kapı biçimlenmiştir. Sosyal olayların tümünde evin çok fonksiyonlu odalarında, sofa, avlu ve bahçe gibi bölümlerinde; kadınlar ve erkekler ayrı olarak toplanmaktaydı. Misafir ağırlamak önemli bir sosyal değer olduğundan, erkek misafirler selamlıkta, kadın misafirler haremlikte kabul edilmişti. Avlu ve bahçe, komşu ve akrabalarla bir araya gelinen sosyalleşme mekanlarıydı.

Ayten Akbal evinin 1924 sonrası döneminde Cumhuriyet ile birlikte değişen toplumsal yargılar ve hukuksal düzenlemelerle, önceki dönemde uygulanan keskin kadın-erkek ayırımı ve kadının gizlenmesi gibi değerler önemini yitirdiğinden, haremlik-selamlık bölümlerinin, farklı girişlerin ve pencerelerdeki kafesler yerlerinden kaldırılmıştır. Kadının gizlenme gerekliliği önemini yitirdiğinden, eve girişlerdeki hiyerarşik düzen değişmiştir. Selamlık kapısı hem erkek misafirlerin hem de kadın misafirlerin kullandığı ana giriş kapısı olmuştur. Önceki dönemde harem girişi olarak kullanılan diğer giriş ise, aile bireyleri tarafından ikinci giriş olarak kullanılmaya devam etmiştir. Kamusal, yarı kamusal ve özel mekan düzeni yine var olmakla birlikte, mahremiyet anlayışındaki keskinlik, yerini esnekliğe bırakmıştır.

Ailenin sosyal ve ekonomik gücüne dayanan ailenin statüsü, bu dönemde de evin büyüklüğünü, kat sayılarının fazlalığını, giriş kapılarının çift kanatlı ve büyük oluşunu biçimlendirmeye devam etmiştir.

Geniş aile yapısının çözülerek çekirdek aileyle dönüşmesiyle, çok fonksiyonlu odalar yatak odası, oturma odası, misafir odası, mutfak gibi fonksiyonlarla özelleşmiştir.

Komşuyla yakın ilişki önemli olduğundan, komşuyla ortak bahçe duvarı ve ortak kapı çok yakın zamana kadar kalmış, günümüzde komşular arası bahçe geçişini sağlayan kapının kullanımı kaldırılıp, duvarlar yükseltilmiştir. Sosyal olayların tümünde evin çok fonksiyonlu odalarında, sofa, avlu ve bahçe gibi bölümlerinde toplanıldığı gibi, dışarıda da toplanılmaya başlanmış ve bu toplantılara artık kadınlarla erkekler bir arada katılabilmişlerdir.

İncelenen ikinci örnekte Şinasi Dörtok evi, 1929 öncesi dönemde Ermeni aile tarafından, 1929 sonrası dönemde ise Türk-Müslüman aile tarafından kullanılmıştır.

Ermeni ailede, İslam dininde uygulanan keskin kadın-erkek ayırımı ve kadının gizlenmesi gibi değerler olmadığından, evde haremlik-selamlık bölümleri, farklı girişler ve pencerelerde kafesler yapılmamıştır.

İncelenen konutların ortak özelliği, araştırılan her iki dönemde de evlerin geniş aileler tarafından kullanılmış olmasıdır. Geniş aile yapısı çok sayıda, çok fonksiyonlu ve esnek kullanımlı odaları biçimlendirmiştir.

Ailenin sosyal ve ekonomik gücüne dayanan ailenin statüsü, evin büyüklüğüne, kat sayılarının fazlalığına, giriş kapılarının çift kanatlı ve büyük olmasına sebep olmuştur. Giriş kapısının açıldığı avlu, bu avluda yer alan fayton yeri, hizmetlileri için yapılmış müstemilat binası da, ailenin yüksek sosyal statüsünü açıklamaktadır.

Dönemin toplumsal değeri olarak kadının gizlenme gerekliliği, sokaktan eve doğrudan girmemeyi; önce avluya/bahçeye, sonra da eve girmek gibi, hiyerarşik bir giriş anlayışı gerektirmiştir. Evde bu uygulamaya rastlanmakta ve evin tek girişi bulunmaktadır. Bu da yine önce kamusal, sonra yarı kamusal ve en sonunda da özel konut düzenini yaratmıştır.

Komşuyla yakın ilişki önemli olduğundan, komşuyla ortak bahçe duvarı ve ortak kapı bulunur. Sosyal olayların bir kısmında, evin çok fonksiyonlu odalarında, sofa, avlu ve bahçe gibi mekanlarında; diğer sosyal ve dinsel törenler ise kilisede, kadınlar ve erkekler bir arada bulunarak yapılmaktaydı.

Evin 1929 sonrası kullanımında, özellikle Cumhuriyet ile birlikte değişen toplumsal yargılar ve hukuksal düzenlemelerle, toplumda var olan keskin kadın-erkek ayırımı ve kadının gizlenmemesi gibi değerler önemini yitirdiğinden, Ermeni aile zamanında da kullanılmayan haremlik-selamlık bölümleri, farklı girişler ve pencerelerde kafesler eklenmemiştir. Ev bu anlamda hiçbir değişiklik yapılmadan kullanılmıştır. Kadının gizlenme gerekliliği önemini yitirdiğinden, eve girişlerdeki hiyerarşik düzen kalkmış; sokaktan direkt olarak eve/sofaya girilmiştir. Önceki döneme göre yapılan değişiklik, avlunun üzeri kapatılarak bir sofaya dönüştürülmesidir.

Ailenin sosyal ve ekonomik gücüne dayanan ailenin statüsü, bu dönemde de evin büyüklüğünü, kat sayılarının fazlalığını, giriş kapılarının çift kanatlı ve büyük oluşunu biçimlendirmeye devam etmiştir.

Geniş aile yapısının çözülerek çekirdek aileyle dönüşmesiyle, çok fonksiyonlu odalar yatak odası, oturma odası, misafir odası, mutfak gibi fonksiyonlarla özelleşmiştir.

Komşuyla yakın ilişki önemli olduğu için, komşuyla ortak bahçe duvarı ve ortak kapı bulunur. Sosyal olayların tümünde evin çok fonksiyonlu odalarında, sofa, avlu ve bahçe gibi bölümlerinde toplanıldığı gibi, dışarıda da toplanılmaya başlanmış ve bu toplantılara kadınlarla erkekler bir arada katılabilmişlerdir.

Araştırma sonucunda geleneksel Edirne evlerini biçimlendiren sosyo-kültürel faktörleri genel olarak ortaya koyduktan sonra, geleneksel Edirne evine ilişkin şu değerlendirmeleri yapabiliriz:

Geleneksel Edirne evlerinde biçimlenen avlu-sofa-odalar ve servis mekanları, hiyerarşik olarak açıktan kapalı mekanlara doğru geçiş yapar.

Edirne evlerinde, aile içinde kadın ve erkek ayırımından doğan mekan ayırımı yapılmadığından, esnek kullanım anlayışı hakimdir.

Edirne evlerinin kullanıcıları, farklı inanç ve etnik kökenli aileler olmasına rağmen, ev tüm alt kültürlerdeki ailelerin yaşam biçimine cevap veren çözümdedir. Evin kullanımında ve biçiminde bu nedenden dolayı karakteristik özelliklerini değiştirecek köklü değişikliklere gidilmemiştir.

Geleneksel Edirne evleri, Trakya ve Anadolu'da farklı alt kültürlerin sentezi sonucu oluşan üst kültürün bir ürünüdür. İklimsel konfor, açık, yarı açık ve kapalı mekanların uygun mevsimlerde, uygun yönlere gelmesi, iklime uygun yapı malzemesi kullanarak konut biçiminin yaratılması, çok köklü bir sosyal yapının ürünüdür.

Cumhuriyet sonrası değişim süreci ile beraber toplumsal değerlerdeki değişimler de geleneksel konutları etkilemiştir. Geleneksel konutları biçimlendiren sosyo-kültürel açıklayan çalışmalarla beraber, geleneksel konutlardaki değişimler de, araştırılması gereken çalışma alanlarıdır.

Sonuç olarak, incelenen Edirne evi örnekleri çoğaltılarak, daha derin sosyo-kültürel veriler toplanarak genellemeye gidilmesi açıktır. Her ülke mimarlarının, tasarımcılarının ve şehir plancılarının, çağdaş yerleşme ve konut tasarımlarında kültürel süreklilik taşıyan çağdaş tasarım ilkelerini yaratarak, geleneksel konut biçimlendirme prensiplerindeki muhtemel genellemelerden de kıyaslayarak öğrenebilecekleri dersler olduğu kuşkusuzdur.

KAYNAKLAR

- Akansel, S.**, 1990, “Edirne Kaleiçi Geleneksel Konutlarında Plan ve Cephe Analizi” Yüksek Lisans Tezi, T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne
- Al-Soliman, T. M.**, 1991, “Societal Values and Their Effect on The Built Environment In Saudi Arabia: A Recent Account” The Journal of Architectural and Planning Research 8:3 (Autumn 1991) 235
- Arcan, E.**, 2003, “Gelibolu’nun Mevcut Geleneksel Konut Çevresinin Kültür Bağlamında İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne
- Bilget, N. B.**, “Sivas Evlerinin Genel Özellikleri ve Türk Ev Mimarisi İçindeki Yeri” Sivas Evleri / Kültür Bakanlığı 1403/ Tanıtma Eserleri 45
- Bourdieu, P.**, 1973, “The Berber House” Rules and Meanings
- Canitez, T.**, 2003, “Edirne Necmi İge Evi Restorasyonu” Yüksek Lisans Tezi, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne
- Coşgun, N.**, 1992, “Edirne Kaleiçi Geleneksel Konutlarında Merdiven Tasarım ve Konstrüksiyonun İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne
- Eldem, S. H.**, 1968, “Türk Evi Plan Tipleri”, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi 2. Baskı, İstanbul
- Eliade, M.**, 1959, “The Sacred and the Profane: The Nature of Religion” Chicago, IL: Harcourt, Brace and World
- Eliade, M.**, 1985, “Symbolism, the Sacred and the Arts” New York NY: Crossroads
- Errington, S.**, 1979, “The Cosmic House of the Buginese” Asia, 10/17/94
- Frake, O. C.**, 1975, “Socio-Cultural Dimensions of Language Use: How to Enter A Yakan House” by Academic Press
- Günay, R.**, 1998 “Türk Evi Geleneği ve Safranbolu Evleri” Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1.Yayım, Kasım, İstanbul
- Gür, Ş. Ö.**, 2000, “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü” Yapı Endüstri Merkezi Yayınları 1. Baskı, Nisan , İstanbul
- Güvenç, B.**, 1984, “İnsan ve Kültür” Remzi Kitap Evi, 4. Baskı, İstanbul

- Hall, E. T.**, 1959 “The Silent Language”, Greenwich, Fawcett” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Hall, E. T.**, 1966 “The Hidden Dimension” Garden City, N. Y., Doubleday” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Hall, E. T.**, 1974a, “Meeting Man’s Basic Spatial Needs in Artificial Environments”, Designing For Human Behavior : Architecture and the Behavioral Sciences, J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, ve D. Vachon (Der.), Stroudsburg, Pa., Dowden, Hutchinson and Ross” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Hall, E. T.**, 1974b, “Handbook of Proxemic Research”, Washington D. C., Society for the Anthropology of Visual Communication” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- İmamoğlu, V.**, 1992, “Geleneksel Kayseri Evleri” LAGA Basım-Yayın Ltd. Şti. Ankara
- Karasar, N.**, 2004, “Araştırmalarda Rapor Hazırlama” Nobel yayın Dağıtım, 12. Baskı, Ankara
- Karasu, G.**, 1988, “Edirne Göz Folkloru Araştırması” (der.), Kültür ve Turizm Mdr. Yrd. Edirne İl Halk Kütüphanesi Bülteni
- Kent, S.**, 1990a, “Activity Areas and Architecture: An Interdisciplinary view of the Relationship Between Use of Space and Domestic Built Environments” Domestic Architecture and the Use of Space, Camb. U. Press” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Kent, S.**, 1990b, “A Cross-Cultural Study of Segmentation, Architecture and the Use of Space” Domestic Architecture and the Use of Space, Camb. U. Press” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Kepsutlu, G.**, 1989, “Edirne-Kaleiçi Tarihsel Konutların Korunma ve Kullanım Olanakları açısından Değerlendirilmesi” Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
- Lavin, M.W.**, 1981, “Boundaries in the Built Environment: Concepts and Examples” Man-Environment Systems, S.11 (5-6)” Gür, Ş. Ö. “Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü”’nden alıntı
- Lawrence, R. J.**, 1985, “A More Humane History of Houses: Research Method and Application” in Altman, I. and Werner, C. (eds.) Home Environments, New York NY.: Plenum

- Lawrence, R. Y.,** 1987, "What Makes a house" Environment Behavior, vol.19, no: 2 March
- Low, S.,** 1988, "Cultural Aspects of Design" Architecture and Behavior, 4
- Lüküs, N.,** 1991, "Edirne Tarihsel Evinin Yeni Kullanım Biçimlerine Açılması Yönünde Bir Öneri" Yüksek Lisans Tezi, T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1992 "Cultural Traditions and Domestic Space: An Example from India" Architecture + Culture, Proceedings of International Research Symposium (24-27 Sep 1992), 1992 (Sep): 340-343, Ottawa, Canada; Carleton University School of Architecture
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1993, "Sacred Space and place Attachment" Journal of Environmental Psychology Sep: 13 (3): 231- 242
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1994, "Societal Values and Architecture: A Socio-Physical Model of Interrelationships" Journal of Architecture and Planning Research, Locke Serence Publishing company, Inc. Chicago, USA
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1994, "Of Gods and Homes: Sacred Space In The Hindu House" Environments 1994, 22(2):41-49
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1997, "Intergroup Social Relations and Architecture: Vernacular Architecture and Issues of Status, Power and Conflict" Environment and Behavior, Sage Publications, Inc. vol: 29 No:3 May 1997 374-421,
- Mazumdar, S. & Mazumdar, S.,** 1997, "Religious Traditions and Domestic Architecture: A Compare Analysis of Zoroastrian and Islamic Houses In Iran" Journal of Architecture and Planning Research 14:3
- Osman, R.,** 1983, "Dr. Rıfat Osman'a Göre Edirne Evleri ve Konakları" Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, II. Baskı, (der.: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver)
- Rapoport, A.,** 1969, "House Form and Culture" Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall
- Rapoport, A.,** 1969, "The Pueblo and The Hogan: A Cross cultural Comparison of Two Responses to an Environment in Oliver" P. (ed.) Shelter and Society, London, UK: Barrie & Radcliff
- Rapoport, A.,** 1982, "The Meaning of the Built Environment: A Non-verbal Communication Approach" Beverly Hills, Sage Pub.
- Rapoport, A.,** 1985a, "Thinking about Home Environments" in Altman, I. and Werner, C. (eds.) Home Environments, New York NY.: Plenum

- Rapoport, A.**, 2004, “Kültür Mimarlık Tasarım” Yapı Endüstri Merkezi Yayınları 1. Baskı, İstanbul, Eylül (çeviri: Selçuk Batur)
- Saile, D. G.**, 1985, “The Ritual Establishment of Home” Home Environments 10/17/94
- Snyder, P. Z.**, 1976, “Socio-Cultural Modifications and User Needs in Navajo Housing” Journal of Architectural & Planning Research 10/17/94
- Sopher, D. E.**, 1967, “Geography of Religions” Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall
- Toker, H.**, 1999, “Geleneksel Muğla ve Milas Evlerinde İnce Yapı Elemanlarının Analizi” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Tuan, Y.**, 1974, “Topophilia: A Study of Environmental Perception Attitudes and Values” Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall
- Yıldırım, N.**, 1995, “Türk Aile Sistemi İçinde Edirne Ailesinin Sosyal Yapı Özellikleri” Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:22, Edirne Araştırma Dizisi:12 1.Baskı, Eylül
- Yürekli, H.**, 1980, “İnsan davranışları ve Çevre İlişkilerine Bağlı Olarak Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Bir Metot Önerisi” Doktora Tezi, İTÜ, İstanbul

İncelenen web siteleri:

<http://www.ahsapev.com.tr/edirneev.htm> “Edirne Evleri” Cengiz Eruzun-Metin Sözen

<http://www.angelfire.com/folk.turkfolk/turkfolk.htm>

http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=6649

<http://www.edirne-bld.gov.tr/edirne/bugun.htm>

<http://www.edirne.gov.tr/genelbilgiler/sosyaldurum.htm>

www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/indexa.htm

Görüşme Yapılan Kişiler:

Ayten Akbal, Temmuz 2004 - Haziran 2005 tarihleri arasındaki görüşmeler, Karanfiloğlu Mahallesi, Edirne

Şinasi Dörtok, Kasım 2003 – Haziran 2004 tarihleri arasındaki görüşmeler, Kıyık, Edirne

Nadya Palaz, Haziran 2005 tarihinde görüşmeler, Moda, İstanbul

Zeki Ersıkar, Haziran 2004 tarihinde görüşmeler, Kıyık, Edirne

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Edirne’de doğdu. İlk öğrenimini Şükrüpaşa ilkokulunda tamamladı. 1997 yılında Edirne Anadolu Lisesi’nden, 2001 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Bina Bilgisi programında yüksek lisans öğrenimine başladı.

Ailesine ait OYA Mimarlık bürosunda mimar olarak çalışmaktadır. Ulusal ve uluslar arası kongrelerde sunulmuş iki adet makalesi vardır. Az derecede Almanca, iyi derecede İngilizce bilmektedir.

EKLER

- **EK A.** AYTEN AKBAL EVİ
- **EK B.** ŞİNASİ DÖRTOK EVİ

EK A

AYTEN AKBAL EVİ

Tez kapsamında incelenen konutlardan ilkinin sahibi Ayten Akbal, evli ve iki çocuk annesidir. Ailesiyle birlikte halen Karafiloğlu Mahallesi Karanfiloğlu Caddesi No: 28’de yer alan binanın bahçe içindeki müstemilatında ikamet etmektedir. Ayten Akbal evi olarak nitelendirdiğimiz bina bugün, Ayten hanımın eniştesi tarafından kısmen kullanılmaktadır. Binanın sadece zemin katındaki bir odası, w.c.-lavabosu ve mutfakı kullanılmaktadır; ancak birinci katı kullanılmamaktadır. Ayten Akbal evi, Ayten hanımın doğup büyüdüğü, 1966 yılına kadar (evlenmeden önce) annesi, babası, 2 kız ve 1 erkek kardeşiyle birlikte yaşadıkları (Aksüt ailesi) bir evdir. Evle ilgili bilgiler, Ayten hanımla 2004 yılının temmuz ayında yapılan görüşmeler sonucunda temin edilmiştir.

Yapılan görüşmeler sırasında, evin Aksüt ailesi tarafından kullanıldığı yıllar üzerinde durulmuş, günümüze ulaşan ve ulaşamayan değerlerden bahsedilmiş, evin satın alındığı yıllardan günümüze değin kullanımı değerlendirilmiştir. Evin bugünkü kullanıcısının müsaade ettiği ölçülerde fotoğraf çekimi yapılmış; gerekli ölçüm ve çizimler yapılamadığından, evin iç mekanlarına ait detaylı fiziksel anlatımlar yapılamamıştır. Gözlem yapılabilmiş ve evin krokisi çizilmiştir.

Ayten Akbal evi Edirne Merkez’de, Karanfiloğlu Mahallesi No:28’de; Karanfiloğlu Caddesi ile Tahtalı Hamam Sokak’ın kesiştiği köşe parselde yer almaktadır (Resim A.1).

Karanfiloğlu mahallesi, çoğunlukla yerli Edirne halkının ikamet ettiği, tescillenmiş ve tescillenmemiş yapıların yer aldığı (Resim A.2,A.3,A.4,A.5), konut dokusunun en az bozulmuş olduğu ve günümüze en fazla örnekle gelebilmiş bir bölgedir. Mahalle, Sokollu Mehmet Paşa Hamamı (Resim A.6), Üç Şerefeli Camii (Resim A.7), Kuşdoğan Camii (Resim A.8,A.9), eski itfaiye binası ve kulesi gibi tarihi yapılarla çevrili olup, Selimiye Camii, Eski Camii, Ali Paşa Çarşısı ve Bedesten gibi diğer önemli tarihi yapılara ve kent merkezine (Resim A.10) yakın bir mahalledir.

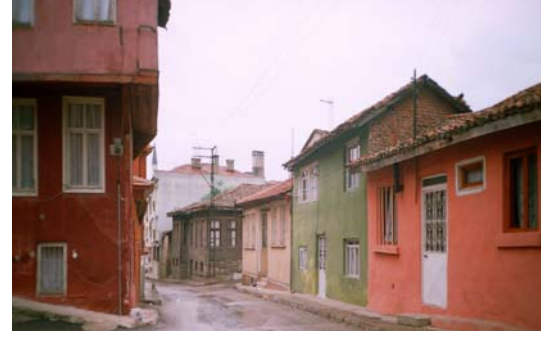
Ayrıca, Kırkpınar şenlikleri sırasında oluşan turizm potansiyelini, Karanfiloğlu caddesi ve Saraçhane diye adlandırılan Hükümet Caddesi akslarından faydalanılarak Sarayıçi'ne çekebilmesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Resim A.1. Ayten Akbal Evi

Resim A.2-A.3. Karanfiloğlu Mahallesinden Evler

Resim A.4-A.5. Karanfiloğlu Mahallesinden Evler

Resim A.6. Sokullu Hamamı
Camii

Resim A.7. Üç Şerefeli

Resim A.8-A.9. Kuş Doğan Camii

Resim A.10. Edirne Kent Merkezi

Ayten Akbal evinin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla binanın mimarı ve yapım ustalarına ilişkin bilgilere ulaşılammıştır. Yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre, evin ilk sahibi Miralay Fethi Bey'dir. Ayten hanımın babası Hamit Aksüt bu evi, yaklaşık 80 yıl önce Fethi beyden satın almış; ailesiyle birlikte bu eve yerleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri Aksüt ailesi tarafından kullanılan ev, 1953 yılındaki Edirne depreminde zarar görmüş; bazı duvarları yıkılmış ve onarılmıştır. Zaman içinde kullanıma dayalı hasarlar ve eskimeler sonucu evin içinde de bir takım onarımlar yapılmıştır. Bu onarımlar sonucu, orijinalinde ahşap olan banyo-w.c. döşemeleri, beton zemin olarak değiştirilmiştir. Bazı odaların tavanlarında ahşap işler günümüzde halen orijinal haliyle bulunmaktadır.

İlk sahibi Fethi bey zamanında çok bakımlı olduğu söylenen ev, Aksüt Ailesi tarafından alındığından beri deprem dışında yangın,savaş veya sel gibi doğal afetlerle yıkıma uğramamıştır. Ancak bugün birinci katın kullanılmaması ve gerekli bakım ve onarımın yapılmaması sonucunda bina, fiziksel açıdan dayanıksız durumdadır.

Yapım Tekniği

Ayten Akbal evinin bodrum katı, taş temeller üzerine yığma tekniğinde yapılmış olup, duvarları yine taş kullanılarak örülmüştür. Zemin kat ve birinci katı ise ahşap karkastır ve duvarları hımmış tekniğiyle yapılmıştır. Sonradan yapılan onarımlarda ahşap döşemelerin bir kısmı beton döşeme olarak; duvarların bazıları ise tuğla ile örülerek değiştirilmiştir. Evin dış duvarları bodrum ve zemin katta sıvalı ve boyalı; birinci katta

ise kısmen sıvalı, kısmen çinko kaplamadır. Çatısı ahşap çatkı olup, kiremit ile kaplanmıştır ve kırma çatıdır.

Yemek odası ve mutfak bölümlerinin oluşturduğu birim, tek katlı yığma bir yapıdır; duvarları taş ile örülmüştür. Dış cephede duvarları sıvalı ve boyalıdır. Çatısı beşik çatıdır ve kiremit kaplanmıştır.

Cepheler

Evin ön cephesi (giriş cephesi) Karanfiloğlu Caddesi'ne, sağ yan cephesi Tahtalı Hamam Sokak'a, sol yan cephesi bahçeye ve komşuya, arka cephesi ise bahçeye ve bahçe içindeki müstemilata bakmaktadır.

Giriş cephesi şüphesiz evin en önemli ve en güzel cephesidir (Resim A.11).

Resim A.11. Evin Giriş Cephesi (Ön Cephe)

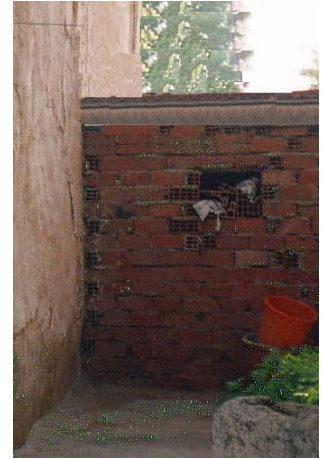
Tek yandan merdivenli girişi, balkon ve cumba kullanılarak hareketlendirilmiş cephesi ile Edirne evi özelliklerini yansıtmaktadır. Giriş cephesinde bodrum katın iki

adet havalandırma ve aydınlatma amaçlı kullanılan pencereleri görülmektedir. Bu pencerelerin madeni parmaklıkları bulunmaktadır. Zemin kata ait ana giriş kapısı, giriş sahanlığı ve bu sahanlığın önündeki demir korkuluklar, zemin kat odalarının Karanfilolu Caddesi'ne bakan maviye boyanmış ahşap pencereleri ön cephede yer almaktadır. Birinci katın cumba yapılarak genişletilmiş odalarındaki pencereleri ve sofanın bitiminde yer alan balkonu ve bu balkonun orijinal demir korkulukları, yarı yıkık durumları ile ön cephede göze çarpmaktadır. Sadece zemin katın kullanıldığı, birinci katın ise kullanılmadığı kolaylıkla gözlemlenebilmektedir.

Evin sol yan cephesi komşu binaya bakmaktadır. Ancak evin duvarı, komşu bina ile bitişik değildir. Binaların arasında bir kapı bulunmaktadır (Resim A.12). Kapı, koridor biçiminde bir avluya açılır. Avlu biraz ileride bahçeye kavuşur. Dolayısıyla bu kapı aslında Ayten Akbal evinin bahçesine açılan bir başka kapıdır. Zamanında mahalle halkının ve komşuların da kullanımına açık olan bu kapı bugün kullanılmamaktadır. Bahçe içinden tuğla duvar örülerek kapının arkası kapatılmıştır (Resim A.13). Bunlardan başka, zemin katın ve birinci katın w.c.-lavabo bölümlerinin havalandırma pencereleri bu cephede yer almaktadır.

Resim A.12. Evin Sol Yan Cephesi ve Komşuyla Ortak Kapı

Resim A.13. Arkası Tuğla Örülerek, Kullanımı İptal Edilmiş Kapı

Evin Tahtalı Hamam Sokak’a bakan sağ yan cephesinde zemin katın ve birinci katın odalarına ait birer pencere bulunmaktadır (Resim A.14). Bunların dışında sağır bir cephe söz konusudur. Çünkü, ana bina ile bağlantılı olan ve bahçeye doğru lineer biçimde uzanan tek katlı binanın bu sokağa bakan cephesinde pencere veya kapı bulunmamaktadır. Bahçe içinde yer alan tek katlı müştemilatın pencereleri ile, yine bahçeye açılan avlunun bir kapısı bulunmaktadır (Resim A.15).

Evin arka cephesi ise bahçeye bakmaktadır (Resim A.16). Bu cephede bodrum katın pencere ve kapısı, zemin kattaki bahçeye çıkış kapısı ve bu kapının yanındaki pencereler ile, birinci katta yer alan ve bahçe kapısının üzerine doğru çıkma yapan cumba pencereleri bulunmaktadır.

Resim A.14. Tahtalı Hamam Sokağına Bakan Pencereler

Resim A.15. Evin Sağ Yan Cephesi ve Müştemilatı

Resim A.16. Evin Bahçeden Görünümü (Arka Cephe)

Giriş

Evin girişi, Karanfiloğlu Caddesi üzerindeki cepheden yapılmaktadır. Giriş, nişli ve tek yandan merdivenli olarak düzenlenmiştir (Resim A.17). Ahşaptan yapılmış, çift kanatlı ve büyük bir giriş kapısı bulunmaktadır. Bu giriş kapısının sadece üzerinde yer alan aydınlık pencereleri vardır; kapının yanında pencere bulunmamaktadır. Ancak kapı bir niş içerisinde yer aldığından, bu nişin yan duvarlarında pencereler bulunur (zemin kattaki odaların yan pencereleri) ve bu pencereler sayesinde kapıya gelen kontrol edilebilir. Ana giriş kapısı sofaya açılmaktadır. Edirne konutlarının bir kısmında görüldüğü gibi, Ayten Akbal evinde de ana giriş kapısından sonra oluşturulan bir basamaklık bir fark ile, giriş ve sofa birbirinden ayrılmakta; bu mekan ayakkabılık ve portmanto olarak kullanılmaktadır (Resim A.18).

Resim A.17. Giriş Kapısı

Resim A.18. Evin Girişinde Ayakkabılık ve Portmanto Olarak Kullanılan Bölüm

Plan Özellikleri

Plan özellikleri incelendiğinde, Türk evi plan şemalarına uygunluk gösteren orta sofalı plan şeması ve Edirne konutlarında var olan bodrum+zemin+1.kat uygulaması görülmektedir.

Bodrum Kat

Bodrum kat, kömürlük ve depo olarak kullanılmaktadır. Zemin kattaki merdivenle ulaşımı sağlanan bodrum katın bir diğer giriş çıkışı bahçeden yapılmaktadır. Karanfilolu Caddesine bakan iki adet penceresi bulunmaktadır. Bu pencereler bodrum katın aydınlatılmasını ve havalandırılmasını sağlamaktadır. Pencereler, evin diğer pencerelerine nazaran daha küçük ebatlardadır. Demir parmaklıklar tespit edilmiştir. Bodrum katın bahçeye açılan bir kapısı bulunmaktadır. Bu kapıdan iki basamak çıkılarak bahçe kotuna ulaşılır.

Zemin Kat

Zemin kat, giriş kapısının açıldığı bir sofa ile bu sofanın etrafında konumlanmış iki oda, w.c-lavabo ve merdiven kovanından oluşmaktadır. Eve, çift kanatlı ahşap bir kapıyla girilir. Bu kapının alttan dösemeye, üstten de duvara geçen sürgülü kilidi bulunmaktadır. Ayrıca kapı kanatlarını bağlayan sürgülü ve demir olmak üzere iki kilidi daha bulunmaktadır (Resim A.18). Kapı boyanmıştır. Girişte, sofadan bir basamakla ayrılmış portmanto ve ayakkabılık bölümü bulunur. Bu bölümden sonra sofaya ulaşılır. Sofanın duvarları boyalıdır. Döşmeden yaklaşık 80cm yükseklikte, iç kapılar hizasında dönen, kapılarla aynı renk boyanmış ahşap silmeler göze çarpar. Sofanın döşemesi ve tavanı ahşaptır. Tavan, yıldız motifleri ile işlenmiştir ve orijinal haliyle günümüze ulaşmıştır (Resim A.19).

Sofanın bahçeyle bağlantısı bulunmaktadır. Sofadan bahçeye geçiş, genel olarak Edirne konutlarında mevcut olan ve ana giriş kapısının karşısında bulunan bir kapıyla mümkün olmaktadır. Bahçe kapısı çift kanatlıdır. Ahşaptan yapılmıştır ve boyalıdır. Kapıda, ahşap kayıtlı bölünmüş, düşeyde iki dizi sabit pencere bulunmaktadır. Kapının her iki yanında pencere bulunmaktadır. Bu pencereler ahşap kayıtlı bölünmüştür ve düşeyde üç dizidir. Üstteki ve ortadaki kanatlar sabit olup, alttaki kanatlar sürmelidir. Bu kapıdan 6 basamak inilerek bahçe kotuna ulaşılır.

Resim A.19. Sofanın Orijinal Tavanı

Resim A.20. Zemin Kattaki Oturma Odasının Ahşap Tavanı

Zemin katta iki adet oda bulunmaktadır. Odaların ilki, Aksüt ailesinin günlük oturma odası olarak kullanılmıştır. Odaya ahşap bir kapı ile girilir. Odanın duvarları boyalıdır. Tavanı ve döşemesi ahşaptır (Resim A.20).

Karanfiloğlu Caddesine bakan bir penceresi bulunmaktadır. Pencere ahşaptan yapılmış ve boyanmıştır. Pencere bölüntüleri detaylıdır. Kullanılan bölümler düşeyde iki dizidir. Üst kanat sabit olup, alt kanat odaya açılmaktadır. Açılan kanadın da kendi içinde bölüntüleri vardır. Bunlar yatayda ve düşeyde iki dizidir (Resim A.21). Odanın diğer pencereleri komşu binaya ve giriş sahanlığına bakan, dar-uzun gözetleme pencereleridir. Odanın en önemli özelliği, gömme dolapların bulunmasıdır (Resim A.22). Bir bölüntüsü gusülhane olarak kullanılan dolap, yüklük amacıyla kullanılmıştır. Evin bugünkü kullanıcısı bu odada yaşamaktadır.

Zemin kattaki diğer oda, Aksüt ailesinin misafir odası olarak kullandıkları bir mekandır. Ahşap bir kapı ile girilir. Duvarları boyalıdır. Tavanı ve döşemesi ahşaptır (Resim A.23). Bu oda, evin önceki kullanıcısı Fethi Bey döneminde selamlık bölümü olarak kullanılmıştır.

Resim A.21. Oturma Odasının Pencereleeri

Resim A.22. Oturma Odasındaki Gömme Dolaplar

Resim A.23. Misafir Odasının Tavanı

Odanın Karanfilglu Caddesi'ne bakan penceresi ahşaptır ve boyanmıştır. Bölüntüleri ve kullanımı, oturma odasındaki pencere ile aynıdır. Odanın giriş sahanlığına bakan pencere de yine, oturma odasındaki pencerenin özelliklerini göstermektedir. Farklı olarak bu odanın Tahtalı Hamam Sokak'a bakan bir penceresi bulunmaktadır. Ahşaptan yapılmış ve boyanmıştır. Sabit ve açılır olmak üzere düşeyde iki bölüntüsü vardır. Sabit kanat kendi içinde yatayda üç dizi; açılır kanat ise yatayda ve düşeyde iki dizi olmak üzere ahşap kayıtlarla ayrılmıştır.

Zemin katı birinci kata bağlayan döner merdiven ahşaptır (Resim A.24). 15 basamakla birinci kata ulaşılır. Merdivenin basamakları ve korkulukları ahşaptır. Ayrıca

basamakların duvara bitiştiği tarafta, yaklaşık 40 cm yükseklikte ahşap bir kaplama bulunmaktadır. Bodrum kata ve evin ara kotta yer alan odasına bu merdivenden ulaşılır.

Sedat Hakkı Eldem, Türk Evi elemanları ve plan tiplerini açıklarken, bir çok evde zemin kat ve birinci kat arasında bir ara kat olduğunu belirtmiş; bu katın binanın tümünü kaplamayan bir asma kat durumunda olduğunu ve zamanla önem kazanıp birinci kattan daha alçak tutulan ayrı bir kat haline geldiğini ifade etmiştir. Ayten Akbal evinde de buna benzer bir uygulama görölmektedir. Evde, zemin katı birinci kata bağlayan merdivenlerden, sahanlık olmaksızın ahşap bir kapı ile girilen ve ara katta yer alan bir oda bulunmaktadır (Resim A.25). Çok küçük olan bu oda depo ve kiler olarak kullanılmaktadır.

Resim A.24. Merdivenler

Resim A.25. Ara Kattaki Oda

Zemin kat sofasına açılan lavabo-w.c. bölümleri oturma odasının yanında yer almaktadır. Böylece oturma odasındaki dolap içerisinde bulunan gusülhane ile tesisat bağlantısı sağlanmaktadır. Bu ıslak hacim ahşap bir kapı ile ayrılarak lavabo ve w.c. olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır (Resim A.26). Duvarları boyalıdır. Tavanı ahşaptır. Orijinalinde ahşap olan döşeme, yapılan onarımlar sırasında beton döşeme yapılarak değiştirilmiştir. Lavabo bölümünde bahçeye bakan bir adet pencere bulunmaktadır.

Pencere ahşaptır; sabit ve hareketli olmak üzere iki kanadı vardır. Sabit kanat üstte olup, yatayda iki diziden oluşur. Alttaki kanat hareketli olup, yatayda iki diziden oluşur ve sürme penceredir. W.c. bölümünde bir adet pencere bahçeye bakmaktadır. Bu pencerenin özellikleri lavabo bölümündeki pencere ile aynıdır. Bir diğer pencere ise sol yan cepheye bakmaktadır ve vasistas tipi penceredir.

Resim A.26. Zemin Katta Lavabo-W.c.

Evin yemek odası ve mutfak bölümlerinin sofa ile doğrudan giriş çıkış ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak, zemin kat kotunda yer aldıklarından ve ulaşimleri zemin kattan olduğundan bu bölümde inceleneceklerdir.

Zemin kattan ulaşılabilen yemek odası, ilintili olduğu mutfak ile, ana bina ile bağlantılı ancak, ana kütleden ayrı bir kol olarak bahçe içinde konumlanmıştır. Yemek odasına, zemin katta yer alan merdivenin yanından, ahşap bir kapıyla girilmektedir. Duvarları boyalı, tavanı ve döşemesi ahşaptır. Mutfaka açılan ahşap kapının yanında masa ve sandalyeler bulunmaktadır (Resim A.27). Odanın Tahtalı Hamam sokağına bakan cephesi sağırdır. Bahçeye bakan cephesinde iki adet penceresi bulunmaktadır. Bu pencerelerin söve ve doğramaları ahşaptan yapılmış ve yağlı boya ile boyanmıştır. Pencere bölüntüleri yatayda ve düşeyde 2'şer dizidir (Resim A.28).

Resim A.27. Yemek Odası ve Mutfak Kapısı

Resim A.28. Yemek Odasının Bahçeye Bakan Pencereleeri

Yemek odasından ahşap bir kapı ve 5 basamakla mutfığa inilir. Yemek odası gibi mutfığın da Tahtalı Hamam sokağı bakan cephesi sağırdır; bahçeye bakan iki adet penceresi ve bir kapısı bulunmaktadır. Kapı ve pencereler ahşaptır ve yağlı boya ile boyanmıştır. Kapının bahçeden kullanımını ve kontrolünü sağlayan basit bir kancalı kilidi bulunmaktadır (Resim A.29). Pencere bölüntüleri yatayda ve düşeyde iki dizidir. Üst kanat sabit olup, alt kanat sürmelidir (Resim A.30,A.31).

Resim A.29. Mutfığın Bahçeye Açılan Kapısı

Resim A.30-A.31. Mutfağın Bahçeye Bakan Pencereleri

Birinci Kat

Birinci kat, plan şeması olarak zemin katla uyum içerisindedir. Zemin kattan çıkılan merdivenler sofaya ulaşmaktadır. Bu katta yer alan iki oda ve ıslak hacimler sofaya açılmaktadır. Zemin katta yer alan odaların yerinde yine oda kullanımı, w.c.-lavabo mekanının yerinde yine aynı ıslak hacimlerin varlığı söz konusudur. Birinci katta sofanın ve odaların ebatları genişletilerek cumbalar oluşturulmuştur. Odalar Karanfilolu caddesine doğru çıkmalarla genişletilmiştir. Sofa ise bahçeye doğru çıkma yapmaktadır. Zemin katta ana giriş kapısı önünde bulunan sahanlığın üzerinde de balkon yer almaktadır.

Birinci katın sofası, zemin katta olduğu gibi boyalıdır. Yine döşemeden 80cm yukarıda, kapılar hizasında dönen ahşap silmeler bulunmaktadır. Bu silmeler kapılarla aynı renk boyanmıştır. Sofanın tavanı ahşaptır. Ancak zemin kattaki gibi orijinal bir kaplama bulunmamaktadır. Döşemesi ahşap olup, pvc esaslı bir malzeme ile kaplanmıştır. Sofanın bahçeye çıkma yapan cephesinde üç adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin ikisi cumbanın ortasında yer alır. Sabit ve hareketli olmak üzere ikiye bölüntüleri vardır. Her ikisinin de sabit kanadı ahşap kayıtlarla yatayda üç dizi oluşturur. Hareketli kanat ise, yatayda ve düşeyde iki dizi oluşturup, içeri açılmaktadır.

(Resim A.32). Cumbanın yanında yer alan diğer pencere daha küçük ebatlardadır ve Tahtalı Hamam sokağına bakmaktadır.

Merdivenden çıkıp sofaya ulaşıldığında lavabo-w.c. bölümü ile karşılaşılmaktadır (Resim A.33). Ahşap bir kapıyla bölünerek iki adet ıslak hacim oluşturulmuştur. Lavabo bölümünün de ahşap bir kapısı bulunmaktadır. Bu bölümde bahçeye bakan bir adet ahşap pencere bulunmaktadır. Sabit ve hareketli iki kanadı olup, her ikisi de yatayda iki dizi oluşturacak biçimde ahşap kayıtlarla bölünmüştür (Resim A.32). Üst kanat sabit olup, alt kanat sürmelidir. W.c. bölümünün sadece sol yan cepheye bakan bir adet vasistas tipi penceresi bulunmaktadır.

Resim A.32. Birinci Kat Cumba Pencereleri

Resim A.33. Birinci Kat Lavabo-W.c.

Birinci kat odaları, Aksüt ailesi tarafından yatak odaları olarak kullanılmıştır. Zemin kattaki oturma odasının üzerinde ebeveyn yatak odası bulunmaktadır. Bu odaya ahşap bir kapı ile girilir. Odada, zemin kattaki gibi gömme dolaplar bulunmaktadır. Odanın 5 adet penceresi bulunmaktadır. Bunlardan en büyüğü cumbanın ortasında yer alan ve Karanfiloğlu caddesine bakan ahşap bir penceredir. Sabit ve hareketli olmak üzere iki bölümden oluşur. Üst taraftaki sabit bölüm kendi içinde yatayda iç dizidir. Açılan kanat, yatayda ve düşeyde ikişer dizi olup, ahşap kayıtlarla bölünmüştür. Bu cumba içerisinde, yanlarda caddeye bakan iki adet pencere daha bulunmaktadır. Odanın diğer iki penceresi birinci kat balkonuna ve caddeye bakmaktadır.

Birinci kattaki diğer oda, kız kardeşlerin yatak odası olarak kullanılmıştır. Sofadan ahşap bir kapı ile girilir. Diğer yatak odası gibi 5 adet penceresi bulunur. Bunlardan biri cumbanın ortasından caddeye bakmaktadır. Zemin kattaki pencerelerle aynı detaylı bölüntülere sahiptir. Cumbanın her iki yanında bulunan pencereler, caddeye bakmaktadır. Odada bulunan diğer iki pencere de caddeye ve balkona bakmaktadır. Tüm bu pencereler ahşaptır.

Birinci kattan ulaşılan son mekan, ara katta yer alan odadır. Kat planları uyumlu olduğundan, bu oda, zemin kat ara katında yer alan odanın üstünde bulunmaktadır. Birinci kat sofasından 5 basamak çıkılarak ahşap bir kapıya ulaşılır (Resim A.34). Sahanlık olmaksızın girilen oda, Ayten hanımın erkek kardeşinin yatak odası olarak kullanılmıştır. Tavanı ve döşemesi ahşaptır. Duvarları boyalıdır. Bahçeye bakan bir adet ahşap penceresi bulunmaktadır. Sabit ve hareketli iki kanadı olup, her ikisi de yatayda iki dizi oluşturacak biçimde ahşap kayıtlarla bölünmüştür. Üst kanat sabit olup, alt kanat sürmelidir.

Resim A.34. Ara Kattaki Oda

Bahçe

Ayten Akbal evinin bir arka bahçesi bulunmaktadır. Bahçe solda bir duvar, sağda mutfak ve yemek yeme birimlerinin oluşturduğu tek katlı yapı ve evin karşısında bulunan tek katlı müstemilat ile çevrilidir. Bu duvar komşu bina ile sınır oluşturan bir taş duvardır. Bahçede bir süs havuzu, bir çeşme ve tek katlı müstemilat binası bulunmaktadır (Resim A.35)

Bahçeye giriş değişik yollarla mümkün olmaktadır. Bunlardan biri, geçmişte kullanılan ancak bugün kullanıma kapatılan bir kapı ile sağlanmaktadır. Bu kapı, evin Karanfiloğlu caddesine bakan cephesinden görülmektedir; ev ile komşu bina arasındadır. Kapı, dar uzun bir avluya açılmaktadır. Yaklaşık 1.50m genişliğinde ve 6.50m uzunluğundaki koridor gibi uzanan bu avlu sonunda bahçeye açılmaktadır. İçeriden örülen bir tuğla duvar ile, bu kapının kullanımı iptal edilmiştir.

Bahçeye bir diğer ulaşım evin zemin katından olmaktadır. Zemin kattaki sofadan bahçeye açılan çift kanatlı, ahşap ve pencere bölüntülerinden oluşmuş bir kapı bulunmaktadır. Kapıdan 6 basamak inilerek bahçeye ulaşılır (Resim A.36).

Resim A.35. Bahçede Yer Alan Süs Havuzu

Resim A.36. Bahçe Kapısı

Bahçeye girişi sağlayan bir diğer önemli kapı, Tahtalı Hamam Sokak cephesindedir. Bu kapı demir profilden yapılmıştır. Kapı, yaklaşık 3.50m ye 2.00m 'lik bir avluya açılmaktadır. Bu avlu bahçe ile birleşmektedir. Avlunun bir yanında evin ilave binası, diğer yanında da müstemilatı bulunmaktadır. Müstemilatta yaşayan Ayten hanım, bu demir kapıdan avluya girerek evine ulaşmaktadır.

Bahçe içinde yer alan müstemilat, yaklaşık 25 yıl önce yapılmıştır. Ayten hanımdan edinilen bilgiye göre bu yapının yerinde bir ahır bulunmaktaymış. Hayvanları

öldükten ve tekrar bakılmamaları kararı alındıktan sonra bu ahır yıkılmış. Var olan temeller üzerine tek katlı yığma bir bina inşa edilmiş. Bugün, Ayten hanım ailesiyle birlikte bu müstemilatta ikamet etmektedir.

Günlük Yaşam

Günlük yaşamda kadınlar ev işlerini görür; erkekler ise işe giderlermiş. Türk toplumunun geleneksel yapısında olduğu gibi erkek, ailenin reisi imiş. Ayten hanımın babası Hamit bey, ticaretle uğraşmış. Evlerine yakın bir sütçü dükkanları varmış. Köydeki mandıralardan süt alıp, bu dükkanda yoğurt ve kaymak ile beraber satarmış. Ayten hanımın annesi ev hanımıymış.

Hamit bey, zamanın lisesini bitirmiş; eğitilmiş ve ileri görüşlü modern bir insanmış. Ayten hanımın kendisi ve abisi lise mezunu; bir ablası ilkokul mezunuymuş. Diğer ablası kız sanat okulunu bitirmiş. Terzilik yapar; kardeşleri, arkadaşları ve komşuları için modern ve orijinal elbiseler dikermiş. Aksüt ailesi zamanına göre gayet eğitilmiş ve modern görüşlü insanlarmış. Ayten hanımın çocukluğu çok iyi geçmiş; hiç yokluk çekmemişler.

Aile bireyleri her zaman birbirlerine bağlı olmuşlar ve iyi ilişkiler içinde bulunmuşlar. Örneğin Hamit bey, iş çıkışı kahveye gitmez ve eve gelirmiş. Ailesiyle zaman geçirir; dışarı çıkmak isterlerse hep birlikte çıkarlarmış. Genellikle parklara ve çay bahçesine giderlermiş. Konu komşuyla orada ailecek görüşülürmüş. Nadir de olsa, özellikle kış akşamlarında ailecek ev gezmelerine giderlermiş.

Yemek yeme alışkanlıkları belirli bir düzen içinde olmuş. Günde üç öğün yemeklerini mutlaka yerlermiş. Gelen giden misafirleri ve komşuları için sofralarını daima açık tutmuşlar. Ramazan aylarında iftar sofralarında, Ayten hanımın annesi her zaman masaya boş bir tabak daha koyar ve “onun kısmetlisi gelir” dermiş. Hakikaten de her zaman birileri, kısmetiyle gelirmiş. Ayten hanım yer sofrasında yemek yemediklerini, her zaman modern bir şekilde masada yemek yediklerini söylüyor.

Aile, elektrik ve su ihtiyaçları bakımından da yokluk çekmemiş. Ayten hanım zamanında evde elektrik varmış. Mahallede pek çok kimsede elektrik bulunmadığından, komşu çocukları veya okul arkadaşları, ders çalışmaya bu eve gelmişler. Bahçe içinde

yer alan çeşme, Ayten hanımın ailesinin yanı sıra, tüm mahalle halkının ve komşuların da kullanımına açılmış.

Anne, baba, 3 kız ve 1 erkek çocuktan oluşan aile (Aksüt ailesi), Ayten Akbal evi olarak nitelendirdiğimiz yapının her iki katını da kullanmışlardır. Evin fiziksel açıklamalarından da anlaşıldığı üzere, evin zemin katı günlük yaşamın geçtiği, misafirlerin ve komşuların kabul edildiği kısım olup; birinci kat aile bireylerinin yatak odalarının bulunduğu kısımdır. Ebeveyn yatak odası, kız kardeşlerin yatak odası ve erkek kardeşin yatak odası olmak üzere, herkesin bir odası varmış. Dolayısıyla tüm ailenin bir odada yatması söz konusu olmamış.

Evde aile bireylerinden başka, hiçbir akraba ve tanıdık, uzun süreli ikamet etmemiş. Ayten hanımın doğumundan önce, rahatsız olan büyükanne ve büyükbabası bir süre bu evde kalmış ve Ayten hanımın annesi tarafından bakılmışlar. Vefat etmelerinden sonra da, herhangi bir akraba bu evde uzun süreli kalmamış. Ayten hanımın abisi evlendiğinde, işi sebebiyle Alpullu'ya gitmiş. Bu esnada eşi, geçici bir süre bu evde kalmış. Dolayısıyla eve gelin gelmiş. Ancak, özel bir gelin odası ve düzenlemesi yapılmamış. Eşinin odasında kalmış. Aileden biri gibi kabul edilmiş ve sorun yaşanmamış. Daha sonra eşiyle birlikte bu evden ayrılmışlar.

Gazimihal semtinde akrabaları oturmuş. Akrabalarının bağları varmış. Bu bağlardan zaman zaman faydalanmışlar ancak bu bağ evi kullanımı şeklinde olmamış. Yani yazlık ev ve kışlık ev ayırımı olmaksızın, aile bireyleri sürekli bu evde ikamet etmişler; yaz kış bu evi kullanmışlar. Bu durumda da evin kullanımında mevsimlere göre değişiklikler yapmışlar. Odaların kullanımlarıyla ilgili değişiklikler yapmamışlar. Yine herkesin odası belliymiş. Değişiklikler zemin katta yapılmış. Zemin kat adeta bahçe ile birleştirilmiş. Bahçe kullanımı da artarmış. Sıcak yaz günlerinde daha havadar bir kullanım söz konusu olmuş.

Yaz mevsiminde, bahçe kapısı ve mutfak kapısı daima açık tutulmuş. Böylece, zemin katın sofası, yemek odası ve mutfak bir arada rahatça kullanılmış. Bahçeye bir masa çıkarılmış. Bu masada hem yemek yenir hem de oturularak bahçe sohbetleri yapılmış. Havalarda uygun olduğu müddetçe bahçede oturulur, yemekler yenir, sohbetler edilir ve konu komşularla misafirler ağırlanmış. Bahçenin ortasında yer alan süs havuzunda renkli balıklar bulunmuş. Ayten hanımın kardeşleri onlarla ilgilenir, havuzu doldururlarmış. Havuz etrafında ise, annesinin yetiştirdiği ve ilgilendiği çiçekler

varmış. Bahçede, ailenin yiyecek ihtiyacını sağlamak üzere, salça ve şıra gibi yiyecekler yapılmış. Bahçede bir de kümes varmış ve burada tavuk beslerlermiş. Yumurtasından ve etinden yararlanırlarmış. Bahçede aynı zamanda, yıkanan çamaşırlar kurutulurmuş. Bahçe, yemek yemek, dinlenmek, eğlenmek, sohbet etmek, hayvan bakmak, yiyecek yapmak ve çamaşır kurutmak gibi günlük hayatın geçtiği ve işlerin yapıldığı bir mahalmış.

Kış mevsimi geldiğinde ise, bahçeye açılan kapılar kapatılmış. Böylece evin kullanımı bahçeden ayrılarak daha içe dönük olurmuş. Yazın yerden kaldırdıkları ve yerine tahta koydukları kilimleri yeniden yayarlarmış. O zaman halıları yokmuş. Isınma işini sobayla görürlermiş. O zamanlar herkeste bulunmayan kok kömüründen alırlarmış. Hacışakir Zümre sobaları varmış ve kok kömürüyle de çok iyi ısınırlarmış. Ayrıca Gazimihal’ den gelen odunları da yakıt olarak kullanırlarmış.

Dini İnançlar ve Uygulamalar

Ayten Akbal evinde Müslümanlık çağdaş ölçülerle benimsenmiştir. Yaklaşık 80 yıl önce Miralay Fethi Bey’ den alınan ev, zamanın İslamiyet anlayışı doğrultusunda “Türk Evi” özellikleri göstermekteymiş. Pencerelerinde kafesler varmış ve ev dışa kapalıymış. İçe dönük olan evde haremlik-selamlık kullanımı varmış. Ayten hanımın babası Hamit bey, Atatürkçü düşünceyle çocuklarını yetiştiren , son derece ileri görüşlü biriymiş. Bu evi aldığı da, “Siz cumhuriyet çocuğusunuz.” diyerek, pencerelerdeki kafesleri söktürmüş, evin iç kullanımında da haremlik-selamlık ayırımını ortadan kaldırmış. Böylece ev, tüm aile bireylerinin eşit kullanımına açılmış. Dolayısıyla evde haremlik-selamlık ayırımı ile birlikte, kadın-erkek ayırımı da yapılmamıştır.

Ayten hanımın rahmetli annesi normal bir başörtü kullanırmış. Kaçı göçü olmadığı için, kapıya gelen yabancıya gizlenmeden kapı açılır; gelen kişinin kadın veya erkek olması, ev sahipleri tarafından özel uygulamalar yapılmasını gerektirmezmiş. 3 kız çocuğu yetiştirmiş olan ailede, anne dışında hiç bir bayan başörtüsü kullanmamış. Aksine, bu kız kardeşler, Müslümanlığı benimseyerek ve ibadetlerini de yaparak, son derece modern yaşam koşulları altında yetişmiş; modayı takip etmişler.

Aksüt ailesi bu evde namaz kılmış. Evin her iki katında da banyo-w.c. kullanımı olduğundan, uygun olan yerde abdest almışlar. İnançları doğrultusunda evde Kur-an' ı Kerim okunur, ve yatak odasının duvarına asılmış. Evde namaz kılmak için ayrı bir bölüm bulunmazmış. Evin hanımı çok titiz olduğu ve evin her yeri her daim çok temiz olduğu için, bu evin herhangi bir köşesinde ve isteyen istediği odada namaz kılabilirmiş.

Batıl inançları olmayan ailede, duanın yerini hiç bir şey tutmazmış. Nazar, Kur-an' ı Kerim' de yer aldığı için batıl bir inanç olarak görülmez, nazarı önlemek için de mavi boncuk kullanılmaz, onun yerine dua edilirmiş. Böylece dua edilerek nazardan korunmuşlar. Bir işe başlarken sağ ayak veya sağ kol kullanımı ise, dualarla ve besmeleyle desteklenerek, batıl bir inanç olmaktan çıkarılmış. Batıl inançlardan bahsederken, salı sallanır, çarşamba çarpılır gibi söylentilere aldırış etmeyen aile, her günün bir saati olduğuna inanırmış. Allah' a dua etmişler ve iş saatinde iş yapmışlar, ibadet saatinde ibadet etmişler.

Ailenin Mahremiyeti

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, aile Müslümanlığı çağdaş ölçülerle benimseyip yaşadıkları için, evin iç ve dış kullanımında mahremiyet amaçlı bir mimari öge kullanmamışlardır. Dolayısıyla pencerelerde kafesler bulunmamaktadır. Anne, baba, 3 kız ve 1 erkek çocuktan oluşan ailede, anne hariç başörtü kullanan bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak da aile bireyleri arasında da, eve gelen misafirlere ve kapıya gelen yabancılara karşı da peçe ve benzeri ürünler kullanılmamıştır. Edirne'nin yerli halkı da bu anlamda modern Müslümanlardır ve örtünmeye yönelik giyim tarzı geliştirmemişlerdir.

Komşuluk İlişkileri ve Konukseverlik

Ayten hanımın annesi, evlenmeden önce de Karanfiloğlu mahallesinde yaşarmış ve burada belirli bir çevreye ve komşuluk ilişkisine sahipmiş. Evlendikten sonra da bu mahallede oturduğu için, komşularıyla ve arkadaşlarıyla olan bağı devam etmiş.

Mahalle kadınlarının kendi aralarında sırayla düzenledikleri kabul günleriyle bu komşuluk pekiştirilmiş ve mahalle içinde her zaman dayanışma halinde kalınmış. Günümüzde eski komşuluklar kalmasa bile, Karanfiloğlu mahallesi her zaman çok iyi bir mahalle olmuş, Edirne'nin yerlilerinden oluştuğu için de, komşuluklar her zaman daim olmuş.

Komşuluk ilişkileri evin kullanımına da yansımış. Misafirlerin ve komşuların ağırlandığı ve ikramların yapıldığı özel bir “misafir odası” bulunurmuş. Bu oda, evin zemin katında, sofadan girilen büyük ve özenle temizlenip hazırlanmış bir odaymış.

Mahalle içindeki dayanışmanın ve paylaşımın en iyi örneklerinden birisi, Ayten hanımların bahçesindeki çeşmenin kullanımı imiş. Bu çeşmeden tüm mahalle halkı faydalansın, herkes su ihtiyacını karşılasın diye, bahçe kapısı gece olana kadar açık bırakılırmış.

Ancak bugün, mahallede eski eşrafın bulunmaması, dışardan yeni insanların gelmesi ve eski komşuluk anlayışının da kalmaması üzerine, mahallede oturan çoğu kimse tanınmıyor. Belirli bir çevre ile görüşülüyor. Komşu bina ile aralarında bulunan bahçe duvarı, üzerine tuğla örülmek suretiyle yükseltilmiş ve ortak kullanıma kapatılmış. Bu da komşuluk ilişkilerinde geline son noktanın, mimariye yansıyan bir örneğidir.

Örf ve Adetler

Kakava ve Hıdrellez gibi geleneksel bahar kutlamalarına Ayten hanım da katılmış. Komşularıyla birlikte bütün mahalle halkı Sarayıçi'ne giderlermiş. Oradan söğüt dalları koparırlar, herkesin kapısına koyarlarmış. Yerlere hasırlar serer, çay içerlermiş. Salıncak kurar, piknik yaparlarmış.

Bu tür kutlamaların ve sosyal olayların mimariye yansıması, genellikle evin içine ve dışına asılan nesnelerle olmaktadır. Ayten hanım adet yerini bulsun diye Hıdrellez günleri kapısına söğüt dalı asarmış. Bunun dışında uğur ve bereket getirmesi için kapılara asılan diken, çocuk patiği, nazar boncuğu gibi nesneleri evinde kullanmamış.

Ayten hanımın evinde geçen bayramlar çok özel olurmuş. Tüm aile bireylerinin yanı sıra, gelinler, damatlar ve aile büyükleri gelir, ev kalabalık olurmuş. Erkekler bayram namazına gidince kadınlar kahvaltı hazırlarmış. Namazdan dönülünce, hep birlikte kahvaltı ederlermiş. Kurban keserler, dualar okurlarmış. Bayramlaşırken el öpme sırası oluşturlarmış. En önde büyükler, arkasında eşleri ve çocukları sıra olurlar; abisi gelir önce babasının sonra annesinin elini öper ve onun yanına otururmuş. Ondan sonra abisinin hanımı gelir, o da sırayla kayınpederinin, kayınvalidesinin, sonra da eşinin elini öper onun yanına otururmuş. Böylece, sırayla el öpülür, büyükler küçüklere para veya içine para konmuş mendil verirlermiş. Ondan sonra bayram şekeri, sonra da baklava ikram edilirmiş. Öğlen yemeğinden sonra da komşular gelir gidermiş.

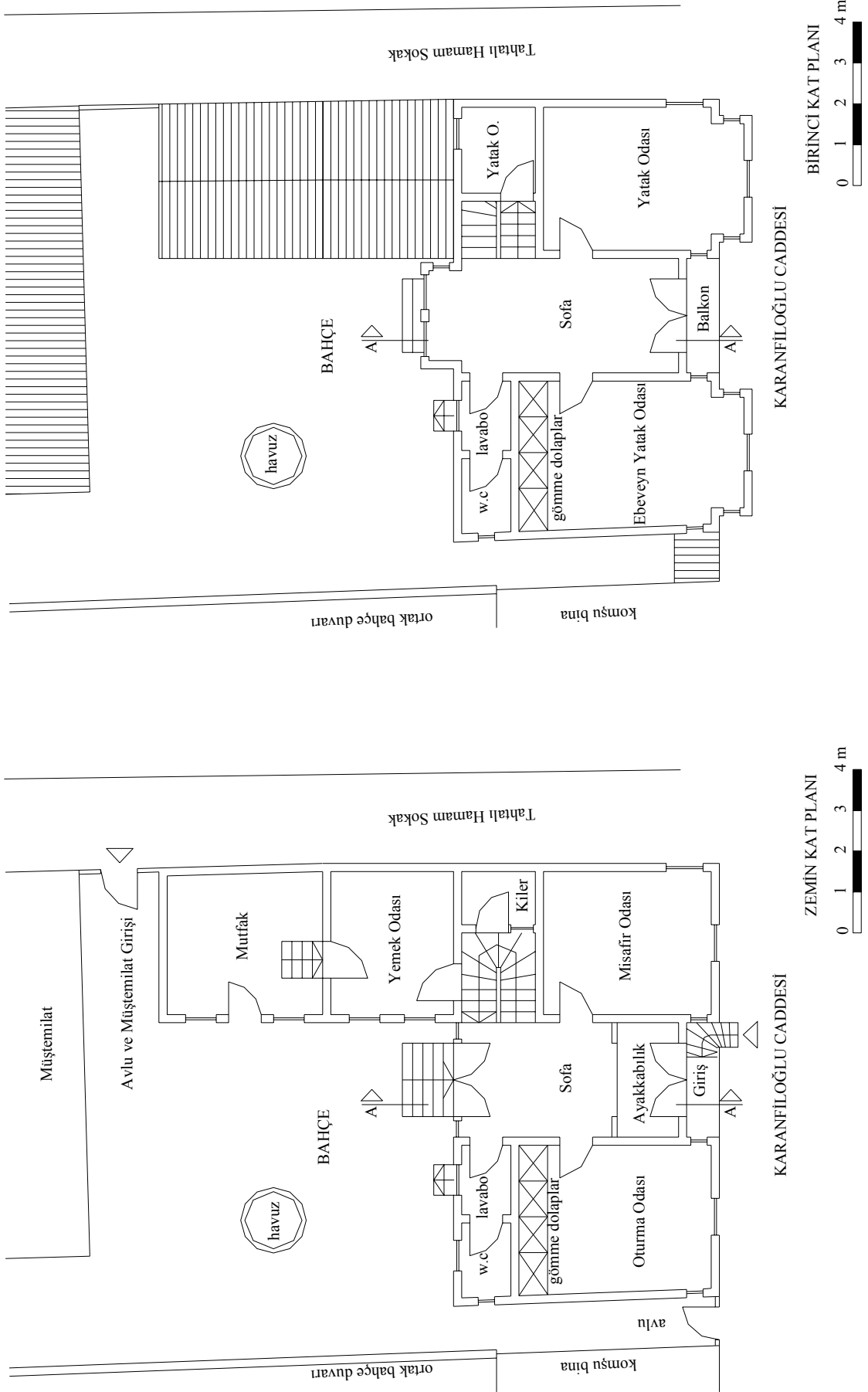
Tüm bu olaylar sırasında, evin zemin katı kullanılırmış. Sofayla birlikte, zemin katta yer alan her iki odanın da kapısı açılır, böylece kalabalık için geniş bir mekan yaratılırmış. Evin her iki katı da kullanıldığından, böyle kalabalık günlerde sıkıntı çekmemişler. Hatta yaz aylarında ve güzel havalarda zemin kat kullanımı bahçe ile birleştirildiğinden, yer sorunu yaşamamışlar; evi rahatça kullanmışlar.

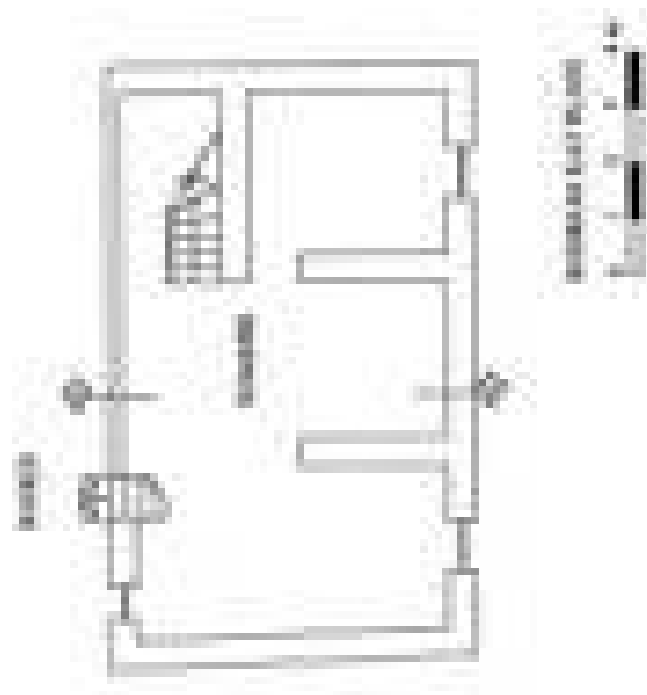
Seremoniler

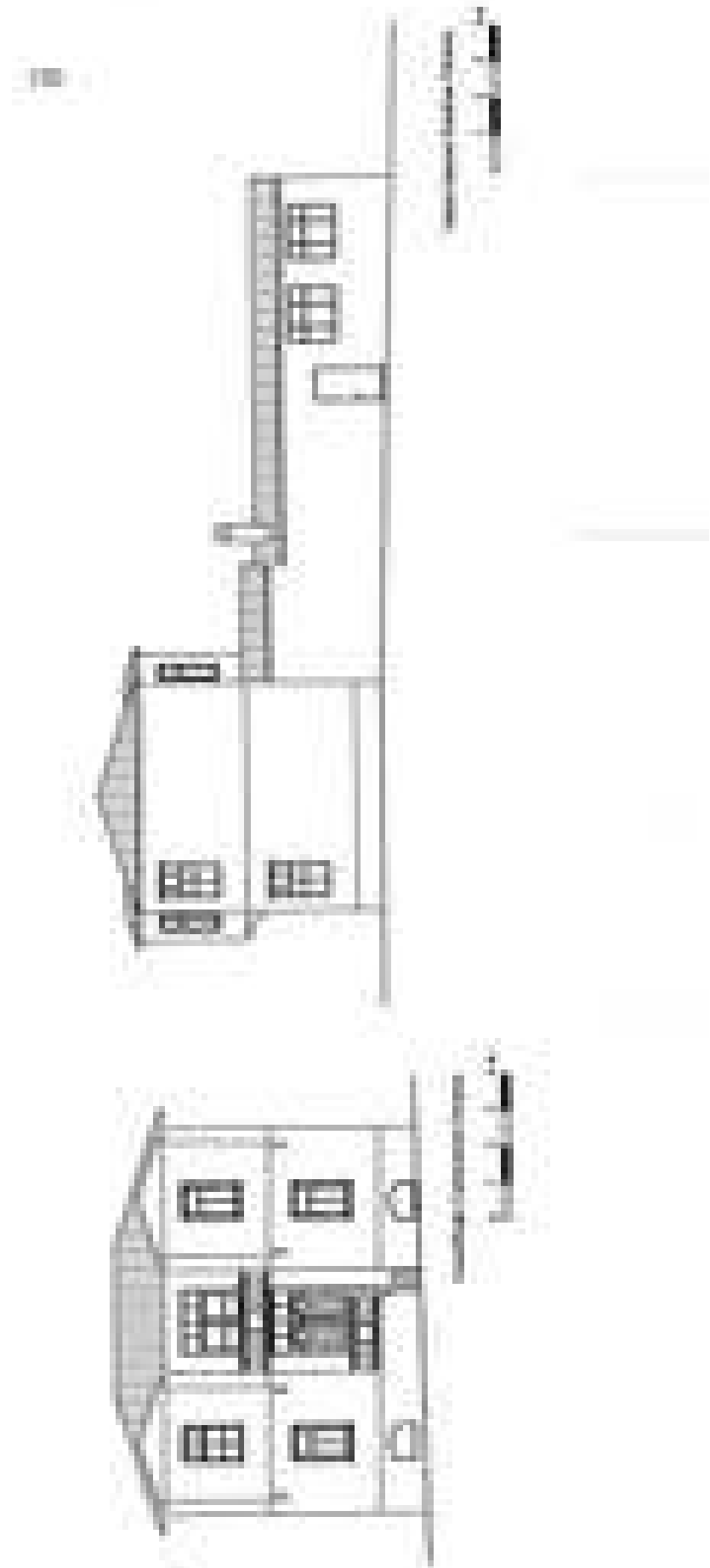
Ayten Akbal evinde yer alan başlıca seremoniler nikah, cenaze ve mevlit olmuş. Ayten hanımın ve ablalarının nikahları bu evde yapılmış. Adetler gereği kınalar yakılmış ve arkadaşlarıyla eğlence tertiplemişler. Cenazelerde ve belirli günlerde yapılan dua ve mevlitlerde, konu komşu bu evde toplanmış.

Evin bu gibi seremonilerde kullanımı, zemin kat ağırlıklı olmuş. Zemin katta yer alan sofa, bir anlamda toplantı yeri olarak kullanılmış; sofanın yeterli kalmadığı durumlarda, zemin kattaki odaların kullanımı da söz konusu olmuş. Odaların kapılara açılarak hem kalabalığın oturması ve yerleşmesi hem de sobadan yararlanarak ısınmaları sağlanmış.

Günlük yaşamda olduğu gibi, seremonilerde veya bayramlarda, evin kullanımında zemin kat veya birinci kat gibi bir ayırım olmamış. Ev, evdeki kalabalığın kullandığı ölçüde kullanılmış. Ancak yine de yapılan toplantılar, zemin kattaki sofa etrafında gerçekleşmiş.

EK B**ŞİNASİ DÖRTOK EVİ**

Şinasi Dörtok Evi, Edirne Merkez’de, Meydan Mahallesi, Kıyık Caddesi No:67’de yer almaktadır (Resim B.1). Şehir merkezinden Kıyık semtine ulaşımı sağlayan Kıyık Caddesi üzerinde, bugünkü Göğüs Hastalıkları Hastanesi’nin yanında bulunmaktadır. Ev, şehir merkezine 15 dakikalık yürüme mesafesindedir. Ulaşım araçlarıyla şehir merkezinden tek vesaitte ulaşımı mümkün olmaktadır.

Resim B.1. Şinasi Dörtok Evi, Kıyık Caddesinden Görünüm

Evin yapıldığı tarih tam olarak bilinmemekte; ancak evin ilk sahibi bilinmektedir. Evin ilk sahibi Ermeni asıllı doktor Artin Beydir. Balkan Savaşlarına tanıklık etmiş olan tarihi bina, Yunanlıların Edirne’de bulunduğu 1920’li yıllarda karakol binası olarak kullanılmış. Birinci kat cumbalarının yan taraflarında bulunan dar uzun pencereler, bu dönemlerde gözetleme penceresi olarak fonksiyonellik göstermiş.

Edirne'nin Yunan istilasından kurtulmasından sonra ve savaşlar sonucunda Dr. Artin' in Amerika'ya gitmesi üzerine, Milli Emlak evi satışa çıkarmış. O dönemlerde bu tip evler, halka tellallarla duyurularak, 20 yıllık vadelerle satılmış. Şinasi Dörtok' un babası Hüsnü bey de evi, 1929 yılında bu şekilde Milli Emlak' tan 365 liraya satın almış ve 20 sene boyunca ödeme yapmış. Dr. Artin' in Amerika' dan gelen oğlu evin satıldığını öğrenince geri dönmüş.

Evin satışına kadar geçen sürede evi köylüler kullanmış. Yunan istilası zamanında Yunanlıların, daha sonraları da köylülerin kötü kullanımları sonucu ev harap olmuş. Yunanlılar üst katın döşemelerindeki muşambaları ve elektrik kablolarını tahrip etmişler. Yunanlıların Edirne' den ayrılmalarından sonra boş buldukları eve girip kullanmaya başlayan köylüler ise, zemin katta yer alan ve ek binada bahsedilecek olan odalara çiviler çakarak, atlarını ve eşeklerini bağlamışlar. Kiremit ile örtülü bu mekanı ahır olarak kullanmışlar. Dr. Artin zamanında ise, doktorun faytonu varmış ve atlarını buraya bağlamış. Ancak Şinasi Dörtok' un babası evi satın alınca, ahırını yıkıp, yerine duvar ördürüp bugünkü odaları yaptırmış. Böylece orijinal binaya ek bina yapılarak, bu bölümde iki oda, bir mutfak ve bir de banyo yapılmış.

Şinasi Dörtok evi Edirne' de, Dr. Artin' in evi olarak bilinirmiş. Evin avlusunun bittiği yerde yer alan kırmızı renkli bir konak, papazın eviymiş. Yine bahçenin uç tarafında bir başka papazın evi varmış. Dr. Artin' in evinin yanında Cevdet Paşa Konağı; bugünkü Göğüs Hastalıkları Hastanesinin yerinde de Arif Paşa Konağı varmış. Bu konakların isimlerinden de anlaşıldığı gibi, cadde “Paşalar Caddesi” olarak bilinirmiş. Cıvarda yer alan semtler de isimlerini buradan almışlar. Örneğin, Nişancıpaşa, Sarıcapaşa gibi.. Konak dışındaki diğer evler ise, beylere ve saygın insanlara aitmiş. Balkan Savaşında yanan Arif Paşa Konağı, General Kazım Bey tarafından yeniden yaptırılmış, bahçesine envai çeşit çam ağacı diktirmiş. Kıyık Caddesi' ne bakan demir kapıları varmış. Bugün yolun genişletilmesiyle büyük bir çam ağacı trotuarda kalmış. Böyle bir muhitte yer alan ev, sahibinin doktor olması bakımından çok önemliymiş. Çünkü Dr. Artin o muhitin doktoruymuş. Mahallede oturan komşular için de, kendilerine yakın bir doktor bulunması avantajlı bir durummuş.

1927 yılında doğan Şinasi Dörtok bu eve geldiği zaman 2 yaşındaymış. Dedeleri 93 harbinde, Bulgaristan'ın Karapınar köyünden göçmüşler. Şinasi bey, 3 erkek kardeşi, annesi ve babası ile birlikte bu evde yaşamışlar. Dedesi (annesinin babası), Yüzbaşı

Osman Makamoğlu 1937 yılında vefat etmiş. 1967 Yılında ise babası rahatsızlanmış. Annesini, babasını ve 2 erkek kardeşini kaybeden Şinasi Dörtok, bugün bu evde ağabeyi ile birlikte yaşamaktadır.

Bina, orijinalinde ahşap karkastır, ancak zemin kattaki ek bina yığma olup, dolgu malzemesi olarak duvarlarda tuğla kullanılmıştır. Ev satın alındıktan sonra onarılan bu bölümün çatısı çökünce içeri yağmur suları girmiş. Duvarlar çökmeye başlayınca da mutfığa geçiş zorlaşmış ve 1958 yılında yeniden onarılmış. Bu onarım aile bireyleri tarafından yapılmış.

Zemin katın 1. odası da aynı şekilde çökmeye başladığında, aile bireyleri tarafından onarılmış. Bina, Balkan Savaşına tanıklık etmiş olup, geçirdiği bu onarımlar sonucu günümüze kadar ulaşmıştır, ancak 2003 yılı kasım ayında geçirdiği bir yangın sonucu çatısı tamamen yanarak, birinci katı kullanılmaz hale gelmiştir.

ORİJİNAL BİNA

ZEMİN KAT

Resim B.2. Şinasi Dörtok Evi Orijinal Bina

Sofa

Sokak kapısından direkt olarak sofaya girilir. 3.90m eninde, 5.85m boyunda ve 3.50m yüksekliğinde olan büyük bir sofadır. Orijinalinde döşemesi geçmeli düz ahşaptır. 1958 yılında ek binanın onarımı sırasında sofanın eskiyen döşemesi sökülmüş, yerine beton dökülmüştür. Günümüzde döşeme bu şekildedir. Tavan de aynı şekilde geçmeli düz ahşaptan yapılmıştır. Tavanda herhangi özel bir işçilik ve süsleme bulunmamaktadır. Duvarlar boyanmıştır, rengi açık yeşildir. Zemin katta yer alan 2.odadaki, 1.45m genişliğinde, 1.35m yüksekliğindeki ahşap bir pencere, sofaya bakmaktadır. Ahşap kayıtlarla bölümlenen pencere yatayda 3; düşeyde 4 dizidir. Sağdaki ve soldaki bölüm sabit olup, ortadaki iki bölüm, ahşap kanatlarla odaya doğru açılmaktadır.

Binanın arka bahçesine, sofadaki bir kapıdan ulaşılır. Sokak kapısıyla aynı aksta bulunan bahçe kapısı demirdir. 1.20m genişliğinde ve 2.10m yüksekliğinde olup, çift kanatlıdır. Kapının her iki yanında 1.45m genişliğinde, 1.30m yüksekliğinde ahşap pencereler yer almaktadır. Bu pencereler, hem sofaya ışık girmesini hem de bahçeyi görmeyi ve kontrol etmeyi sağlamaktadırlar. Ahşap kayıtlarla bölümlenen pencere yatayda 3; düşeyde 4 dizidir. Sağdaki ve soldaki bölüm sabit olup, ortadaki iki bölüm, ahşap kanatlarla bahçeye açılmaktadır. Güvenlik sebebiyle bu pencerelere dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir. Sofanın bitiminde hole çıkan bir merdiven vardır. Bu merdivenin 2.25m genişliğinde olup, 5 adet basamağı vardır ve bu basamaklar duvara sabitlenir. Basamakları ve rıhtları ahşaptır (Resim B.2). Sofa, ev sahipleri tarafından, toplanma gibi özel bir amaçla kullanılmamış; sadece kapıdan girince ayak bastıkları, ek binanın 1. ve 2. odalarına, orijinal binanın diğer kısımlarına ulaşan merdivene ve bahçeye ulaştıkları bir geçiş alanı olarak kullanılmıştır; ek binanın 1. ve 2. odalarına yine bu sofadan ulaşılır.

Hol

Sofanın bitiminde 5 basamakla çıkılan ve sofadan 0.90m yüksek kota sahip olan bir hole ulaşılır (Resim B.3). Bu hole bir kapıyla girilir. Bu kapı 1.80m genişliğinde ve

2.30m yüksekliğinde olup, çift kanatlıdır ve ana malzemesi ahşaptır (Resim B.2). Ahşap taşıyıcısı olan kapının cam bölmeleri vardır. Cam bölümler, basamaklardan holün görünmesini sağlar. Hol, 2.95m eninde, 5.10m boyunda ve 2.60m yüksekliğindedir. Döşemesi, geçmeli düz ahşaptır. Tavanı da aynı şekilde ahşaptır. Duvarları boyalıdır, rengi açık mavidir.

Resim B.2. Sofa Merdivenleri ve Hol Kapısı

Resim B.3. Merdiven Holü ve 1.Odanın Kapısı

Holden zemin katın 1. ve 2. odalarına ulaşılır. Holün özelliği, evin ana merdiveninin burada bulunmasıdır. Merdiven holü de diyebileceğimiz bu mekanda, bahçeye bakan pencereler bulunmaktadır. 0.60m genişliğinde ve 1.30m yüksekliğinde olan bir pencere, bahçe kapısını görme imkanı vermektedir. Ortadan ahşap bir kayıtle bölünen pencerenin üst kanadı sabit olup, alt kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir. Pencereye dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir. Holde bulunan bir diğer pencere de 1.45m genişliğinde ve 1.30m yüksekliğindedir. Ahşaptan yapılmıştır. Ortadan ahşap bir kayıtle bölünen pencerenin üst kanadı sabit olup, alt kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir. Pencereye dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir. Bu

pencerenin önünde bir sedir yer almaktadır. Şinasi Dörtok ve ailesi, oturma köşesi olarak düzenlenen bu yerde oturup, bahçeyi seyredelermiş.

1. Oda

Holdeki oturma köşesinin yanından, 0.90m genişliğinde ve 2.10m yüksekliğindeki ahşap bir kapıyla 1. odaya girilir. 3.55m eninde, 4.30m boyunda ve 2.60m yüksekliğindeki bu odanın döşemesi ve tavanı geçmeli düz ahşaptır. Ahşap, yerli ağaçlardan elde edilmiştir. Bu ahşap işleri, pratik usulde yapılmış, sade detaylar içermektedir. 1958 Yılında yapılan onarımlarda, tavanın da çökmesi üzerine tava eternit ile kapatılmıştır. Duvarları boyanmıştır. Bu odada da özel bir süsleme veya işçilik tespit edilmemiştir. Sadece bir penceresi olan odada, pencere 1.45m genişliğinde ve 1.30m yüksekliğindedir. Ahşap kayıtlarla bölümlenen pencere yatayda 3; düşeyde 4 dizidir. Sağdaki ve soldaki bölüm sabit olup, ortadaki iki bölüm, ahşap kanatlarla bahçeye açılmaktadır; pencereye demir parmaklıklar tesbit edilmiştir.

Bu odanın duvarları ve çatısı çökmüş. Şinasi Dörtok' un babası duvarları yeniden işlettirmiş, tuğla ördürmüş. Bu odada iki kapaklı, daha ziyade yatakları koymaya yarayan dar bir yüklük varmış. Bu yüklük aynı zamanda ev halkının eşyasını depolamak için kullanılmış. Çöken duvarların onarımı esnasında bu yüklük yeniden yapılmamış; annesinin isteği üzerine, ek binanın 1.odasına aldırılmış. Sonra çöken duvarlar kapatılmış. Bugün bu odada, evrak dolu dolaplar yer almaktadır.

2. Oda

Zemin katta yer alan 2.odaya 0.90m genişliğinde ve 2.05m yüksekliğindeki ahşap bir kapıyla merdiven holünden girilir. 3.60m eninde, 3.80m boyunda ve 2.60m yüksekliğindeki odanın döşemesi ve tavanı geçmeli düz ahşaptır. Duvarları yeşil renkte boyalıdır.

Sofaya bakan 1.45m genişliğinde ve 1.35m yüksekliğinde ahşap bir pencere bulunmaktadır. Ahşap kayıtlarla bölümlenen pencere yatayda 3; düşeyde 4 dizidir.

Sağdaki ve soldaki bölüm sabit olup, ortadaki iki bölüm, ahşap kanatlarla odaya açılmaktadır. Bu pencerenin 1.20m ötesinde, sokak kapısına bakan 0.35m genişliğinde ve 1.35m yüksekliğinde dar, uzun bir ahşap pencere bulunur. Gözetleme penceresi olarak adlandırılan bu pencereden, birinci kattaki cumbalarda da bulunur. Odanın Kıyık Caddesi' ne bakan 0.85m genişliğinde ve 1.35m yüksekliğinde iki adet penceresi bulunmaktadır. Bu pencereler, ortadan ahşap bir kayıtle bölünmüştür. Pencerenin üst kanadı sabit olup, alt kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir ve dışarıdan takılmış demir parmaklıklarla korunmaktadır.

Dörtok ailesi evi satın aldığıında, evin diğer bölümlerinde onarımlar gerektiği için, ilk başta o bölümleri kullanamamışlar. Böylece başlangıçta bu odaya yerleşen aile, maltızda (mangal) kömür yakmışlar, ısınmışlar ve yemek pişirmişler. Daha sonraları bu odaya da bir soba kurmuşlar. Bu sobanın borusu duvardan dışarı, caddeye yöneltilmiş. Borunun bir de içerde künkü varmış. Bu da, 3. odaya gidermiş. İki oda arasında baca deliği varmış.

Onarımlardan sonra 4 kardeş, anne ve baba evin her yerini kullanmışlar. Genelde ek binanın 2.odasında yaşayan aile, babalarının hastalık döneminde, orijinal binanın 3.odasında yaşamışlar. Bu yeşil renkli 2.oda, misafir odası olarak kullanılmış. Özellikle kış aylarında sobanın bu odada yanması, misafir ağırlarken önemli bir özellik olmuş.

3. Oda

Zemin kattaki yer alan 3.odaya, 2. odadan girilir. Giriş kapısı 0.90m genişliğinde ve 2.10m yüksekliğindedir. Kapı ahşaptır ve 0.10m'lik bir eşiği bulunmaktadır. 3.40m eninde ve 3.40m boyunda olan odanın yüksekliği 2.50m'dir.

Odaya girildiğinde hemen solda yer alan 1.20m genişliğinde, 1.70m yüksekliğinde bir dolap göze çarpar (Resim B.4). 0.90m derinliğinde olan bu dolap merdiven altı kullanıma aittir. Dolabın kapakları ahşaptır, çift kanatlıdır ve odanın kapısı kadar sadedir. Odanın döşemesi ve tavanı ahşaptır. Duvarlar gri renkle boyalıdır. Kıyık Caddesi' ne bakan 0.75m genişliğinde ve 1.35m yüksekliğinde iki adet penceresi bulunmaktadır. Bu pencereler, ortadan ahşap bir kayıtle bölünmüştür. Pencerenin üst

kanadı sabit olup, alt kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir. Pencereye dışarıdan demir parmaklıklar tespit edilmiştir.

Resim B.4. 3. Odanın Giriş Kapısı ve Odada Yer Alan Dolaplar

Şinasi Dörtok' un babası bir dönem rahatsızlanmış. 1967 yılında onu bu odaya yatırmışlar ve odanın döşemesini ve w.c. holünü muşamba kaplamışlar. Babası rahatsızken, bu odada tek başına kalmamış. Ailenin diğer bireyleri de bu odaya geçmişler. Bu rahatsızlık döneminde, ek binanın 2.odasında kalıyorlarmış. Babasının bu odaya geçmesi üzerine, hem hastanın kontrolü, hem ilaçların temini, hem de ailenin birbirlerine olan bağlılıkları gerekçeleriyle, hep birlikte bu odada yaşamaya başlamışlar.

Evde badana yapılacağı zaman, buğday ununun kepeği ile kireci karıştırarak, duvarda oluşan çatlaklar kapatılmış. Domuz kılından, el büyüklüğünde, dört köşe fırçalar varmış. Bu fırçalar yardımıyla badana yapılmış. Boyalar ise, 1955 yılında Almanya'dan gelen, üzerinde papağan resmi olan boyalarmış. Şinasi bey bu 2. ve 3. odaları, sonradan kendisi boyanmış.

W.c. ve W.c. Holü

Zemin katın 3. odasından w.c. holüne ulaşılır. 0.80m genişliğinde ve 1.75m yüksekliğindeki ahşap bir kapıyla girilen hol, 1.60m eninde, 2.45m boyunda ve 2.50m yüksekliğindedir. Bu holden w.c. kısmına girilir. W.c. bölümü, arada örülen bir tuğla duvarla iki bölüme ayrılmıştır. Döşeme beton, tavan ise ahşaptır. Duvarlar, onarımlar sırasında örülmüş tuğla duvardır (Resim B.5). Duvarlara sıva dahi yapılmamıştır. Evin bu kısmı son derece bakımsızdır çünkü hol ve w.c. kullanılmamaktadır. (Resim B.6). Kıyık Caddesi' ne bakan 0.75m genişliğinde ve 1.35m yüksekliğinde bir penceresi bulunmaktadır. Bu pencere, ortadan ahşap bir kayıtle bölünmüştür. Pencerenin üst kanadı sabit olup, alt kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir. Pencereye dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir.

Resim B.5. Kullanılmayan W.c.

Resim B.6. W.c.Holüne Örülmüş Tuğla Duvar

Gayrı-Müslim evi olan Şinasi Dörtok evinde, w.c. güneybatı yönüne bakmaktadır. Aile tarafından herhangi bir değişiklik ve bir yönlendirme yapılmamıştır.

1967 yılında 3.oda ile birlikte bu hol de muşamba kaplanmış. Çoğunlukla Dr. Artin zamanında kullanılan bu tuvalet, daha sonraları Dörtok ailesi tarafından da

tarafından kullanılmış. Ancak belediye görevlileri tarafından evin yıkılacağı belirtilmiş ve kanalizasyon iptal edilmiş. Bugün bu tuvaletin kullanımı mümkün değildir. Hiç bir armatür bulunmamaktadır.

BİRİNCİ KAT

Sofa

Evin ana merdiveninden yukarı çıkıldığında, 1.55m eninde, 3.45m boyunda ve 3.00m yüksekliğinde bir sofaya ulaşılır. Sofanın tavanı ve döşemesi ahşap olup, duvarları boyanmıştır. Sofanın bitiminde, Kıyık Caddesi' ne bakan 0.95m genişliğinde, 1.70m yüksekliğinde ahşap bir pencere bulunur. Pencere doğramasındaki bölümler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve sofaya doğru açılırlar. Üstte kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, sofaya doğru açılır. Sofadan, birinci katın 1. ve 2. odalarına girilir.

1.Oda

Birinci katın sofasında girilen 1. odanın kapısı 1.50m genişliğinde ve 2.10m yüksekliğinde, çift kanatlı bir ahşap kapıdır. Oda, 3.90m eninde, 4.30m boyunda ve 3.00m yüksekliğindedir. Tavanı ve döşemesi ahşap olup, duvarları boyalıdır.

Odanın 4 adet penceresi bulunmaktadır. 0.95m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğinde olan birinci pencere ahşaptır ve bahçeye bakmaktadır. Pencere doğramasındaki bölümler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin üst kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Altta kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır.

Binanın geçirmiş olduğu yangın sonucu, bu oda hasar görmüştür (Resim B.7). Kıyık Caddesi' ne bakan diğer iki pencere de ahşaptır ve 0.95m genişliğinde, 1.70m yüksekliğindedir. Pencere doğramasındaki bölümler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir.

Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Üstte kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır (Resim B.8). Odanın bir diğer penceresi ise caddeye yan taraftan bakmaktadır. 0.40m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğinde olup, gözetleme penceresi olarak kullanılır. Pencerenin bölümlenmesi sadece düşeyde 3 dizidir. Üstteki göz, tek bir kanat şeklinde olup, alttaki ve ortadaki iki göz de bir kanat oluştururlar ve odaya açılırlar. 1.Oda, zemin kattaki banyo-w.c. ve 3.odanın bir kısmının üzerinde yer alıp, caddeye doğru genişleyerek cumba şeklinde çıkma yapmaktadır.

Resim B.7. Birinci Katta Hasar Gören 1.Oda

Resim B.8. Birinci Katta 1.Odanın Caddeye Bakan Penceresi

2.Oda

Birinci katın sofasından ulaşılan bir diğer mekan da 2.odadır (Resim B.9). Odanın 1.50m genişliğinde ve 2.15m yüksekliğinde, çift kanatlı ahşap bir kapısı vardır. Oda, 3.80m eninde, 4.25m boyunda ve 3.00m yüksekliğindedir. Döşemesi ve tavanı ahşaptır. Duvarları boyalıdır.

Odada 5 adet pencere ve bir adet kapı bulunmaktadır. Pencerelerin birisi bahçeye bakmaktadır; 0.95m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğindedir. Pencere doğramasındaki bölümlenmeler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Üstte

kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır. Bir diğer pencere yan bahçeye bakmaktadır. 0.95m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğindedir, ahşaptır. Diğer pencereyle aynı tiptir. Diğer iki pencere 0.95m genişliğinde, 1.70m yüksekliğinde olup, Kıyık Caddesi' ne bakmaktadır. Bu pencere de ahşaptır ve diğer pencerelerle aynı özelliktedir. Bir diğer pencere ise caddeye yan taraftan bakmaktadır. Gözetleme penceresi olarak kullanılan pencere 0.40m genişliğinde, 1.70m yüksekliğindedir. Pencerenin bölümlenmesi sadece düşeyde 3 dizidir. Üstteki göz, tek bir kanat şeklinde olup, alttaki ve ortadaki iki göz de bir kanat oluştururlar ve odaya açılırlar. 2.Odanın içinde yer alan kapı, döşemeden 0.20m yüksek bir kotta yer alır ve buradan 3. odaya geçilir. Bu kapı 0.80m genişliğinde, 1.80m yüksekliğinde olup, ahşaptır. Bu oda, zemin kattaki 2.odanın üzerinde yer almaktadır; caddeye doğru genişleyerek cumba şeklinde çıkma yapmaktadır.

Dr. Artin zamanında, hastaların muayenesi gibi bir amaçla kullanıldığı düşünülen bu oda, büyük olasılıkla Artin'den sonra da kullanılmıştır. Yunan zamanı karakol olarak kullanılan binada, bu odanın gözetleme pencereleri fonksiyonellik göstermiştir. Şinasi Dörtok ve ailesi tarafından kullanılmayan odanın, bugünkü durumu orijinal halinden farklıdır. Odanın çift kanatlı ahşap kapısı bulunmamaktadır; sadece ahşap kasası duvara tesbit edilmiş bir şekildedir. Pencereleri ise, 1950 yılından bu yana kullanılmamıştır. Pencerelere dışarıdan tahtalar çakılarak, odanın içi dış etkenlerden korunmaya çalışılmıştır. Ancak geçirdiği yangın sonucu evin çatısı yandığı için bu oda kullanılmaz durumdadır.

Resim B.9. Birinci Kat 2.Oda

3.Oda

Odaya, birinci katın 2.odasından girilir (Resim B.10). Bu giriş, döşemeden 0.20m yüksek bir kotta bulunan 0.80m genişliğinde, 1.80m yüksekliğindeki ahşap bir kapıyla olur. 2.95m eninde, 4.70m boyunda ve 3.00m yüksekliğindeki bu odada merdiven kovası yer almaktadır. Tavanı ve döşemesi ahşaptır (Resim B.11). Duvarları boyalıdır ve kalem işleri bulunur (Resim B.12).

Resim B.10. Birinci Kat 2. Oda
(Solda, 3.Odanın Giriş Kapısı, Sağda Sofa)

Resim B.11. Birinci Kat 3.Odanın Tavanı

Odada üç adet pencere bulunmaktadır. 0.95m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğinde olan bir ahşap pencere bahçeye bakmaktadır. Diğer iki pencere yan bahçeye bakmakta olup, 0.95m genişliğinde ve 1.70m yüksekliğindedir. Ahşap olan pencerenin doğramasındaki bölümler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Üstte kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır. Bu pencerelerden Selimiye Camii görünmektedir (Resim B.13).

Bu oda sandık odası olarak kullanılmış. Şinasi beyin annesinin eşya depolamak için kullandığı bu oda, aslında çok önemli bir fonksiyonellik göstermemiş. Çünkü birinci kat, ev sahipleri tarafından pek fazla kullanılmamış. Zemin kattaki mekanlar ve ek binadaki mekanlar, ev halkının ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiş. Zaten, ev satın

alınmadan önce Yunan karakolu olarak kullanılan binada kullanılmaz hale gelen birinci kat, Şinasi beyin babası tarafından kısıtlı maddi olanaklar sonucu, yeterince onarım görememiştir. Pencere doğramaları zayıf kalmıştır. Daha sonra çocukların camlara taş atarak, birinci kat pencerelerini yıpratmaları ve yetersiz doğramalar yüzünden binanın dış etkenlere maruz kalmasından dolayı, 1950 yılında birinci kat pencerelerine dışardan tahtalar çakmışlar ve bu katı kullanmamışlar. Dr. Artin tarafından hastaların muayene edilmesinde kullanılan birinci kat, bugün yangın neticesi kullanılmaz haldedir.

Resim B.12. Birinci Kat 3. Oda Duvarlarındaki Kalem İşleri

Resim B.13. Odanın Penceresinden Selimiye Manzarası

Giriş Kapısı

Şinasi Dörtok evine giriş, cadde cephesinden olmaktadır. Giriş, merdivensiz olarak düzenlenmiştir ve bir niş ile içeri çekilmek suretiyle, dış etkilerden korunmuştur. Giriş kapısı üzerinde genişleyen saçak da bu korumanın bir diğer biçimi olmaktadır (Resim B.14,B.15).

1.50m genişliğinde ve 2.30m yüksekliğinde olan giriş kapısı çift kanatlıdır ve ahşaptan yapılmıştır. Son derece basit detaylar ve pratik üslupla yapılmış olan kapı, birbirine geçmeli olarak yapılmıştır. Delinen deliklere ağır çiviler çakılmış, ve ahşaplar

da birbirine geçirilerek, kapının her tarafı kaplanmıştır. İç kapılara göre daha büyük ve sağlam olan giriş kapısının üzerinde, kapı genişliğinde pencereler bulunmaktadır. Bu pencereler sofanın aydınlatılmasını ve havalandırılmasını sağlamaktadır. 1.50m genişliğinde ve 1.10m yüksekliğinde olan pencerelerin kasa ve kanatları ahşaptan yapılmıştır. Pencere doğramasındaki bölümler ahşap kayıtlarla bölünmüştür ve yatayda 3, dikeyde 2 dizidir. Yataydaki üç diziden ortada olan pencere, içeri açılmaktadır. Her iki yanındaki pencere sabittir. Güvenlik sebebiyle bu pencerelere dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir. Üzerinde yer alan pencerelerle birlikte giriş kapısının yüksekliği 3.40m olmaktadır. Cepheden de görüldüğü gibi giriş kapısını ve üzerindeki pencereleri çevreleyen 0.15m lik ahşap bir söve bulunmaktadır.

Resim B.14. Giriş Kapısı (Caddeden)

Resim B.15. Giriş Kapısı (Sofadan)

Giriş kapısının önünde kimin olduğunu, geleni ve gideni görebilmek ve kontrol edebilmek amacıyla, aynı zamanda sofanın aydınlatılması ve havalandırılması amacıyla, giriş kapısının yanında 0.80m genişliğinde ve 1.20m yüksekliğinde bir pencere yer almaktadır. Bu pencere, giriş kapısının bulunduğu duvara 45° ile saplanan başka bir duvar üzerinde yer alır. Pencerenin ahşap kasası, 0.12m genişliğinde ahşap bir söveye tesbit edilmiştir. Ortadan ahşap bir kayıtlarla bölünen pencerenin üst kanadı sabit olup, alt

kanadı hareketlidir. Ahşap pencere kanadı düşey yönde sürülerek hareket ettirilir. Pencereye dışarıdan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir.

Giriş kapısı orijinal olup, ilk sahibi Dr. Artin zamanından kalmıştır. Ancak kapının eşiği, Şinasi Dörtok ve ailesinin kullanım süresince değiştirilmiş, onarılmıştır.

Merdiven

Orijinal binanın zemin katındaki holde yer alan merdiven, evin ana merdivenidir. 13 basamaklı olup, döner merdiven formundadır. Basamaklar ve rıhtları ahşaptır. Basamak genişliği 0.85m olup, rıht yüksekliği 0.18m'dir. Merdivene korkuluk ve tırabzan tesbit edilmemiştir. Merdiven tek taraftan duvara tesbit edilmiştir. Merdiven altı görünmemektedir. Ahşap plaklarla kapatılmış ve boyanmıştır (Resim B.16,B.17).

Resim B16-B.17. Merdiven

Merdiven altı, eşya depolamak amacıyla, dolap olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım evin iki yerinden olmaktadır. Birinci kullanım , zemin katta yer alan 1.odanın kapısının hemen yanında, 0.45m eninde ve 1.50m boyundaki bir kapı aracılığıyla

yapılmaktadır (Resim B.18). Bu kapı ahşaptır ve beyaza boyanmıştır. Bir yandan menteşe ile, döner merdivenin yanına çakılmış olan ahşap plaklara, diğer yandan da duvara tesbit edilmiştir. Depo, dolap kapağı görevini gören bu küçük kapıyla girilen ve içinde alet edevat saklanan kapalı bir mekandır. Merdiven altının ikinci kullanımı zemin katın 3.odasından yapılmaktadır. Odaya girildiğinde hemen solda yer alan 1.20m genişliğindeki dolap, 0.90m derinliğindedir. Birinci kullanıma göre nispeten daha geniş ve temiz bir kullanım imkanı vermektedir. Dolabın kapakları ahşaptır, çift kanatlıdır ve odanın kapısı kadar sadedir.

Resim B.18. Merdiven altı dolap kapısı

Bahçe

Şinasi Dörtok evinde 3 dönüme yayılan geniş bir arka bahçe vardır. Bahçeye çıkış, sofadaki kapıyla sağlanır (Resim B.19,B.20). Geleneksel Edirne konutlarında olduğu gibi, bu kapı ana giriş kapısıyla aynı aksta yer alır. Şinasi Dörtok evinde günlük yaşam çoğunlukla bahçede geçmiş.bahçedeki yaşamla ilgili bilgiler, “Günlük Yaşam” bölümünde daha detaylı anlatılmıştır

Resim B.19. Bahçe Kapısı

Resim B.20. Bahçeden Görünüm

İLAVE BİNA

Şinasi Dörtok' un babası bu evi aldığı zaman, bugünkü ek bina olarak bahsettiğimiz kısım, Dr. Artin'in faytonunu park ettiği, atlarını bağladığı; daha sonra da buraya yerleşen köylülerin ahır olarak kullandığı, kiremitle örtülü bir mekanmış. Dörtok ailesinin burasını yeniden düzenlemesi ile kullanıma elverişli hale gelmiş ve orijinal binaya ilave edilmiş. Zamanla duvarların ve çatının çökmesiyle onarım ihtiyacı gündeme gelmiş. Aile bireyleri 1958 yılında yaptıkları onarımla, duvarları yeniden ördürtüp, çatıyı onartmışlar (Resim B.21).

Resim B.21. İlave Bina

Ek bina tek katlı olup, iki odası, bir banyosu ve bir mutfuğı bulunmaktadır. Bugünkü kullanımı halen mevcuttur.

1.Oda

Orijinal binanın zemin katındaki sofadan, 0.80m genişliğinde, 2.10m yüksekliğinde ahşap bir kapıyla, 1.odaya girilir. Oda, 4.20m eninde, 4.60m boyunda, 3.00m boyundadır. Döşemesi ve tavanı geçmeli düz ahşaptır. Odanın duvarları boyalıdır. Odaya girildiğinde hemen karşıda gömme dolaplar göze çarpmaktadır (Resim B.22). Döşemeden tavana kadar, ve odanın bir duvarından diğer duvarına kadar uzanan bu gömme dolaplar, 3 gözlüdür. Her bir bölümün kapısı ayrıdır. Bu kapılar çift kanatlı olup, 0.50m genişliğinde, 1.70m yüksekliğindedir.

Odanın bahçeye bakan 0.85m genişliğinde, 1.35m yüksekliğinde iki adet ahşap penceresi bulunmaktadır. Ahşap kayıtlarla bölümlenen pencere yatayda 3; düşeyde 4 dizidir. Sağdaki ve soldaki bölüm sabit olup, ortadaki iki bölüm, ahşap kanatlarla bahçeye açılmaktadır. Bu pencerelere dışardan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir.

Bu odanın bugünkü kullanımı mevcuttur. Şinasi Dörtok ve erkek kardeşi bu odada yaşamaktadırlar. Oturma ve uyuma eylemlerini gerçekleştirdikleri bu mekanın döşemesini sunta ile kaplamışlardır. Odada kurdukları bir soba ile ısınmaktadırlar. Soba borusu pencere yanından dışarı yönlendirilmiştir.

Orijinal binanın zemin katındaki 1.odada yer alan yüklükler, Şinasi beyin annesi üzerine bu odaya aldırılmış. Yüklük olarak kullanılan bu dolaplarda, yataklar saklanmış. Bugün ise bu dolapların kullanımı farklı bir şekilde olmaktadır. 3 gözlü olan bu dolapların 1 gözünü, Şinasi bey ve abisi tuvalet haline getirmiş. Normalde gusülhanesi ve abdest alma yeri bulunmayan bu Gayrı-Müslim evinde, Müslüman inaniş ve kullanışlarına göre hiçbir adaptasyon yapmayan ailede, bugün Şinasi bey ve abisi yaşlılığın getirmiş olduğı zorluklar ve ihtiyaçlar doğrultusunda bu odada bir tuvalet yapmışlar.

Resim B.22. İlave Bina 1.Oda

Resim B.23. İlave Bina 2. Oda
(Mutfığa Geçiş)

2.Oda

Orijinal binanın zemin katındaki sofadan, 0.80m genişliğinde, 2.10m yüksekliğinde ahşap bir kapıyla, 2.odaya girilir. Oda, 2.45m eninde, 4.30m boyunda ve 3.00m yüksekliğindedir. Döşemesi ve tavanı ahşaptır. Duvarları boyalıdır.

Kıyık Caddesi'ne bakan 0.85m genişliğinde, 1.35m yüksekliğinde iki adet ahşap penceresi bulunmaktadır. Pencere doğramasındaki bölümlemeler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Üstte kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır. Pencere dışarıdan, demir parmaklıklarla korunmaktadır.

Ev sahipleri bu odada, tuğladan baca yapmışlar ve soba borularını buraya yönlendirmişler. Zaman zaman yıkılan bu bacayı onarmışlar. 1933 yılında ve o dönemlerde aile, bu odada yaşamış. Aile bireylerinin ayrı ayrı odaları olmamış. Hep birlikte aynı odada yatıp uyudukları, bir sofradan yemek yedikleri ve bir arada haşır neşir oldukları için, bu odada da hep birlikte yaşamışlar. Odada bir minder, bir de soba yer almış.

Bugün odanın kullanımı mevcut değildir. Sadece mutfığa giden bir geçiş odası olarak kullanılmaktadır. Şinasi bey ve abisi bu odada gerdikleri bir ipile, gömleklerini kurutmakta ve askıda muhafaza etmektedirler (Resim B.23)

Mutfak

Ev satın alındığında, mutfakın bulunduğu kısım harabe durumdaymış. Satın alınmadan önce köylüler tarafından kullanılan bu mekan, tuğla ve kiremitten yapılmış bir barakaymış. Ev sahipleri tarafından onarılan ve yeniden imar edilen mutfak, 1958 yılında duvarları ve çatısı çöktüğü için tekrar onarılmış. Mutfakta, geleneksel Türk evinde bulunan ocak yer almış. Ancak tahribat sonucu yıkılmış; yapılan onarımlarda, ev sahiplerinin bugünkü kullanımda geleneksel ocak bulunmamaktadır.

Ek binanın 2. odasından girilen mutfakın kapısı 0.80m genişliğinde ve 2.10m yüksekliğindedir. Kapı ahşaptır (Resim B.24). Mutfak 2.85m eninde, 4.05m boyunda ve 3.00m yüksekliğindedir. Tavanı ve döşemesi düz ahşaptır. Duvarları boyalıdır. Mutfaka girince hemen karşıda bir tezgah yer alır. Bu tezgah sonraki dönemlerde yapılmış olup, fayansla kaplanmıştır. Çelik eviyesi bulunmaktadır. Eviyenin üzerinde bir davlumbaz yer alır. Eviyenin yanında set üstü ocak yer alır.

Mutfakın Kıyık Caddesi' ne bakan 0.85m genişliğinde, 1.35m yüksekliğinde iki adet penceresi bulunmaktadır. Pencereleer ahşap olup, doğramadaki bölümlerler yatayda 2, düşeyde 3 dizidir. Pencerenin alt kısmında, yataydaki 2 ve düşeydeki 2 dizi çift kanat oluştururlar ve odaya doğru açılırlar. Üstte kalan 1'er dizi de aynı şekilde çift kanatlı olup, odaya doğru açılır. Dışardan demir parmaklıklar tesbit edilmiştir.

Resim B.24. Mutfak ve Kapısı

Banyo

Ek binada bulunan banyo, 1958 yılında onarılarak bugünkü halini almıştır. Mutfaktan, 0.80m genişliğinde, 2.10m yüksekliğinde ahşap bir kapıyla girilen banyonun döşemesi beton, tavanı beton, duvarı ise boyalıdır. 2.45m eninde, 2.80m boyunda ve 3.00m yüksekliğindedir. Yan bahçeye bakan, 1.50. kotunda 0.60m genişliğinde, 0.60m yüksekliğinde vasistas tipi havalandırma penceresi bulunmaktadır (Resim B.25).

Resim B.25. Banyo

Dr. Artin zamanında, doktorun aşçısı varmış. Aşçı, mutfaktan bir kapıyla geçtiği bu banyo mekanını tuvalet olarak kullanmış. Ermeni doktorun hamama gidip gitmediği bilinmediği için, banyo ihtiyacını evinde giderdiği düşünülmektedir. Ancak burası aşçının tuvaleti olduğu için, doktor, muhtemelen orijinal binanın zemin katındaki ve 3.odanın yanından bir holle ulaşılan bölümleri kullanmıştır.

Ek binanın 1958 yılındaki onarımı sırasında yapılan banyoda, bugün bir şofben varmış. Eskiden banyo evde yapılmaz; çarşı hamamına gidilirmiş. Gayrı-Müslim evi olduğu için de evde hamam yapılmamış. Örneğin yan tarafta bulunan Cevdet Paşa konağında hamam bulunurmuş.

Tophane'nin arkasında, pancar şirketinden gelen yolda, kapalı kubbeli bir yapı varmış. Dönemin belediye reisi Dilaver'in yaptırdığı, iki pompalı ve iki tekerlekli bir

düzenek varmış. Şinasi beyin ağabeyleri oraya gider, o pompayı çevirerek evin haznesini su ile doldururlarmış. Bu hazneden, Fransa’ dan gelme dışı galvanizli demir, içi de kurşun olan borularla su gelirmiş. Cevdet Paşa konağının hamamına gelen su, bu şekilde temin edilirmiş. Bu borular daha sonra kanalizasyon boruları döşenirken kopartılmış.

Bugün de halen Yediyol ağzında yer alan, Mezit Bey hamamına haftada veya on günde bir giderlermiş. Kadınlar için ayrı bir gün verilen bu hamama, kadınlar farklı bir yoldan giderlermiş. Kemerli çarşı dükkanına girmeden, dar bir kapıdan girerek hamama ulaşırlarmış.

Günlük Yaşam

Şinasi Dörtok’ un babası Yunan zamanında fırınlarda çalışırmış. Börek yapmayı, yemek yapmayı vs.. bilirmiş. Cumartesi ve Pazar günleri, yemekleri babası, diğer günler annesi yaparmış.

Üç tane inekleri varmış ve bunlara bahçede bakarlarmış. İneklerin sütünden yararlanıp, komşularına da dağıtırlarmış. Komşuları gün aşırı “size sütlü kahve içmeye geldik” derlermiş ve kabul edilirlermiş. Evde tereyağ da yapılırmış. 4 Erkek kardeş, tarladan gelen icarları annelerinden alır, bir çuvalını eşeğin bir yanına, bir çuvalı öbür yanına asıp Tahtakale’ ye, Ağaoğulları’nın değirmenine götürürlermiş. Öğüttükleri unu eve getirilirmiş. Anneleri unu eler, kepeğini hayvanlara verir ve küçük bir tekne hamur yaparmış. Çocuklar da okuldan gelince, komşu çocuklarıyla beraber bu ekmeklere tereyağ sürüp, kırmızı biber serpip yerlermiş.

Yine bahçede yer alan ve Cevdet Paşa konağına doğru konumlanan bir kümesleri varmış. Bu kümeste tavuk beslerlermiş. Tavuklardan daha ziyade eti için yararlanırlarmış. Çünkü o dönemler kuzu eti 1 liraymış. Şinasi Beyin babası 57 lira maaş alıyormuş ama 4 çocuğa birden et satın almak zor oluyormuş. Bu yüzden tavuk beslemişler.

Bahçede aynı zamanda bir havuz varmış. Özellikler yazın, misafir geldiği zaman, misafirler bahçede havuz başında kabul edilirlermiş. Yere bir hasır serilirmiş ve komşulara ikram burada yapılırmış. Aile bireyleri de sıcak günlerde, bahçede

oturmuşlar, hatta isteyen bahçede bile uyurmuş. Kış aylarında sobanın etrafında bütün aile aynı odada uyurken, yazın isteyen istediği yerde uyurmuş. Havuzun etrafını çiçeklik bahçesi yapmışlar. Buralara hüsnüyusuf, karanfil gibi çiçekler ekmişler. Evin 4 çocuğu da bahçeyle ilgilenmiş. Şinasi Beyin rahmetli büyük abisi ve babası, bahçeye ve bahçe işlerine çok meraklı imişler. Babaları işten eve döndüğü zaman, her biri birer teneke alıp, havuzdan su doldurmuş ve bahçeyi, çiçekleri sularlarmış.

Bahçede kayısı ve armut ağaçları varmış. Şinasi Beyi' in babası 1933 yılında, bahçeye meyve ağaçları dikmiş. Fakat o yıllarda olan dolu yağışı, bahçedeki tüm fidanları yatırarak, onlara zarar vermiş. Evin camlarını kırarak kadar güçlü olan bu doluda, Selimiye Camii'nin minaresinin kurşun külâhı uçmuş, bir faytonun üzerine düşüp atları öldürmüş. O zamanlar günlük hayatta ulaşım aracı olarak faytonlar kullanılırmış. Bugünkü taksi durakları gibi, fayton durakları varmış. Düğün olduğu zaman, gelin arabası gibi, özel gelin faytonları olurmuş. "Landom" adı verilen bu gelin faytonları, gelinin gizlenmesi bakımından kapalı olurmuş. Bir diğer fayton tipi de "Brıçka" adı verilen özel bey faytonlarıymış. Brıçkalar tek beygir tarafından çekilirmiş.

Bahçede bir de kuyu varmış. Kıyık caddesinde, her evin bahçesinde kuyu bulunurmuş. Bu kuyular, içme suyu temininin dışında, meyveleri soğutmak amacıyla depo olarak da kullanılırmış. Ancak Dörtok ailesi içme suyunu bu kuyudan temin etmiyormuş. O dönemde mahallelerde çeşmeler varmış. İçme suyu mahalle çeşmelerinden temin ediliyormuş. O dönemde su terazilerinden su dağıtımı olurmuş. Örneğin, Kavaklı diye bir yerden saatte yaklaşık 120 ton su, Kavakbaşı denilen yere akarmış ve oradan dağıtılırmış. Bugün Kaleiçi'nde bulunan eski vali konağından aşağı inildiğinde, dört yolda, dört bir tarafında çeşme bulunan su terazisi varmış. Daha sonra belediye başkanı tarafından yıkılmış. Yine bugünkü ticaret lisesine karşı, İtalyanların 1933'te yaptığı demir kapılı, kapalı bir elektrik trafosu varmış. Trafonun karşısında da bir su terazisi bulunurmuş. Bu teraziden yüksek seviyelere de su dağıtımı mümkünmüş. Dolayısıyla hemen hemen her yerde bu su terazileri varmış. Dönemin bir başka doktoru Ermeni Mayisyan tarafından, Asmalı Sokakta bulunan su terazisinden, kurşun borularla dut ağacının altındaki hazneye, Dr. Artin'in haznesine su doldurulmuş, ve Dörtok ailesi içme suyunu buradan sağlanmış. Çamaşır ve bulaşık yıkama, temizlik ve yemek yapma gibi işlerde de yine bu suyla sağlanmış. Dr. Artin bu haznenin yanı sıra, havuz yapmış ve bir jeneratör koymuş.

Ailenin bağları varmış. Bu bağlar şimdi otobanda kalmış. Evden 8 km uzakta bulunan bağlara, babası eşeğe binip gidermiş. Kış mevsiminde bağlarda yapılacak pek fazla birey olmadığı her gün gitmese de, hafta sonları cumartesi ve pazar günleri 8 km gidiş, 8 km dönüş, 16 km yol gidip gelirmiş. Bazen kendisi veya kardeşleri de gidermiş. Yaz mevsiminde ise her gün bağlara giderlermiş. Hatta okul tatil olunca tüm aile bağlara gider, ellerinde çapalarla çalışırlarmış. Kiraz ağaçları ve üzüm bağlarından başka bir şey yokmuş.

Bağlardan elde ettikleri ürünlerle sıra yaparlarmış. 70 lt'lik damacaneları varmış. Bahçede havadar yerde bu sırayı kaynatırlar, damacanalara koyup eve içeri alırlarmış. Büyük fiçılara hardaliye yaparlarmış. 2 Küp pekmez yaparlarmış. Çocukken okula giderlerken, maşrapayla pekmez içerlermiş.

Bahçede, yakacak odunu depolamak için bir baraka varmış. Şinasi Dörtok ve ailesi, ısınma işini bir soba ile yapıyorlarmış. Sobayı zaman zaman evin çeşitli odalarında, ihtiyaca göre kurmuşlar. Yakacak olarak odun kullanmışlar. Lalapaşa'nın ilerisinde, Karapınar korusu varmış. Burada Balkan köylüleri, bu korudan meşe odunları getirirlermiş. Bir araba meşe odunu 3,5 – 4 lira edermiş. Şinasi beyin babası bu odunları satın aldıktan sonra, onları oduncuya kestirirmiş. Odunu, bahçede, baraka gibi bir yerde depolamışlar, ve sobada odun yakarak ısınmışlar. O zaman kömür pek yokmuş. Kok kömürü ve Zonguldak kömürü varmış ama kullanmamışlar. Daha sonraları Uzunköprü kömürü de çıkmış ve kömür kullanımı bu bölgede de artmaya başlamış.

Günlük yaşamda, erkekler kahvelere gider; orada ahabplarıyla sohbet etme fırsatı bulurlarmış. Kadınlar ise evde görüşürlermiş. Erkek çocuklar kahveye gidemezlermiş çünkü bu hoş karşılanmazmış. Ancak askerliğini yapan erkekler kahveye girebilirmiş.

Dini inançlar ve uygulamalar

Şinasi Dörtok ve aile büyükleri İslamiyet'i benimsemiş ancak, dini uygulamaları evde yerine getirmemişlerdir. Şinasi Dörtok ' un babası Kur'an-ı Kerimi ezbere bilirmiş ve 4 yıl okumuş. Ancak evin herhangi bir yerine Kur'an asma ihtiyacı hissetmemiş. Zaten savaşların insan hayatını olumsuz etkilemesi, hayatta kalma ve geçim derdini ön

plana çıkardığı için, dini uygulamalar günlük hayatta pek yerini alamamış. Bu hem ev içindeki ibadetler, hem de camide yapılan ibadetler için geçerli olmuş. Şinasi Bey de babası gibi camiye çok gitmemiş. Bir dönemler bu şekilde ibadet etmişler, daha sonra bu gibi uygulamalar yapmamışlar. Herkesin kendi inancını, kendi içinde yaşadığını kabul etmişler.

Ailenin Mahremiyeti

Evde haremlik selamlık bölümleri yoktur. Bütün aile bir arada yaşamakta ve uyumaktadırlar. Zemin katın kullanımı mevcuttur, ve bu katta da pencereler yer alır. Birinci kat kullanımı ihtiyaç olmadığı için yoktur. Zemin kat kullanımında da herhangi bir ayırıcı mimari ürüne rastlanmamıştır.

Aile yapısı olarak da Müslümanlığı çağdaş ölçütleriyle yaşayan bir yapıya sahip oldukları için, evi bir takım adaptasyon ürünleriyle değiştirmemişler; evi olduğu gibi kullanmışlar. Bir anne, bir baba ve 4 erkek kardeşten oluşan ailede, anne başörtü kullanmakla birlikte, peçe ve benzeri giysiler kullanmamıştır. Komşuluk ilişkilerinde de, kadınlar kendilerini gizlemek için çaba sarf etmemişlerdir.

Evin hanımı yani Şinasi beyin annesi, Ispartalı kıdemli yüzbaşı Osman Makamoğulları'nın kızıymış. Evin hanımı kapı çaldığı zaman, kapıyı rahatça bakar; gelen yabancı bir erkeğe bile, kapıyı açıp “Buyurun, kimi aramıştınız?” diye sorarmış. Tanıdık bir erkeğe de yine aynı kibarlıkla kapıyı açar “Buyurun efendim, hoş geldiniz” dermiş. Bu da, hem mahalle için hem de insan ilişkileri açısından, Müslümanlığın tamamıyla çağdaş ölçütlerle kabul edildiğini ve uygulandığını göstermektedir.

Komşuluk İlişkileri ve Konukseverlik

Komşularla her zaman bir paylaşım, bir yardımlaşma olurmuş. Hatta komşular en yakın akrabadan bile ileri olabiliyormuş. Örneğin, evlerini badana yapacakları zaman, komşuları onlara yemek pişirmiş. Aynı şekilde, Şinasi beylerin ektiği bahçeden, komşular da faydalanır, istedikleri gibi sebzeleri toplarlardı, götürürlermiş.

Komşu kapıları, evin yan tarafında bugün garajın bulunduğu parselde oturan kiracıları. O parselde o zamanlar iki katlı bir ev varmış. Kiracılar gittikten sonra ev sahibi arsa ile birlikte satılığa çıkarmış, o günün parasıyla 1000 liraya. Şinasi beyin babası, kendi evi ve hanımının evi olduğu için, üçüncü bir ev almak istememiş. Daha sonra ev yıkılmış ve arsayı 400 liraya almışlar.

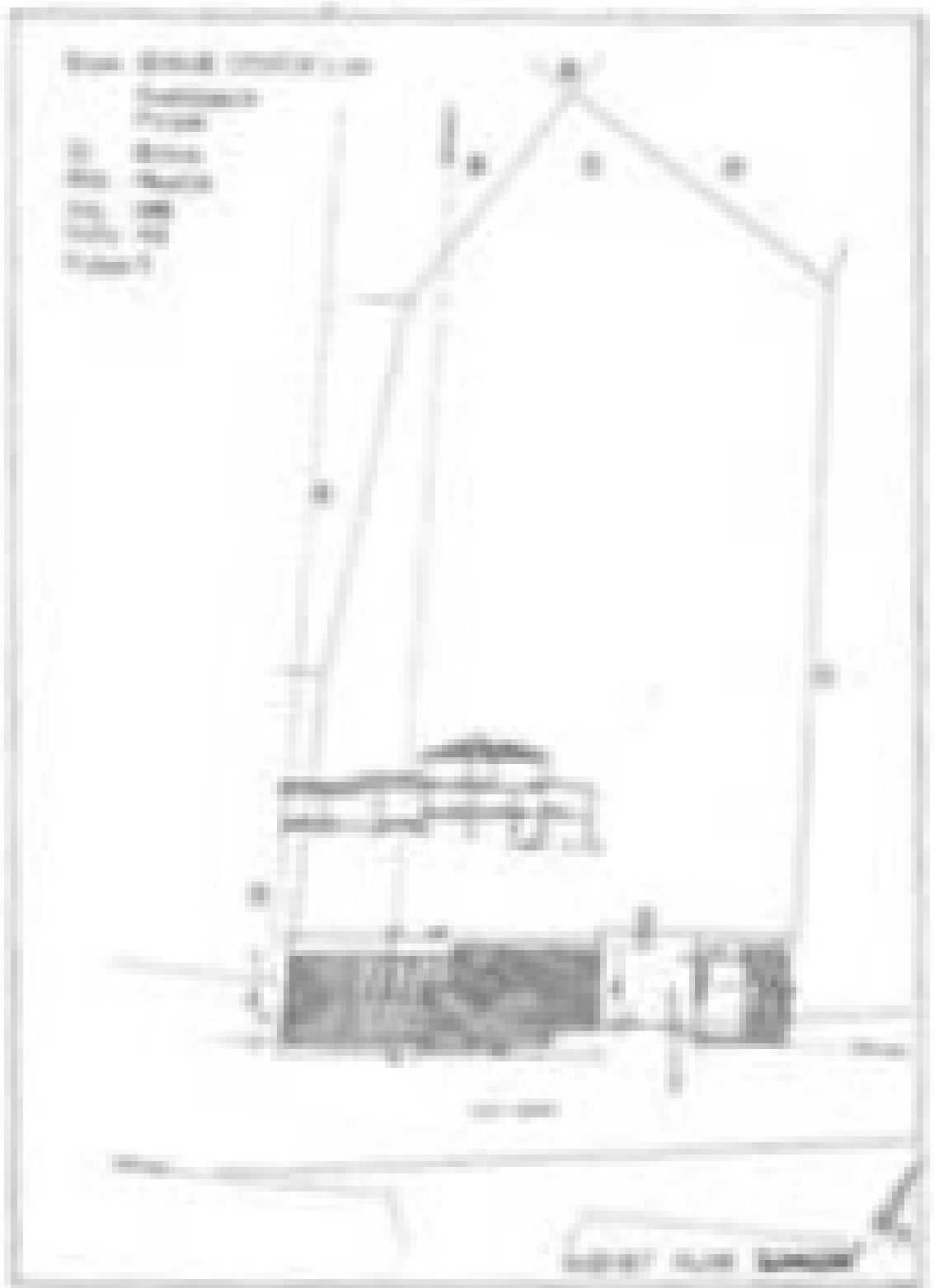
Çevrede kimin düğünü, sünneti, cenazesi varsa, aynı şekilde yardımlaşma ve dayanışma olurmuş. Şimdi artık böyle komşuluklar kalmamış. Bayramlarda, özellikle kandillerde, aşure ve lokma yapılır, komşular arasında dağıtılmış.

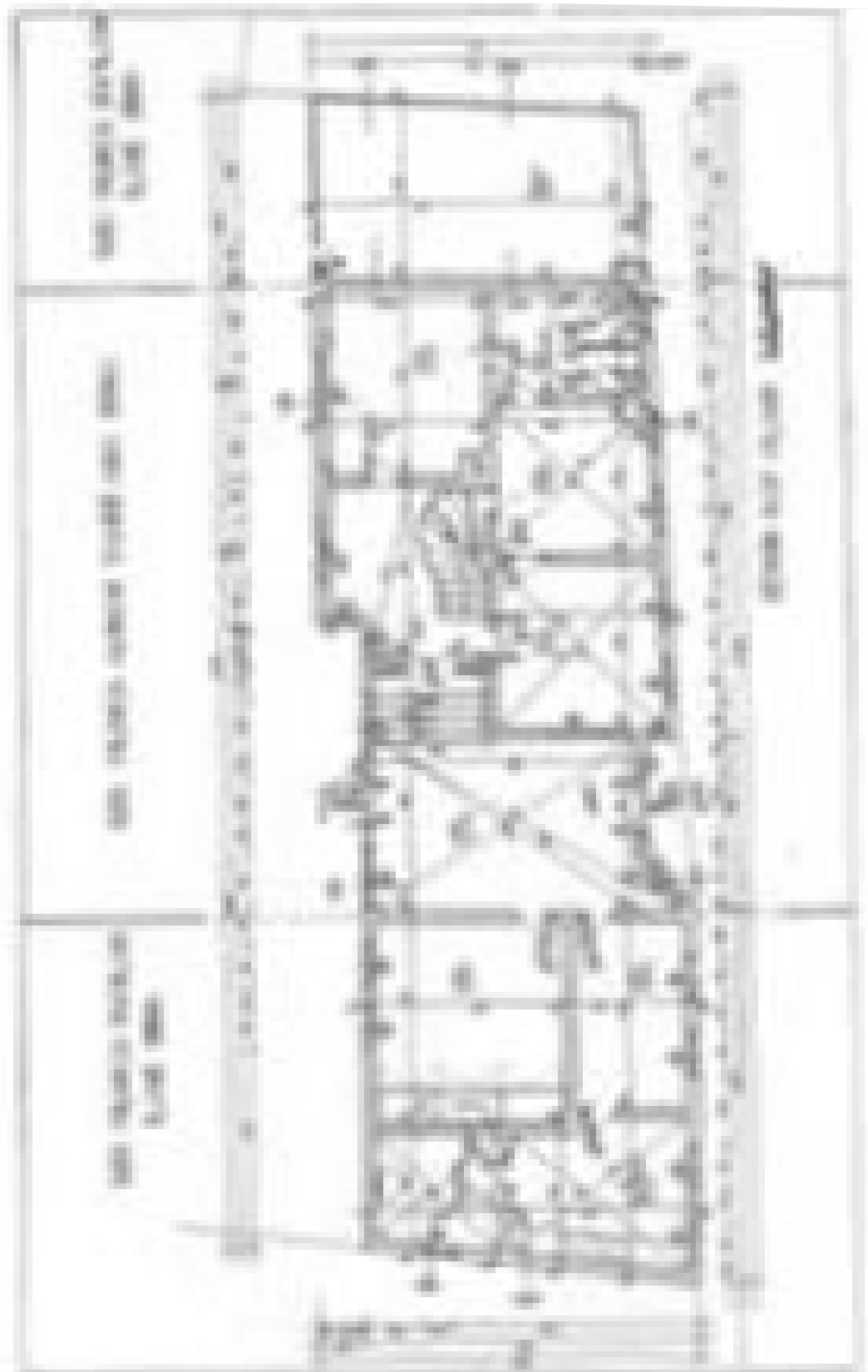
Komşuluk ilişkileri o zamanlar daha iyiymiş. Mahallenin çoğunluğuyla tanışıklık varmış ve alış-veriş daha fazlaymış. Örneğin, evde artık olan yemekler veya ekmekler, komşuların hayvanları için saklanırmış. O zamanlar televizyon, sinema, tiyatro gibi imkanlar olmadığı için, komşularda toplanılırmış. Ev eğlenceleri yokmuş ancak düğün-dernek olduğu zaman eğlenilirmiş. Diğer zamanlar konuşmak veya yardımlaşmak amacıyla evlere gidilirmiş.

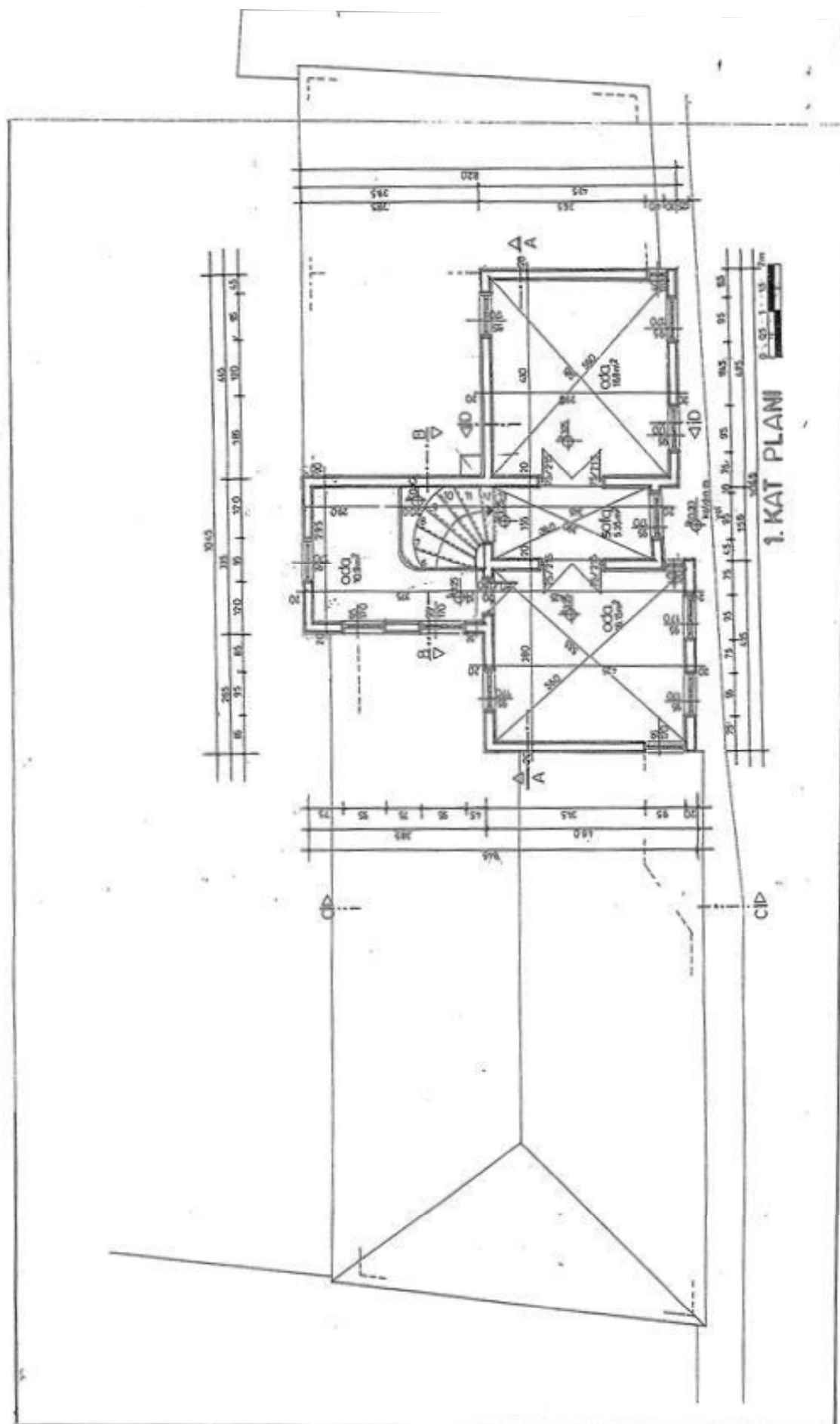
Bahçe kapısı, o zamanki komşuluklarda komşuyla aradaki tek engelmış. Hiçbir zaman kilitli olmayan bu kapıyla, komşular istedikleri zaman birbirlerine gide, bahçede otururlarmış. Bahçede bulunan meyve ağaçlarından ya da yetiştirilen diğer ürünlerden, komşular da yararlanır; herkes elindekini birbiriyle paylaşmış. O zamanlar her şey daha samimi imiş. Komşuların unvanları olurmuş. Örneğin büyükler, komşu çocukları tarafından “komşu anne”, “komşu baba” diye çağırılırmış.

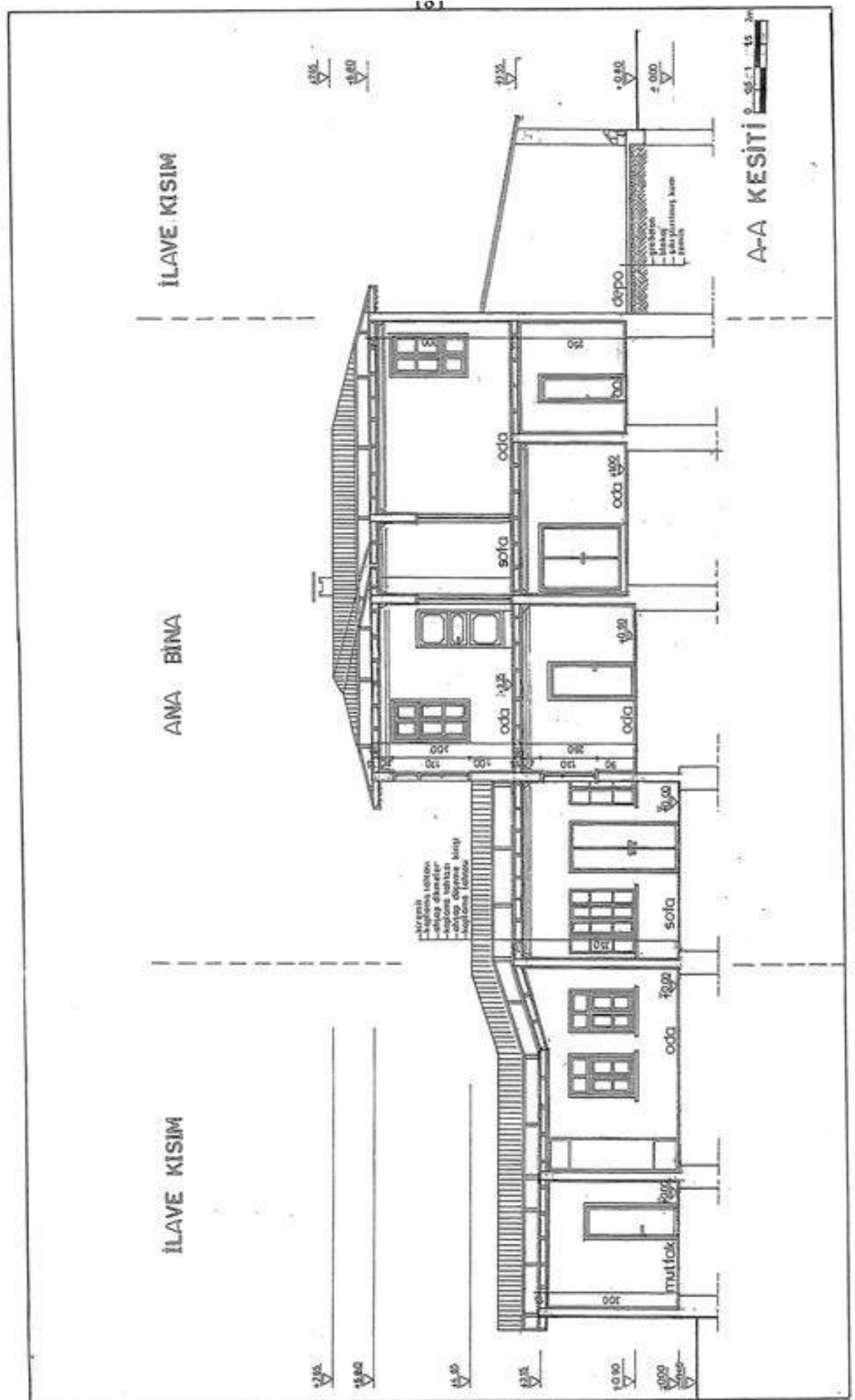
Değişik uyruktaki insanların komşuluk etmesiyle birlikte, kültürler birbirine benzemiş. Zamanla karşılıklı olarak benimsenen ve saygı duyulan adetler, bayramlar ve dini alışkanlıklar, ister istemez etkileşimleri doğurmuş ve ortak bir yaşam kültürü oluşmuş. Örneğin, bizim bildiğimiz mantının, onlarda bir çorba türü olduğunu öğrenmişler. Yani yemekler de zamanla benziyor; isimleri farklı olsa da yapımları veya malzemeleri aynı olabiliyormuş.

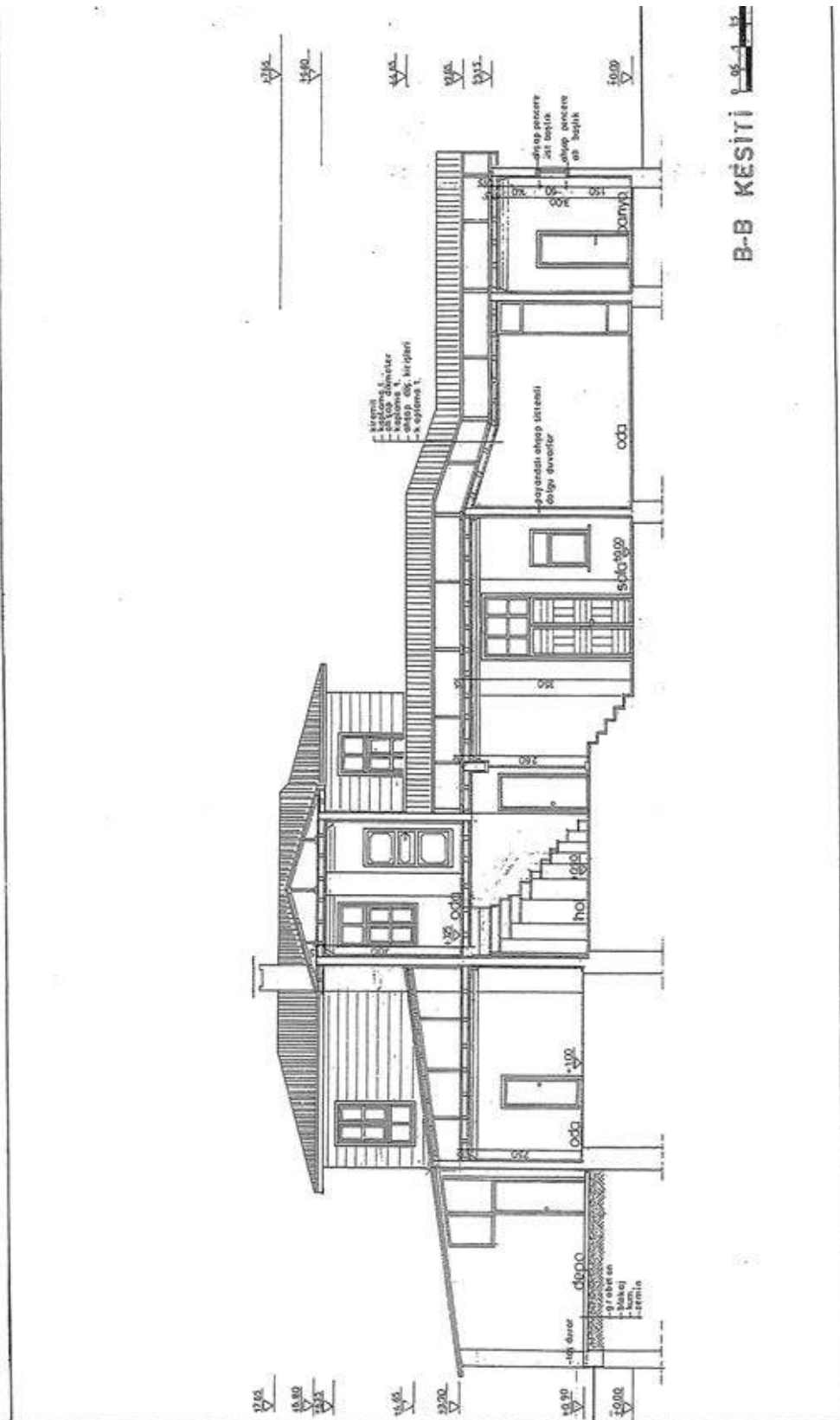
Bugün Şinasi Dörtok, eski komşulukların, birlik ve beraberliğin, dayanışmanın kalmadığını söyleyerek, evini bırakıp, apartman dairesine gitmek istemiyor. Çünkü apartmanda oturan insanların birbirlerini tanımadıklarını, hatta selam bile vermediklerini söylüyor. Bunun paradan kaynaklanan bir sorun olduğunu, paranın insanları değiştirdiğini; eski samimiyetlerin tükendiğini düşünüyor.

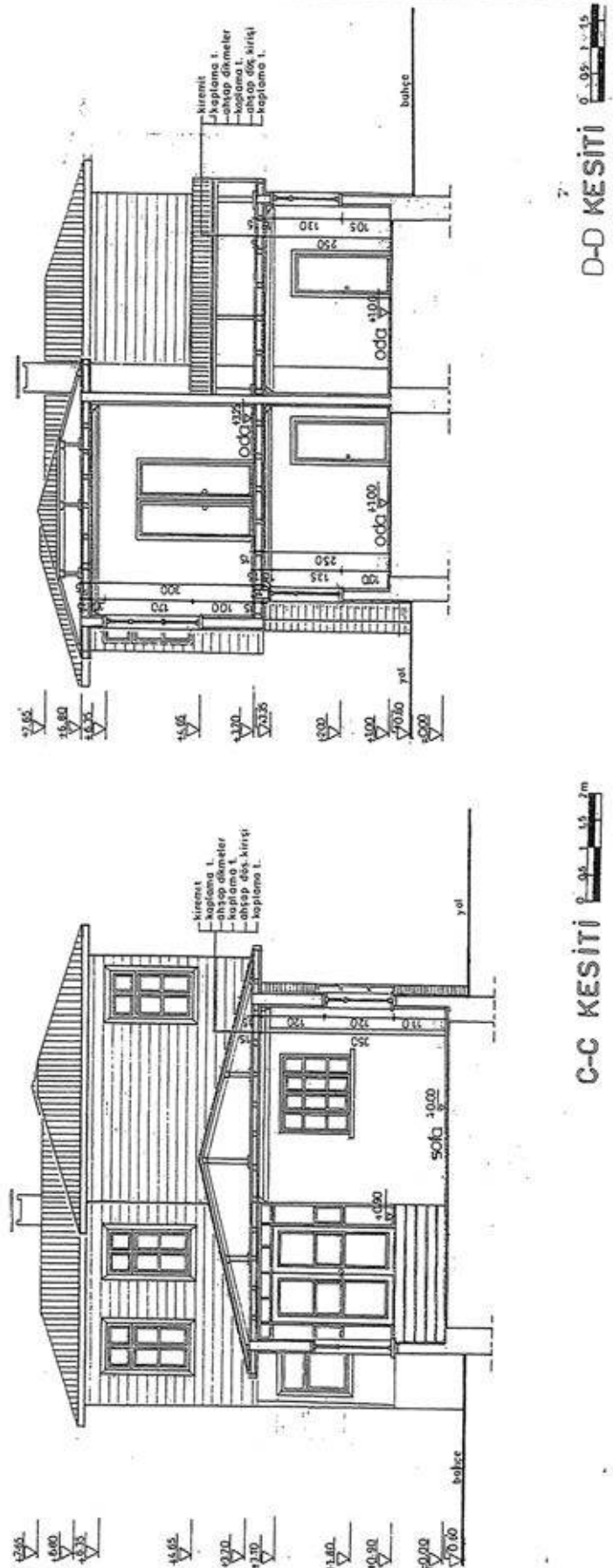

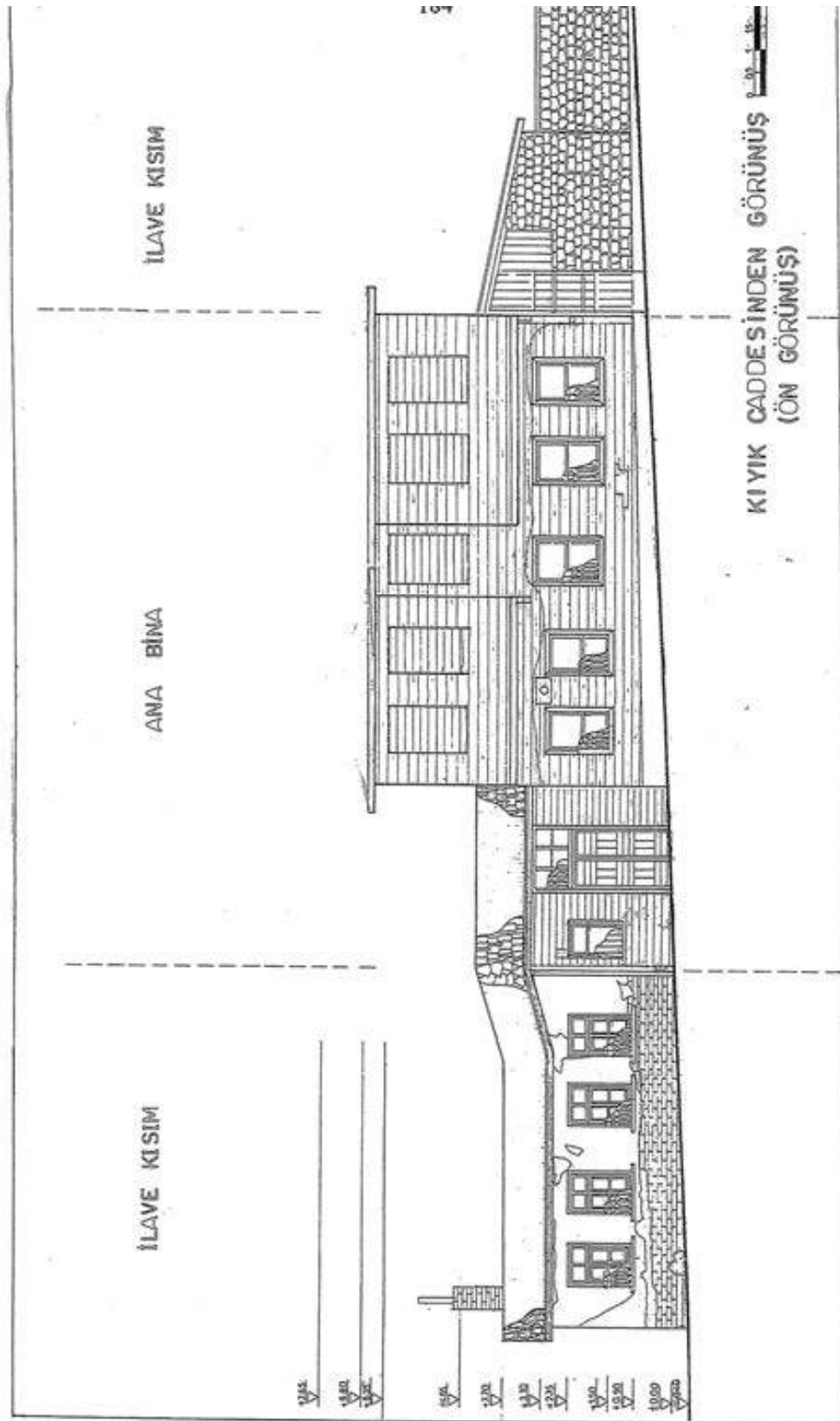

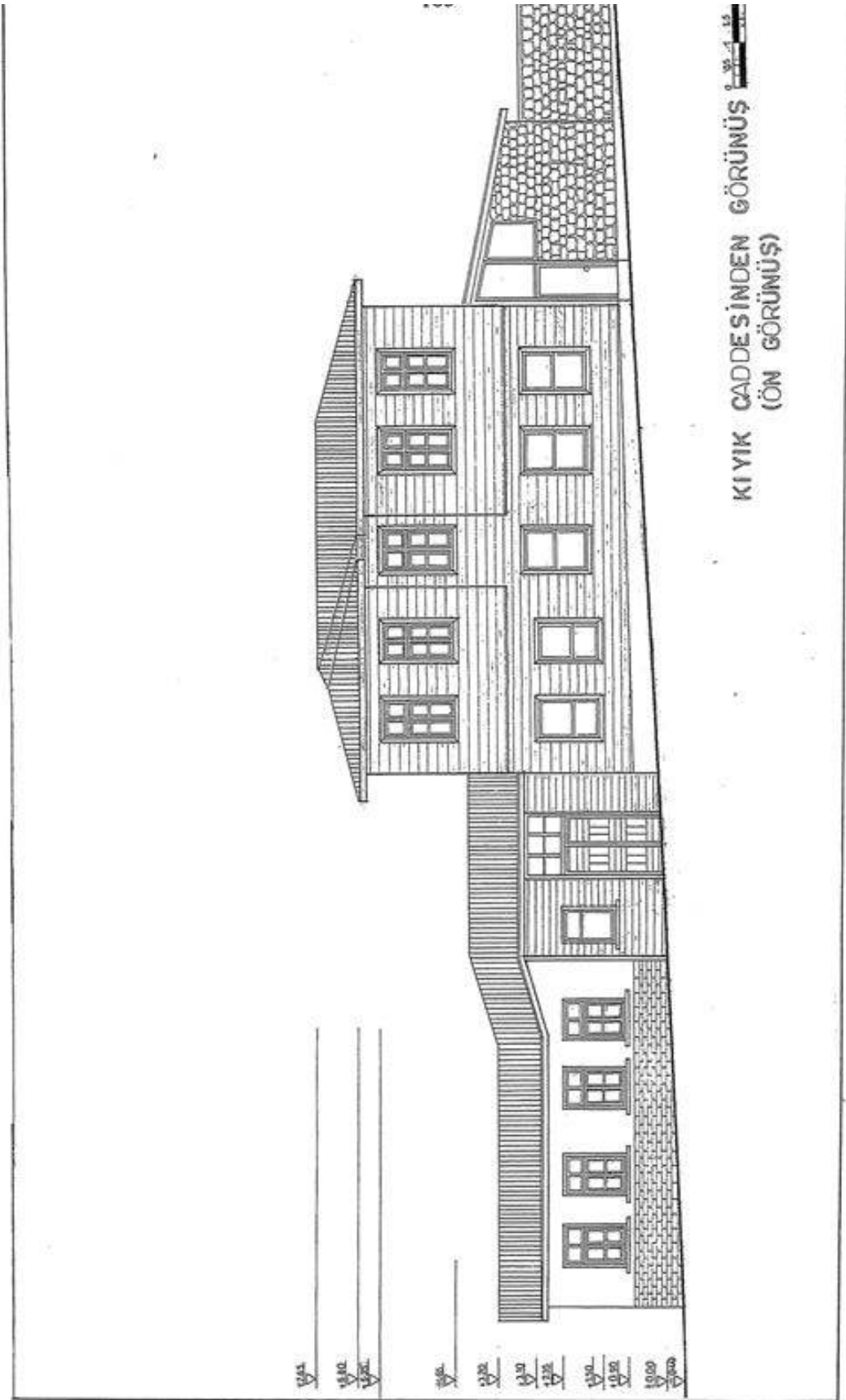

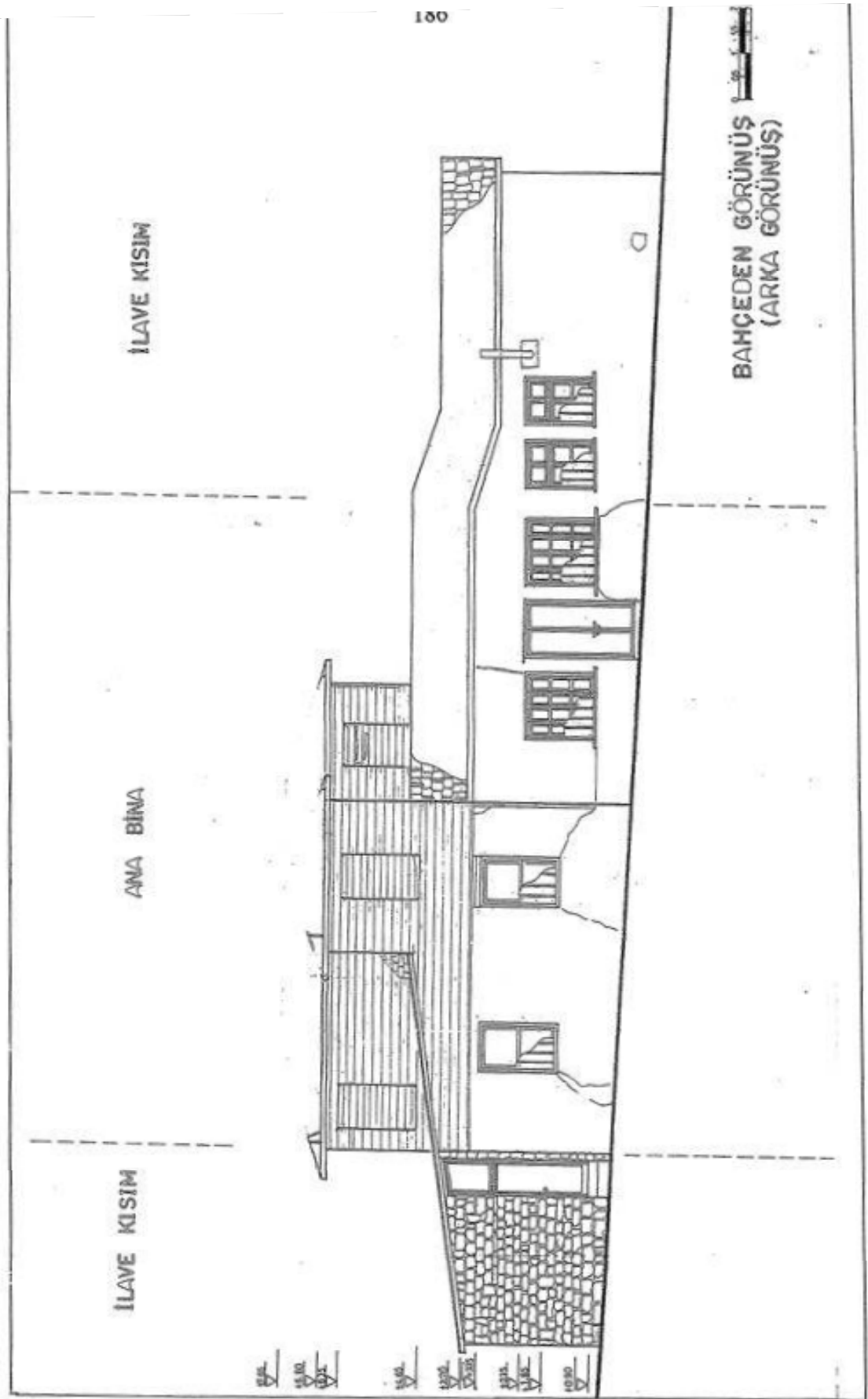

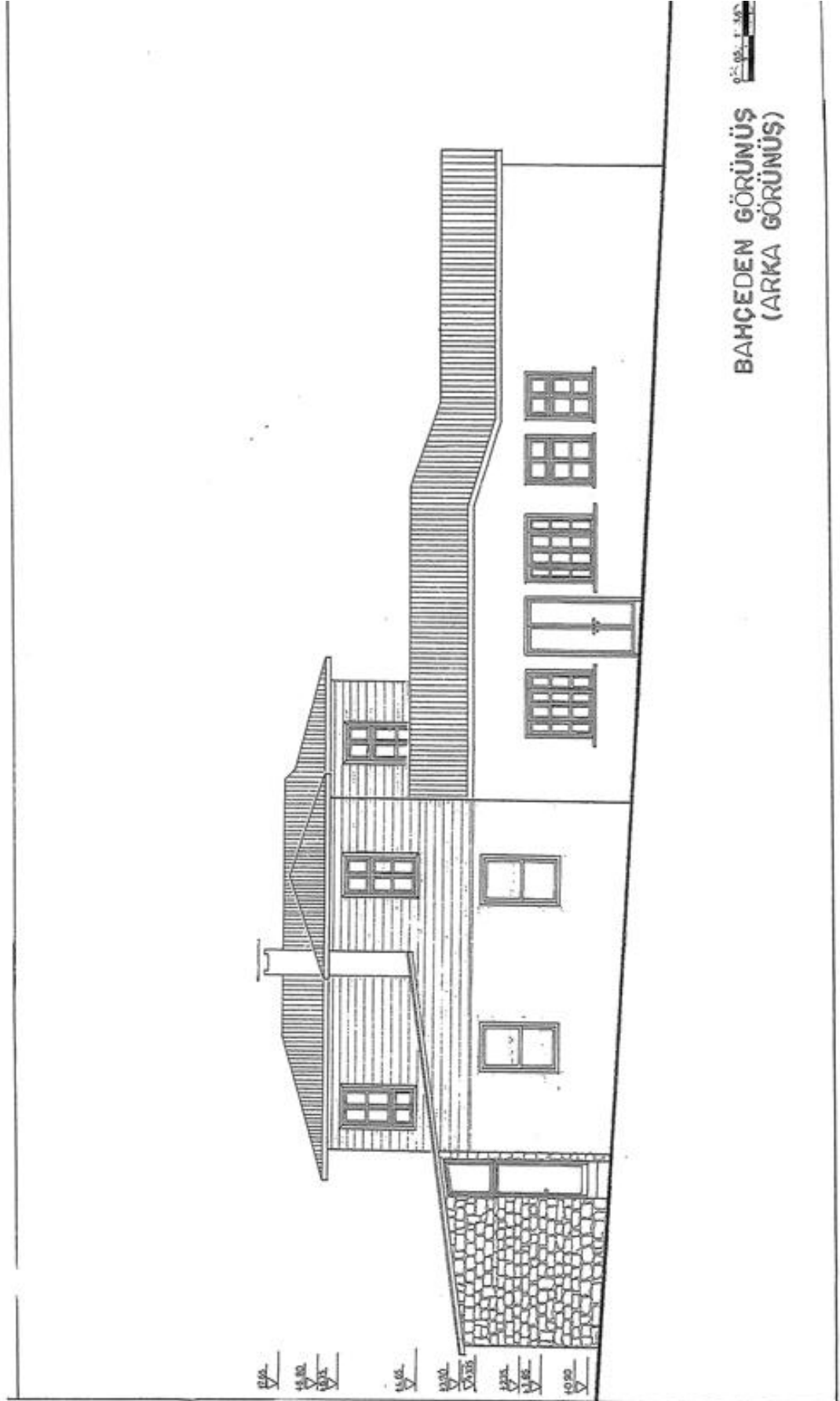

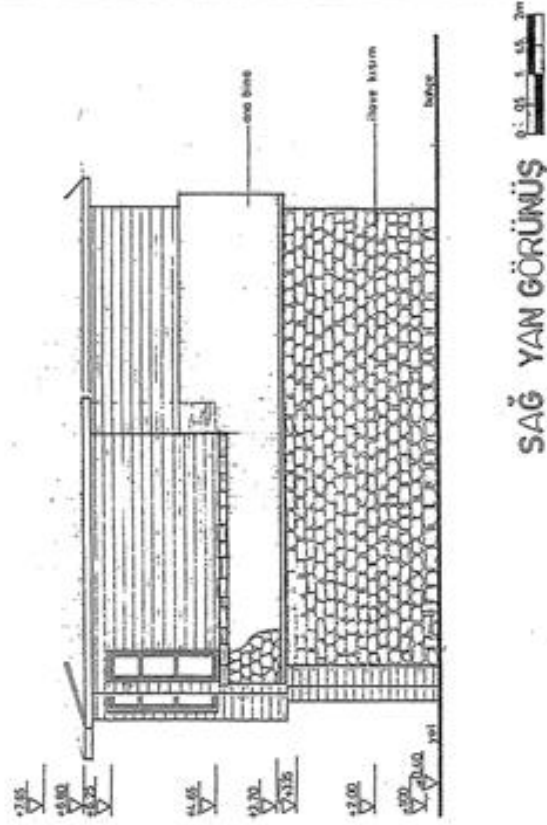

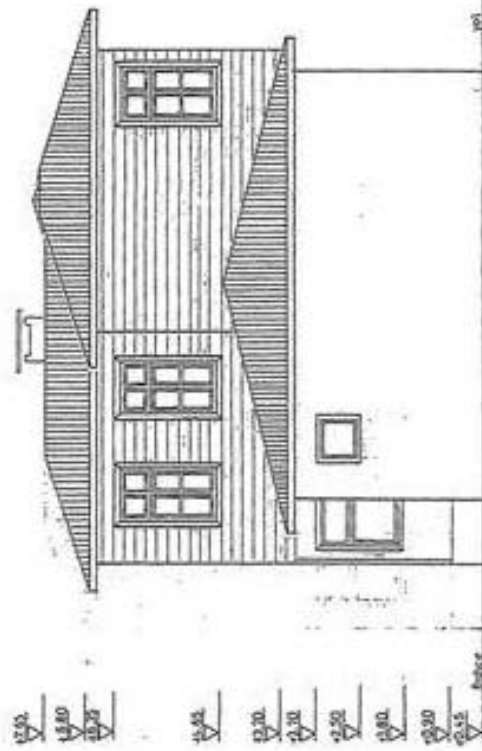

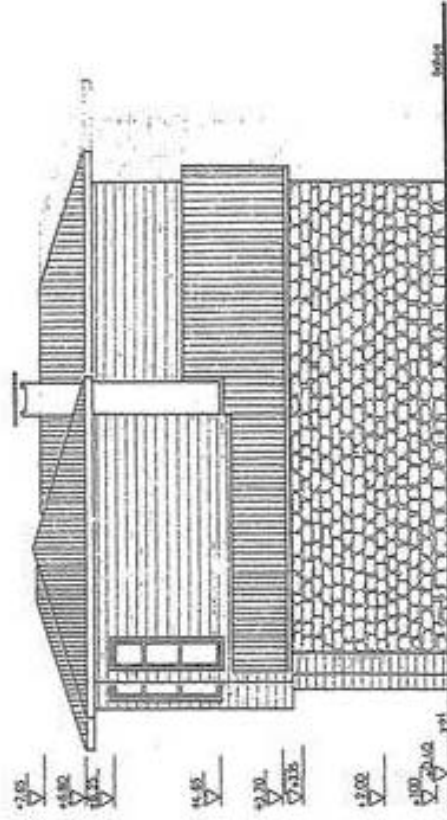

SOL YAN GÖRÜNÜŞ

SAĞ YAN GÖRÜNÜŞ